

Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Διεθνών Σχέσεων - Πανεπιστήμιο

Πελοποννήσου

Τμήμα Οικονομικών Επιστημών - Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Τμήμα Οικονομικών Επιστημών - Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Τμήμα Οργάνωσης και Διοίκησης Επιχειρήσεων - Πανεπιστήμιο Πειραιά

Διαπανεπιστημιακό Διατμηματικό

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών

«Τοπική και Περιφερειακή Ανάπτυξη και Αυτοδιοίκηση»

**Κοινωνική πολιτική στην Ελλάδα και στην
Ευρώπη, για ανήλικα τέκνα από τους γονείς των
οποίων έχει αφαιρεθεί η γονική επιμέλεια και
μέριμνα**

ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΠΑΓΩΝΑ

Επιβλέπων : Βενιέρης Δημήτρης-Επαμεινώνδας

Καθηγητής Πανεπιστημίου Πελοποννήσου

Κόρινθος, Οκτώβριος 2017

**Department of Political Studies and International Relations - University of
Peloponnese**

Department of Economics - Democritus University of Thrace

Department of Economics - Aristotle University of Thessaloniki

Department of Business Administration - University of Piraeus

**Interuniversity Interdepartmental
Master Program in
«Local and Regional Government and Development»**

**Social policy in Greece and Europe for minor
children from parents whose custody and parental
care have been removed**

PAPATHANASIOU PAGONA

Corinth, October 2017

© 2017

Παπαθανασίου Παγώνα

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος, All Rights Reserved

*<<Δεν ξέρει τη δύναμή του
αυτός που δεν έχει γνωρίσει δυσκολίες. >>*
Ben Johnson

Αφιερώνω το παρόν πόνημα
στην μονάκριβη μου Σεμίνα
ως ελάχιστο δείγμα αγάπης και λατρείας
Είμαι τόσο υπερήφανη για 'σένα!

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Με την ολοκλήρωση της μεταπτυχιακής διπλωματικής μου εργασίας, θα ήθελα να εκφράσω τις θερμές μου ευχαριστίες σε όλους όσους συνέβαλλαν στην εκπόνησή της. Πρώτα από όλα θα ήθελα να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα καθηγητή μου κύριο Βενιέρη Δημήτρη για την εμπιστοσύνη που μου έδειξε καθώς μου έδωσε τη δυνατότητα να ασχοληθώ με ένα τόσο ενδιαφέρον θέμα ,το οποίο ανταποκρίνεται πλήρως στα επιστημονικά και προσωπικά μου ενδιαφέροντα .

Θα ήθελα να τον ευχαριστήσω για τη βοήθεια ,την επιστημονική του καθοδήγηση και τις χρήσιμες συμβουλές που μου παρείχε καθόλη την διάρκεια.Επίσης θα ήθελα να ευχαριστήσω όλους τους καθηγητές του μεταπτυχιακού προγράμματος για την εξαιρετική συνεργασία, τις γνώσεις και τις εμπειρίες που μου προσέφεραν.

Τέλος αισθάνομαι την ανάγκη να επισημάνω ότι δύσκολες καταστάσεις μας κάνουν ανθεκτικότερους, και μας ωθούν στον επαναπροσδιορισμό των προσδοκιών μας και των στόχων μας .

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα εργασία μελετά το πλαίσιο της κοινωνικής πολιτικής που υπάρχει στην Ελλάδα και την Ευρώπη σχετικά με τους ανηλίκους οι γονείς των οποίων έχουν απολέσει την επιμέλεια και τη γονική μέριμνα. Η διεξαγόμενη βιβλιογραφική έρευνα εστιάζει στη διερεύνηση του υπάρχοντος σχετικού νομικού πλαισίου καθώς και των εφαρμοζόμενων κοινωνικών πολιτικών τόσο στην Ελλάδα όσο και στην Ευρώπη. Στόχος είναι η διεξαγωγή συγκρίσεων, καθώς και η μελέτη της επίδρασης του μέτρου της ανάθεσης της γονικής μέριμνας σε τρίτο πρόσωπο. Η μελέτη της βιβλιογραφίας οδηγεί σε μία σειρά σημαντικών συμπερασμάτων. Στην Ελλάδα παρατηρείται έλλειμμα τόσο ποσοτικό όσο και ποιοτικό σχετικά με την ανάθεση της επιμέλειας σε τρίτον όταν αυτή αφαιρείται από τους γονείς. Παρά τις κατά καιρούς προσπάθειες της πολιτείας να υποστηρίξει τα παιδιά των οποίων οι γονείς έχουν απολέσει τη γονική μέριμνα και την επιμέλεια, κυρίως μέσω νομοθετικών παρεμβάσεων, η δημιουργία δομών φιλοξενίας παραμένει ανεπαρκής σε σύγκριση με την υπόλοιπη Ευρώπη. Οι κύριοι λόγοι στους οποίους αποδίδεται η υφιστάμενη κατάσταση είναι η έλλειψη οικονομικών πόρων αλλά και η έλλειψη ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης της κοινότητας προκειμένου να αναλάβουν φυσικά πρόσωπα το ρόλο του ανάδοχου γονέα. Σε ότι αφορά στη συγγενική αναδοχή υπάρχει έλλειμμα στα προγράμματα εκπαίδευσης συγγενών ώστε να αναλάβουν αυτοί την επιμέλεια του συγγενικού τέκνου. Η χώρα μας πρέπει, στην προσπάθειά της να συγκλίνει με την υπόλοιπη Ευρώπη, να υιοθετήσει μέτρα τα οποία μπορούν να αλλάξουν ριζικά τον τρόπο αντιμετώπισης των παιδιών της συγκεκριμένης κατηγορίας έτσι ώστε να διαβιούν σε ένα φιλικό και ενδυναμωτικό περιβάλλον.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ: Κοινωνική πολιτική, οικογενειακή πολιτική, επιμέλεια, γονική μέριμνα, ανάθεση σε τρίτον

ABSTRACT

This thesis studies the context of social policy in Greece and Europe regarding minors whose parents have lost custody and parental care. The conducted literature review focuses on investigating the existing legal framework as well as the applied social policies both in Greece and Europe. Our goal is to make comparisons, as well as to study the impact of the assignment of parental responsibility to a third party. The study of the literature leads to a series of important conclusions. In Greece there is both quantitative and qualitative lack regarding the assignment of custody to a third party. Despite government's attempts to support children whose parents have lost parental responsibility and custody, notably through legislative interventions, the creation of hospitality structures remains inadequate in comparison with the rest of Europe. The main reasons for the current situation are the lack of financial resources and the lack of information and awareness of the community in order for individuals to assume the role of foster parents. Concerning sponsorship by relatives, there is a shortage in family education programs to take care of the relative child. In its effort to converge with the rest of Europe, Greece must adopt measures that can radically change the way these children are dealt so that they live in a friendly and empowering environment.

KEY-WORDS: Social policy, family policy, custody, parental care, assignment to a third party

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	1
Κεφάλαιο 1: Κοινωνική και οικογενειακή πολιτική	4
1.1. Κοινωνική πολιτική.....	4
1.1.1 Οικογενειακή πολιτική	7
1.2. Κοινωνική και Οικογενειακή πολιτική στην Ευρωπαϊκή ένωση	9
1.2.1. Οικογενειακή πολιτική στην Ελλάδα	11
1.2.2 Κοινωνική πολιτική και αλληλεγγύη για το παιδί στην Ελλάδα	15
1.3. Συμπεράσματα κεφαλαίου	17
Κεφάλαιο 2: Παιδική Προστασία – Εννοιολογικές οριοθετήσεις των δικαιωμάτων των παιδιών	18
2.1. Παιδική προστασία	18
2.1.1. Ορισμός της παιδικής προστασίας	18
2.1.2. Επίπεδα της παιδικής προστασίας	18
2.2. Εννοιολογικές οριοθετήσεις των δικαιωμάτων του παιδιού.....	19
2.2.1. Τα δικαιώματα του παιδιού.....	19
2.2.2. Ιστορική επισκόπηση του φαινομένου.....	19
2.2.3 Το θεσμικό πλαίσιο για τα δικαιώματα και την προστασία των παιδιών σε εθνικό επίπεδο.....	21
2.2.4 Το θεσμικό πλαίσιο για τα δικαιώματα και την προστασία των παιδιών σε ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο.....	23
2.2.5 Διατάξεις της Διεθνούς Σύμβασης σε σχέση με την παιδική προστασία.....	24
2.3: Το νομικό πλαίσιο για την αφαίρεση της επιμέλειας και της γονικής μέριμνας τέκνων στην Ελλάδα και την Ευρώπη	25
2.3.1 Το νομικό πλαίσιο στην Ελλάδα	25
2.3.2 Το νομικό πλαίσιο στην Ευρώπη	30
2.4: Συμπεράσματα κεφαλαίου	34

Κεφάλαιο 3: Η κοινωνική πολιτική για τα τέκνα από τους γονείς των οποίων έχει αφαιρεθεί η επιμέλεια και η γονική μέριμνα	36
3.1 Παιδική φροντίδα στην Ελλάδα	36
3.1.1 Δομές παιδικής προστασίας στην Ελλάδα	40
3.2 Παιδική φροντίδα στην Ευρώπη	41
3.2.1 Τοποθέτηση σε ξενώνες και ιδρύματα φιλοξενίας	42
3.2.2 Ομαδική φροντίδα σύμφωνα με το πρότυπο της οικογένειας	45
3.2.3 Αναδοχή και υιοθεσία	46
3.3 Συμπεράσματα κεφαλαίου	48
Κεφάλαιο 4: Η τρέχουσα κατάσταση στην Ελλάδα	50
4.1 Η σημερινή κατάσταση της ελληνικής κοινωνικής πολιτικής	50
4.2 Η σημερινή κατάσταση των δομών υποστήριξης ανηλίκων	52
4.3 Συμπεράσματα κεφαλαίου	55
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	57
Βιβλιογραφία	62
Διαδικτυακές Πηγές	69

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η γονική μέριμνα ανήκει καταρχάς στα οικογενειακά δικαιώματα. Υπάρχει ένα βασικό οικογενειακό δικαίωμα, το οποίο είναι το δικαίωμα του προσώπου να είναι μέλος μίας οικογένειας και αποτελεί ειδικότερη έκφραση του ευρύτερου δικαιώματος της προσωπικότητας, όπως αυτό θεμελιώνεται στο άρθρο 57 ΑΚ1.

Σήμερα λοιπόν και με βάση τις επιταγές του δικαικού συστήματος ο καταλληλότερος ορισμός είναι: «Γονική μέριμνα είναι η φροντίδα για το ανήλικο τέκνο, την οποία ασκούν οι γονείς από κοινού ως καθήκον αλλά και ως δικαίωμά τους».Ο κοινωνικός χαρακτήρας των δικαιωμάτων αυτών δεν επιτρέπει την ανεξέλεγκτη χρήση τους, αλλά ούτε και τη μη άσκησή τους.Συνεπώς το δικαίωμα της γονικής μέριμνας είναι και σχετικό και απόλυτο, καθώς είναι δεκτικό προσβολής και από τα μέρη τα οποία συνδέει (γονείς-παιδί), αλλά και από οποιονδήποτε τρίτο.

Η επέμβαση του Δικαστή και του Εισαγγελέα στην περίπτωση ρύθμισης της γονικής μέριμνας αποτελεί μία εξαιρετικής σημασίας, αλλά και ιδιαίτερα λεπτή αποστολή. Πρόκειται για την προστασία του ανυπεράσπιστου, του κακοποιημένου, του παραμελημένου ανηλίκου από τους ίδιους τους γονείς ή κηδεμόνες του. Ο δικαστής και ο εισαγγελέας καλείται τότε να φθάσει, αν χρειαστεί, μέχρι το χωρισμό του ανηλίκου από τους γονείς του, όταν εκείνος βρίσκεται σε κίνδυνο.Στη συνέχεια αναθέτει την επιμέλεια του τέκνου σε τρίτο πρόσωπο, δηλαδή σε συγγενική αναδοχή, σε ανάδοχη οικογένεια, ή σε ξενώνες φιλοξενίας ανηλίκων.

Το βασικό ερώτημα όμως που αναδύεται είναι ποιες είναι αυτές οι δομές που μπορούν να διαδραματίζουν το ρόλο του «τρίτου», τι δυνατότητες έχουν όσον αφορά την υποκατάσταση του γονικού ρόλου καθώς και ποια είναι η επίδραση τους στην ψυχολογία των παιδιών αυτών.Παρόλο που η λύση αυτή επιλέγεται ως έσχατο μέτρο, υπάρχουν απόψεις που δίστανται όσον αφορά τα οφέλη της. Υποστηρικτές της αναφέρουν το βέλτιστο όφελος για το παιδί από την απομάκρυνση από την βιολογική οικογένεια.Βέβαια, πάντα υπάρχει το ενδεχόμενο οι δομές υποδοχής των παιδιών αυτών να είναι ανεπαρκείς και ποσοτικά και ποιοτικά.

Ιδίως σε ότι αφορά τους ξενώνες φιλοξενίας, θα πρέπει αυτοί να επιλέγονται όταν δεν είναι εφικτή η συγγενική αναδοχή ή η αναδοχή, διότι τους έχουν αποδοθεί διάφορα προβλήματα.Αυτά αφορούν τόσο τη σωματική όσο και την ψυχολογική ανάπτυξη

των παιδιών. Αναδρομικές μελέτες σε εφήβους και σε ενήλικες που είχαν μεγαλώσει σε ιδρύματα έδειξαν αυξημένη επίπτωση ψυχικών διαταραχών. Η ανακλητική κατάθλιψη, έτσι όπως περιγράφεται από τον R. Spitz(1946), αφορά παιδιά που πέρασαν τουλάχιστον τους 6 πρώτους μήνες με τη μητέρα τους, την αποχωρίστηκαν για διάφορους λόγους και τοποθετήθηκαν στο ίδρυμα. Επίσης, τα άτομα τα οποία αντικατέστησαν τη μητέρα με άλλο πρόσωπο δεν μπόρεσαν να την αναπληρώσουν συναισθηματικά.Ως εκ τούτου το παιδί εμφάνισε προοδευτικά έντονες διαταραχές εξαιτίας της αποστέρησης. Σύμφωνα με τον Spitz η καταθλιπτική αυτή αντίδραση εμφανίζεται κυρίως στα βρέφη, τα οποία προηγουμένως είχαν καλές σχέσεις με τη μητέρα τους. Στη λογική αυτή κινείται και η δυνατότητα που δίνει η Πολιτεία σε μητέρες που εκτίουν ποινή φυλάκισης να κρατούν στη φυλακή μαζί τους τα παιδιά τους μέχρι αυτά να συμπληρώσουν το 3ο έτος της ηλικίας τους.

Αντίθετα, η πλειονότητα των παιδιών τα οποία δεν είχαν προηγουμένως ικανοποιητικές σχέσεις με τη μητέρα τους δεν παρουσιάζει κατάθλιψη. Έτσι αν στο ερώτημα «Ποιος θα φυλάξει τα παιδιά από τους φύλακες;», η απάντηση είναι: ο Νόμος, τότε πρέπει να ισχυροποιηθεί η κοινωνική πολιτική και να βελτιωθούν οι δομές υποστήριξης των παιδιών.

Ο σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να παρουσιαστεί το πλαίσιο της κοινωνικής πολιτικής στην Ελλάδα και στην Ευρώπη, για τα συγκεκριμένα παιδιά, ως ένας από τους βασικότερους παράγοντες που επιδρούν στην ποιότητα ζωής και την ψυχοκοινωνική τους εξέλιξη.Οι κύριοι στόχοι μας μπορούν να συνοψιστούν ως εξής:

1. Η διερεύνηση του νομικού πλαισίου που αφορά την αφαίρεση της επιμέλειας και της γονικής μέριμνας των τέκνων στην Ελλάδα και στην Ευρώπη.
2. Η διερεύνηση και η περιγραφή της ισχύουσας κοινωνικής πολιτικής στην Ελλάδα και στην Ευρώπη για τα ανωτέρω τέκνα.
3. Η καταγραφή των ποσοτικών και ποιοτικών διαφοροποιήσεων σε Ελλάδα και Ευρώπη.
4. Η διερεύνηση και η περιγραφή της επίδρασης του μέτρου της ανάθεσης της γονικής μέριμνας σε τρίτο πρόσωπο για τα παιδιά των οποίων οι γονείς έχουν απολέσει την επιμέλεια και τη γονική μέριμνα.
5. Η καταγραφή συμπερασμάτων και προτάσεων για τη βελτίωση της κοινωνικής πολιτικής στην Ελλάδα για τα ανωτέρω τέκνα.

Η μεθοδολογία που χρησιμοποιήθηκε ακολούθησε τρία στάδια.Αρχικά διεξήχθη επισκόπηση και καταγραφή της υφιστάμενης κατάστασης στην Ελλάδα και στην

Ευρώπη. Στη συνέχεια εξετάστηκε κριτικά η κατάσταση αυτή με βάση τη διεθνή πρακτική και τις βασικές προσεγγίσεις που ακολουθούνται στον τομέα αυτό. Τέλος εξήχθησαν ορισμένα συμπεράσματα και προτάσεις. Η μελέτη στο σύνολό της βασίστηκε σε πληροφορίες και στοιχεία προερχόμενα από πληθώρα βιβλιογραφικών και ηλεκτρονικών πηγών.

Με βάση την παραπάνω μεθοδολογία, η εργασία θα εξετάσει το θέμα της αφαίρεσης της επιμέλειας και της γονικής μέριμνας από τους γονείς από μία σύγχρονη οπτική γωνία. Επίσης θα πραγματοποιήσει μία συστηματική προσέγγιση στις απαιτήσεις των διαφόρων κατηγοριών παιδιών που ζουν υπό αυτό το καθεστώς όσον αφορά την κοινωνική πολιτική. Η βιβλιογραφική επισκόπηση αποσκοπεί στην ανάδειξη των κρίσιμων ζητημάτων και των τρόπων αντιμετώπισης τους σε ελληνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο.

Στο 1^ο κεφάλαιο αναφέρουμε διάφορους γενικούς ορισμούς και στοιχεία σχετικά με την κοινωνική πολιτική. Παραθέτουμε ορισμένα στοιχεία για τις προσεγγίσεις που ακολουθούνται τόσο στην Ελλάδα όσο και στην Ευρώπη. Επίσης εξετάζουμε την οικογενειακή πολιτική, προχωρώντας σε ορισμένες συγκρίσεις.

Στο 2^ο κεφάλαιο πραγματοποιούμε μία εξέταση του εννοιολογικού πλαισίου των δικαιωμάτων του παιδιού και της παιδικής προστασίας. Επίσης εξετάζουμε και το σχετικό νομοθετικό πλαίσιο, τόσο σε ελληνικό όσο και σε ευρωπαϊκό επίπεδο, διεξάγοντας τις σχετικές συγκρίσεις.

Στο 3^ο κεφάλαιο εξετάζουμε τη σχετική κοινωνική πολιτική τόσο στην Ελλάδα όσο και στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Παρατίθενται οι κυριότερες προσεγγίσεις που ακολουθούνται, καθώς και στοιχεία σχετικά με τις υφιστάμενες δομές. Επίσης διεξάγεται μία σύγκριση των συγκεκριμένων προσεγγίσεων.

Στο 4^ο κεφάλαιο παρουσιάζουμε την κατάσταση που επικρατεί σήμερα στην Ελλάδα. Αναφέρουμε τα σημαντικότερα προβλήματα και προκλήσεις τόσο για την κοινωνική πολιτική γενικά, όσο και για τις δομές υποστήριξης των ανηλίκων. Στη συνέχεια, παρατίθενται τα συμπεράσματα στα οποία καταλήξαμε μέσα από την παρούσα έρευνα.

Κεφάλαιο 1: Κοινωνική και οικογενειακή πολιτική

1.1: Κοινωνική πολιτική

Η αποστολή της κοινωνικής πολιτικής απορρέει από την αξία της κοινωνικής δικαιοσύνης εντός ενός περιβάλλοντος ατομικής ελευθερίας και συλλογικής εμπιστοσύνης (Drake, 2001, Fitzpatrick, 2001, στου Βενιέρη, 2015). Ως θεμέλια της επιβίωσης των κοινωνιών έχουν προσδιοριστεί οι αξίες της ελευθερίας και της ισότητας, ενώ η αλληλεγγύη και η δικαιοσύνη διασφαλίζουν την κοινωνική συνοχή και ειρήνη. Η κοινωνική αλληλεγγύη αποτελεί δομικό στοιχείο των ευρωπαϊκών κοινωνιών (Βενιέρης, 2015).

Η δράση στην κοινωνική πολιτική απορρέει αρχικά από την αναδιανεμητική αρχή, η οποία αποτελείται από τα δομικά χαρακτηριστικά ορισμένων μέσων τα οποία προάγουν την ισότητα. Μέσα από τη συγκεκριμένη αρχή προκύπτουν ορισμένα αποτελέσματα, τα οποία σχετίζονται με την ανακατανομή των πόρων, τη διανομή του πλούτου και την κοινωνική διαστρωμάτωση. Υπό το πλαίσιο της κοινωνικής πολιτικής, η μέριμνα σχετικά με την κοινωνική ευημερία και τον περιορισμό των ανισοτήτων αποτελεί υποχρέωση των κυβερνήσεων (Βενιέρης, 2015). Η κοινωνική πολιτική αποτελείται από πολιτικές και αξιακές επιλογές μακροπρόθεσμου δυναμικού χαρακτήρα, οι οποίες αποσκοπούν στην ικανοποίηση των μεταβαλλόμενων κοινωνικών αναγκών (Taylor – Gooby, 2008a, στου Βενιέρη, 2015).

Η κοινωνική πολιτική οφείλει να επιδιώκει την αλλαγή μίας κατάστασης σύμφωνα με συλλογικές αξίες και ανάλογες αρχές. Η συγκεκριμένη στόχευση μπορεί να ερμηνευθεί ως η βελτίωση της θέσης των αδύναμων, οι οποίοι βρίσκονται σε δυσχερή θέση σε όλες τις κοινωνίες. Γενικότερα, οι αρχές και οι αξίες της κοινωνικής πολιτικής έχουν τεράστια σημασία, καθώς συνδέονται με τον σκοπό της, τα μέσα εφαρμογής της και τους στόχους τους οποίους επιθυμεί να ικανοποιήσει (Βενιέρης, 2015).

Ορισμένοι παράγοντες από τους οποίους εξαρτώνται οι σκοποί της κοινωνικής πολιτικής είναι η οικονομική κατάσταση μίας χώρας, οι δημογραφικές εξελίξεις, το πλήθος των φτωχών, ενώ διαδραματίζουν έναν ρόλο σε αυτούς και ορισμένες υποκειμενικές παράμετροι, όπως είναι οι ιδεολογικές αντιλήψεις, τα κοινωνικά

πρότυπα και η πολιτική κουλτούρα (Βενιέρης, 2015). Η κοινωνική πολιτική έχει υποστηρικτικό χαρακτήρα κατά τη διάρκεια της ζωής των ανθρώπων, αναφορικά με την αντιμετώπιση ορισμένων κινδύνων και εξαρτήσεων που υπάρχουν σε αυτήν. Η παιδική ηλικία ανήκει στις φυσικές εξαρτήσεις ενός ατόμου (Titmuss, 1976, στου Βενιέρη, 2015).

Η κοινωνική πολιτική αποσκοπεί στην αναδιανομή πόρων από τα μέλη της κοινωνίας που έχουν μικρότερες ανάγκες προς εκείνα που παρουσιάζουν μεγαλύτερες. Προς τη συγκεκριμένη κατεύθυνση, οι σχετικές πολιτικές υλοποιούνται μέσα από υπηρεσίες κοινής ωφέλειας (για παράδειγμα, άμυνα, αστυνομία, δίκτυα συγκοινωνιών) καθώς και κοινωνικές υπηρεσίες (για παράδειγμα, υγεία, πρόνοια, εκπαίδευση). Κύριος σκοπός της είναι να καλύψει τις ανθρώπινες ανάγκες. (Βενιέρης, 2015).

Οι ανάγκες που θεωρείται ότι πρέπει να καλυφθούν μέσω της κοινωνικής πολιτικής είναι εκείνες οι οποίες είναι αδύνατο να καλυφθούν από την οικογένεια και την αγορά. Οι συγκεκριμένες ανάγκες οφείλονται σε ελλείψεις οι οποίες προκαλούνται από την αδικία, την ανισότητα, την ατυχία, την αδυναμία, τη μειονεξία, και γενικότερα την έλλειψη δυνατότητας (Sen, 1983, στου Βενιέρη, 2015). Όσο υψηλότερες παροχές εγγυώνται από ένα σύστημα κοινωνικής πολιτικής, τόσο αποτελεσματικότερα ικανοποιούνται και οι ανάγκες που υπάρχουν (Βενιέρης, 2015).

Στην κάλυψη των αναγκών έχουν ιδιαίτερη σημασία και οι πολιτιστικές, οικονομικές και μορφωτικές διαφορές των ανθρώπων. Συνεπώς, το πλαίσιο συλλογικής κάλυψης μίας ανάγκης ενός ατόμου θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη του και τις ιδιαιτερότητες, προτιμήσεις και επιθυμίες του (LeGrande, 1990, Drake, 2001, στου Βενιέρη, 2015).

Τα ανθρώπινα δικαιώματα είναι αλληλένδετα με την αναγνώριση της ύπαρξης ορισμένων θεμελιωδών ανθρώπινων αναγκών, τη διασφάλιση ατομικών ελευθεριών και τη δικαιότερη διανομή των πόρων. Επίσης στοχεύουν στη βελτίωση των συνθηκών ατομικής επιβίωσης και κοινωνικής συμβίωσης. Η κοινωνική πολιτική προάγεται μέσα από αυτά. Η θεμελίωση των κοινωνικών δικαιωμάτων έχει τις ρίζες της στο κράτος ευημερίας που αναπτύχθηκε στη Δυτική Ευρώπη μετά τον 2^ο Παγκόσμιο Πόλεμο. Τα νέα κοινωνικά κινήματα έχουν τονίσει τη σημασία των δικαιωμάτων ίσης μεταχείρισης των ευάλωτων κοινωνικών ομάδων, όπως είναι οι γυναίκες, τα άτομα με ειδικές ανάγκες και οι μειονότητες (Βενιέρης, 2015).

Τα δικαιώματα ευημερίας είναι άμεσα συνδεδεμένα με τις παροχές της κοινωνικής πολιτικής. Αποδίδονται στον πολίτη από το κράτος, ενώ θεωρούνται επένδυση στην κοινωνία. Επί της ουσίας συνοψίζουν τις υποχρεώσεις κράτους και οργανωμένης κοινωνίας για την ταυτόχρονη προώθηση της ατομικής και συλλογικής ευημερίας (Βενιέρης, 2015).

Για την παροχή των κοινωνικών δικαιωμάτων πρέπει να πληρούνται ορισμένες προϋποθέσεις, οι οποίες συνδέονται με την ανάγκη που καλύπτεται από αυτά (για παράδειγμα, ασθένεια, ανεργία, παιδική ηλικία). Υπάρχουν τρεις κύριες προσεγγίσεις για τη θεμελίωση τους. Η πρώτη από αυτές συνίσταται στη θεμελίωση του δικαιώματος σύμφωνα με τον βαθμό της ανάγκης. Πιο συγκεκριμένα, πρέπει να τεκμηριωθεί η ανάγκη μέσα από έναν έλεγχο πόρων. Η δεύτερη προσέγγιση συνδέει τη θεμελίωση ενός δικαιώματος με τη συμμετοχή στην εργασιακή αγορά. Η τρίτη προσέγγιση αποτελείται από τα δικαιώματα που είναι αλληλένδετα με την ιδιότητα του πολίτη. Πρακτικά, όλες οι χώρες εφαρμόζουν έναν συνδυασμό των τριών συγκεκριμένων προσεγγίσεων (Βενιέρης, 2015).

Τα κοινωνικά δικαιώματα συνδέονται στενά με την κοινωνική πολιτική. Η σχέση τους αποτελεί την απεικόνιση σύνθετων κοινωνικών και πολιτικών διεργασιών, οι οποίες οδηγούν και σε οικονομικές επιπτώσεις. Μέσω των συγκεκριμένων σχέσεων διαμορφώνονται οι κοινωνικές σχέσεις και η κοινωνική οργάνωση, τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις, ενώ απεικονίζεται η ισορροπία ατομικής και κοινωνικής ευθύνης της κάθε κοινωνίας. Τα κοινωνικά δικαιώματα υλοποιούνται μέσα από κοινωνικές παροχές. Για παράδειγμα, το δικαίωμα της κοινωνικής ασφάλειας απεικονίζεται μέσα από τα αντίστοιχα πεδία της κοινωνικής πολιτικής. Το μεταπολεμικό κράτος ευημερίας αποσκοπούσε στη διατήρηση ενός βασικού επιπέδου υγείας, κοινωνικής πρόνοιας, εισοδήματος, στέγης και παιδείας. Οι διαφορετικές σχετικές προσεγγίσεις απεικονίζονται στις διαφορετικές μορφές κοινωνικής πολιτικής (Βενιέρης, 2015).

Η σύνδεση των κοινωνικών δικαιωμάτων με την ιδιότητα του πολίτη αποτελούν μία κύρια παράμετρο προσδιορισμού του κοινωνικού κράτους των σύγχρονων δημοκρατικών κρατών (Esping-Andersen, 1990, Einhornetal., 1996, στου Βενιέρη, 2015). Η κοινωνική πολιτική σχεδιάζεται υπό το πρίσμα της κατοχύρωσης κοινωνικών δικαιωμάτων τα οποία σχετίζονται με την ισότιμη κοινωνική συμμετοχή. Επίσης τα κοινωνικά δικαιώματα είναι αλληλένδετα με την ιδιότητα του πολίτη.

Σημασία σχετικά με την ικανοποίηση των κοινωνικών δικαιωμάτων μέσα από την κοινωνική πολιτική έχει και η ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών. Προκειμένου να επιτελέσουν τα δικαιώματα τους στόχους τους, θα πρέπει και οι παρεχόμενες υπηρεσίες να διέπονται από ένα ικανοποιητικό επίπεδο (Βενιέρης, 2015).

1.1.1 Οικογενειακή πολιτική

Το άτομο αποκτά τις πρώτες κοινωνικές του εμπειρίες μέσα στην οικογένεια του. Η ενίσχυση της οικογένειας σε συνδυασμό με την αξιοποίηση των ωφέλιμων παραγόντων της, οι οποίοι συμβάλλουν στην ανάπτυξη της κοινωνικής ευημερίας, τα τελευταία χρόνια έχουν αποκτήσει εξέχουσα σημασία στην εφαρμοζόμενη ελληνική κοινωνική πολιτική (Βεργέτη, 2006)

Από αυτήν ακριβώς την ανάγκη δημιουργήθηκε η οικογενειακή πολιτική. Ο συγκεκριμένος όρος χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά κατά τη δεκαετία του 1940 στα πλαίσια μίας προσπάθειας ανάπτυξης σχεδιασμένης κοινωνικής πολιτικής. Υπάρχουν δύο μορφές οικογενειακής πολιτικής. Η πρώτη από αυτές είναι η άμεση, η οποία έχει ως αντικείμενο τα μέτρα και τις υπηρεσίες για την ενίσχυση της οικογένειας και των μελών της. Η δεύτερη από αυτές είναι η έμμεση, όπου οι δράσεις διαφόρων πεδίων κοινωνικής πολιτικής, τα οποία δεν σχετίζονται με την εκπλήρωση στόχων σχετικών με την οικογένεια, επηρεάζουν σε σημαντικό βαθμό τις οικογένειες και τα παιδιά (Kamerman & Kahn, 1997, στις Βεργέτη, 2006).

Σύμφωνα με την ταξινόμηση του Korpi (2000), η οικογενειακή πολιτική μπορεί να διαχωριστεί σε δύο κατηγορίες. Η πρώτη κατηγορία υποστηρίζει μία παραδοσιακή οικογένεια (γενική οικογενειακή υποστήριξη). Η δεύτερη κατηγορία υποστηρίζει μία οικογένεια διπλού εισοδήματος (υποστήριξη διπλού εισοδήματος). Οι συγκεκριμένες κατηγορίες αναμένεται να δομήσουν την υποστήριξη των γονέων σύμφωνα με διαφορετικούς τρόπους. Η γενική οικογενειακή υποστήριξη συντηρεί έναν τύπο οικογένειας όπου ο πατέρας είναι ο κύριος εισοδηματίας, ενώ η μητέρα αναμένεται να αναλάβει κατά βάση τις εργασίες εντός της οικογένειας. Η υποστήριξη διπλού εισοδήματος προσανατολίζεται προς την επέκταση των δυνατοτήτων της μητέρας ούτως ώστε να συμμετάσχει τόσο στον εργασιακό βίο όσο και στις εργασίες του νοικοκυριού. Επίσης ενδέχεται να παρέχει κίνητρα στους πατέρες ούτως ώστε να συμμετάσχουν στις εργασίες του νοικοκυριού.

Η Αυστρία, το Βέλγιο, η Γαλλία, η Γερμανία, η Ιρλανδία, η Ιταλία και η Ολλανδία μπορεί να θεωρηθεί ότι έχουν μία παράδοση οικογενειακής πολιτικής η οποία εμπίπτει στην πρώτη κατηγορία. Στη δεύτερη κατηγορία μπορεί να θεωρηθεί ότι εμπίπτουν η Δανία, η Φινλανδία, η Νορβηγία και η Σουηδία, ενώ η Αυστραλία, ο Καναδάς, η Ιαπωνία, η Νέα Ζηλανδία, η Ελβετία, το Ηνωμένο Βασίλειο. Οι Η.Π.Α. υιοθετούν μία οικογενειακή πολιτική προσανατολισμένη προς την αγορά. Η προσέγγιση τους υπονοεί ότι δεν έχουν τόσο ανεπτυγμένη οικογενειακή πολιτική προς κάποια από τις δύο κατευθύνσεις.

Η κατηγοριοποίηση του Κορρί (2000) βασίζεται στα χαρακτηριστικά της οικογενειακής πολιτικής κατά τη δεκαετία του 1990. Σε έναν μεγάλο βαθμό αντανάκλα τους υποβόσκοντες στόχους και συσχετισμούς των διαφορετικών πολιτικών τάσεων. Τα κράτη πρόνοιας τα οποία υιοθέτησαν το μοντέλο της γενικής οικογενειακής πολιτικής θεωρείται ότι χαρακτηρίζονται από την κυριαρχία των χριστιανοδημοκρατικών πολιτικών κομμάτων την περίοδο μετά τον 2ο Παγκόσμιο Πόλεμο. Στην πολιτική σκηνή των κρατών που υιοθέτησαν την πολιτική του διπλού εισοδήματος αντιθέτως, την ίδια χρονική περίοδο κυριαρχούσε η κέντρο-αριστερά. Οι χώρες οι οποίες υιοθέτησαν μοντέλα προσανατολισμένα προς την αγορά κατά βάση κυβερνούσαν από κοσμικά συντηρητικά ή κεντρώα πολιτικά κόμματα.

Κατά τον Κορρί (2000), θα μπορούσε δυνητικά να υπάρξει και ένα τρίτο μοντέλο. Το συγκεκριμένο μοντέλο δεν εμπίπτει εντός της παραπάνω κατηγοριοποίησης. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι αποτελεί μία κατάσταση θεσμικού πλουραλισμού. Σύμφωνα με αυτόν η οικογενειακή πολιτική υποστηρίζει σε μεγάλο βαθμό τόσο την παραδοσιακή οικογένεια όσο και εκείνη του διπλού εισοδήματος. Ένας τέτοιος συνδυασμός οικογενειακής πολιτικής θα μπορούσε να περιγραφεί καλύτερα ως αντιφατικός ή πλουραλιστικός, από τη στιγμή που οι δύο προσεγγίσεις αντανακλούν διαφορετικές υποβόσκουσες ιδεολογίες σχετικά με την οικογένεια. Η υψηλή υποστήριξη στην παραδοσιακή οικογένεια συνεπάγεται και έναν ενισχυμένο ρόλο για τη νοικοκυρά. Το συγκεκριμένο γεγονός φαίνεται να αντιτίθεται στα κίνητρα της υποστήριξης μίας οικογένειας διπλού εισοδήματος η οποία ενισχύει τη συμμετοχή των γυναικών στην αγορά εργασίας.

1.2: Κοινωνική και Οικογενειακή πολιτική στην Ευρωπαϊκή Ένωση

Η κοινωνική πολιτική που εφαρμόζεται σήμερα στην Ευρωπαϊκή Ένωση έχει επηρεαστεί από το αγγλοσαξονικό μοντέλο “Beveridge”. Ο στόχος της είναι η διατήρηση ενός ελάχιστου εθνικού κοινωνικού επιπέδου διαβίωσης. Οι χρηματοδοτικοί της πόροι προέρχονται από την προοδευτική φορολογία και την καταβολή εισφορών. Το συγκεκριμένο μοντέλο αντικατέστησε το μοντέλο “Bismarck”, το οποίο αποσκοπούσε στη διατήρηση της κοινωνικής θέσεως και του εισοδήματος όλων των πολιτών. Η εφαρμοζόμενη πολιτική δίδει προτεραιότητα στα άτομα που παρουσιάζουν τις μεγαλύτερες ανάγκες. Επίσης ενθαρρύνει την ανάπτυξη της συνεργασίας μεταξύ των φορέων παροχής των προνοιακών υπηρεσιών σε τοπικό, κρατικό και κοινωνικό επίπεδο. Η συγκεκριμένη προσέγγιση αποσκοπεί στο να αντιμετωπίσει την κρίση που παρατηρείται στο προνοιακό κράτος. Πρέπει να σημειωθεί το γεγονός του ότι οι κλάδοι της υγειονομικής περίθαλψης και της κοινωνικής ασφάλισης διέπονται από έναν σημαντικό βαθμό κερδοσκοπίας. Επίσης, δεν έχει υλοποιηθεί προς το παρόν κάποια ενιαία ευρωπαϊκή πολιτική, με το κάθε κράτος – μέλος να χαράσσει τη δική του (Βεργέτη, 2006).

Η αύξηση της οικογενειακής πολυμορφίας και η μείωση της γονιμότητας στην Ευρώπη κατά τη διάρκεια των τελευταίων τριών δεκαετιών είχαν ως αποτέλεσμα τη μετατόπιση του δημοσίου και πολιτικού ενδιαφέροντος της οικογενειακής πολιτικής σε ζητήματα τα οποία σχετίζονται με πολιτικές οι οποίες αφορούν τη δημιουργία οικογένειας, την υποστήριξη των ποικίλων οικογενειακών μορφών, καθώς και σε θέματα που σχετίζονται με την παιδική ηλικία. Οι συγκεκριμένες πολιτικές καλύπτουν ένα εύρος διαφορετικών πολιτικών. Αυτές εκτείνονται από μέτρα τα οποία τίθενται σαφώς υπέρ της αύξησης του αριθμού των γεννήσεων έως ελαστικότερους κανονισμούς οι οποίοι αποσκοπούν στο να βοηθήσουν τους ανθρώπους να αποκτήσουν τον αριθμό των παιδιών που επιθυμούν ή να εξισορροπήσουν την οικογενειακή και εργασιακή τους ζωή. Ακόμα και εάν το αντικείμενο ενδιαφέροντος των συγκεκριμένων πολιτικών είναι οι συμπεριφορές που σχετίζονται με την ανατροφή των παιδιών, συχνά επιδρούν και σε άλλες πτυχές του βίου. Ορισμένες από αυτές είναι η εργασιακή συμπεριφορά, η φροντίδα των παιδιών, καθώς και ο διαχωρισμός της εργασίας και της φροντίδας μεταξύ των αντρών και των γυναικών (Neyer, 2005, Gornicketal., 1997, OECD, 2011, Saraceno, 2012). Οι παρεμβάσεις που

σχετίζονται με την οικογενειακή πολιτική μπορούν επίσης να διαδραματίσουν κάποιον ρόλο στην καταπολέμηση της παιδικής φτώχειας καθώς και στη διασφάλιση ίσων ευκαιριών για παιδιά τα οποία προέρχονται από διαφορετικά υπόβαθρα (Bradshaw and Mayhew, 2006, Ferrarini, 2006).

Ο πλουραλισμός που σημειώνεται στους τύπους των οικογενειών υποδεικνύει την ανάγκη του εκσυγχρονισμού της οικογενειακής πολιτικής. Υπό την έννοια αυτή εννοείται το να αποκτήσουν οι σχετικές πολιτικές μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα όσον αφορά τον συμβιβασμό διαφορετικών στόχων. Θα πρέπει να προσαρμοστούν στις νέες μορφές της οικογενειακής ζωής καθώς και να ικανοποιήσουν τις ανάγκες των μη τυπικών οικογενειών (Kaufmann, 2002, Hantrais, 2004, Kuronen, 2010). Η έννοια του εκσυγχρονισμού μπορεί να δεχθεί διάφορες ερμηνείες από τη στιγμή που η οικογενειακή πολιτική εμπλέκει ένα ευρύ φάσμα διαφορετικών στόχων. Ορισμένες από αυτές είναι η συμφιλίωση της εργασίας και των οικογενειακών υποχρεώσεων, η ενθάρρυνση της εισόδου των γυναικών στην αγορά εργασίας και η προώθηση της ισότητας των φύλων καθώς και η διασφάλιση της οικονομικής βιωσιμότητας των συστημάτων κοινωνικής προστασίας, η καταπολέμηση της παιδικής και οικογενειακής φτώχειας, η προώθηση της ανάπτυξης των παιδιών και γενικότερα η ενίσχυση της ευζωίας των παιδιών κατά το ξεκίνημα του βίου τους (OECD, 2011, Thévenon, 2011, Adema, 2012).

Η εξισορρόπηση των παραπάνω στόχων διαφέρει μεταξύ των διαφόρων χωρών, σχηματίζοντας με τη σειρά της τις πολιτικές που εφαρμόζονται. Οι τελικές πολιτικές δεν διαφέρουν μόνο στον σχεδιασμό των ειδικών μέσων τους αλλά και στον βαθμό συνοχής που επιτυγχάνουν όσον αφορά την υποστήριξη των αποφάσεων των ανθρώπων αναφορικά με την εργασία και την οικογένεια. Η διακύμανση αυτή ανακλάται στα ποικίλα μείγματα χρηματικών ενισχύσεων, υποστηρίξεων σε είδος, ευέλικτων ωραρίων εργασίας, καθώς και στον βαθμό κατά τον οποίο συνδυάζονται διαφορετικά είδη οικογενειακής υποστήριξης όσον αφορά τα χρόνια της παιδικής ηλικίας. Διαφορετικά μείγματα των παραπάνω μέσων οικογενειακής πολιτικής έχουν τις ρίζες τους στην εκάστοτε ιστορία του κάθε κράτους πρόνοιας. Σχετίζονται με τις επικρατούσες στάσεις προς την οικογένεια, τον ρόλο του κράτους, καθώς και τα ισχύοντα οικογενειακά πρότυπα (Neyer, 2003, Hantrais, 2004). Δεν υπάρχουν επαρκή στοιχεία τα οποία να αποδεικνύουν ότι υπάρχει κάποια διεθνής

σύγκλιση των οικογενειακών πολιτικών, παρά το γεγονός του ότι σημειώνεται μία μετατόπιση στα έξοδα που αφορούν τις οικογένειες των παιδιών προσχολικής ηλικίας (Gauthier, 2002, OECD, 2013).

1.2.1: Οικογενειακή πολιτική στην Ελλάδα

Στην Ελλάδα οι εφαρμοζόμενες οικογενειακές πολιτικές ως επί το πλείστον είναι πολιτικές οι οποίες έχουν κοινωνικό χαρακτήρα. Αποσκοπούν στο να επηρεάσουν τη συμπεριφορά των οικογενειών, δηλαδή τις δημογραφικές μεταβλητές με έμφαση στη γεννητικότητα (Sarikaki, 2001). Τα σχετικά μέτρα μπορούν να διαχωριστούν σε δύο κύριες κατηγορίες, μέτρα άμεσης και έμμεσης στήριξης των οικογενειών. Ο στόχος τους είναι να παρέχουν ορισμένα κίνητρα ούτως ώστε να στηριχθούν οι οικογένειες, να υπάρξει ένας συμβιβασμός μεταξύ της οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής, να διασφαλιστεί η αλληλεγγύη μεταξύ των γενεών, καθώς και να σημειωθεί μία αύξηση στη γεννητικότητα (Κοτζαμάνης και Σοφianoπούλου, 2009). Ο χαρακτήρας τους συνήθως είναι παθητικός. Βέβαια, υπάρχουν και ορισμένες εξαιρέσεις οι οποίες είναι ενεργητικές και αποτελούνται κατά κύριο λόγο από μέτρα τα οποία αποσκοπούν στην οικονομική στήριξη των οικογενειών (όπως είναι τα επιδόματα, οι επιχορηγήσεις και οι υπηρεσίες). Γενικότερα, η ελληνική οικογενειακή πολιτική θα μπορούσαμε να πούμε ότι είναι αποσπασματικής φύσεως. Το κύριο ενδιαφέρον κατευθύνεται σε πολιτικές οι οποίες αφορούν συγκεκριμένες πληθυσμιακές κατηγορίες. Ορισμένες από αυτές είναι τα άτομα που βρίσκονται κάτω από το όριο της φτώχειας και ορισμένες άλλες ευπαθείς ομάδες, όπως είναι οι γυναίκες, οι νέοι και οι ηλικιωμένοι.

Η ελληνική οικογενειακή πολιτική μπορεί να χαρακτηριστεί ως ελλιπής καθώς δεν υπάρχει κάποιο αποσαφηνισμένο σχετικό νομοθετικό πλαίσιο και κάποια σχεδιασμένη κρατική παρέμβαση ούτως ώστε να υποστηριχθούν οι οικογένειες. Οι οικογένειες αντικαθιστούν το κράτος σε ότι αφορά την ικανοποίηση των αναγκών των μελών τους, καθώς αυτό αδυνατεί να επιτελέσει τις λειτουργίες ενός αποτελεσματικού κράτους πρόνοιας. Οι ελλείψεις που παρατηρούνται στο προνοιακό κράτος σε συνδυασμό με τον ενισχυμένο ρόλο της οικογένειας συμβάλλουν στην απουσία της θεσμοθέτησης μίας συγκροτημένης οικογενειακής πολιτικής (Flaquer, 2002, Στρατηγάκη, 2004, Χατζηβαρνάβα-Καζάση, 2004).

Οι παρεμβάσεις οικογενειακής πολιτικής που αποσκοπούν στη στήριξη της οικογένειας στην Ελλάδα μπορούν να ταξινομηθούν ως εξής (Περιστέρα, 2010):

- Παρεμβάσεις οικονομικής στήριξης και διασφάλισης της καθολικής πρόσβασης στα κοινωνικά αγαθά και υπηρεσίες. Αποτελούνται από φορολογικές ελαφρύνσεις (μειωμένο αφορολόγητο όριο εισοδήματος βάσει του αριθμού των τέκνων, απαλλαγές από τον φόρο επιδομάτων του ΟΑΕΔ), εισοδηματικές παροχές (οικογενειακά επιδόματα), ειδικές οικονομικές ενισχύσεις μη ανταποδοτικού χαρακτήρα (οι οποίες αφορούν πολύτεκνους, τρίτεκνους και οικογένειες με χαμηλά εισοδήματα).
- Παρεμβάσεις που αφορούν την απασχόληση των γυναικών και των νέων. Έχουν ενεργητικό χαρακτήρα, ενώ στόχος τους είναι η μείωση της φτώχειας. Αποτελούνται από προγράμματα απόκτησης εργασιακής εμπειρίας (όπως είναι οι επιχορηγήσεις που δίδονται στους νέους ελεύθερους επαγγελματίες, σε θέσεις εργασίας μέσα από τον ΟΑΕΔ, στους νέους επιστήμονες, κλπ.), καθώς και από μέτρα στήριξης των γυναικών – αρχηγών των μονογονεϊκών οικογενειών.
- Παρεμβάσεις που αποσκοπούν στον συμβιβασμό της οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής. Αποτελούνται από δομές φύλαξης και φροντίδας παιδιών, καθώς και στήριξης εξαρτώμενων ατόμων όπως είναι τα ΑΜΕΑ ή οι ηλικιωμένοι (παιδικοί σταθμοί, προσχολική αγωγή, ολοήμερα σχολεία, κέντρα δημιουργικής απασχόλησης παιδιών με αναπηρίες, κέντρα ημερήσιας φροντίδας ηλικιωμένων), παρεμβάσεις οι οποίες παρέχουν υπηρεσίες φροντίδας σε βρέφη και παιδιά ούτως ώστε να διευκολυνθεί η απασχόληση των γυναικών, καθώς και διάφορες ειδικές άδειες (μητρότητας, γέννησης τέκνου, γονική άδεια ανατροφής).

Γενικότερα, σημειώνονται ορισμένες εξελίξεις τόσο στη δομή και τα κοινωνικά δικαιώματα της οικογένειας όσο και στον ρόλο που αυτή έχει. Τα δικαιώματα του παιδιού επεκτείνονται (Giddens, 2002). Ταυτόχρονα σημειώνεται μία ολοένα και μεγαλύτερη αναγνώριση των δικαιωμάτων της γυναίκας όσον αφορά τον γάμο και τη λήψη των οικογενειακών αποφάσεων. Επίσης έχει παρατηρηθεί ότι η ένταση της οικονομικής κρίσης συνδυάζεται με μία αύξηση των άτεκνων και των μονογονεϊκών οικογενειών. Παρατηρείται και μία αυξητική τάση στον αριθμό των οικογενειών με σύνθετα σχήματα αναφορικά με τις σχέσεις συγγένειας ανηλίκων και ενηλίκων καθώς και στις τυπικές μορφές αναδοχής παιδιών (Νικολαΐδης, 2017).

Στην Ελλάδα παρατηρείται το φαινόμενο του να επωμίζεται η οικογένεια διάφορες ευθύνες τις οποίες στη δυτική Ευρώπη και τη Σκανδιναβία αναλαμβάνει το κράτος πρόνοιας. Ορισμένες από αυτές είναι η στέγαση των τέκνων, η στήριξη των ηλικιωμένων και των ατόμων με ειδικές ανάγκες, η ανατροφή των ανηλίκων. Το γεγονός αυτό έχει ως συνέπειες την αύξηση των ευθυνών της οικογένειας, την εξασθένηση του κράτους πρόνοιας, καθώς και τις μειωμένες απαιτήσεις των μελών της οικογένειας σε ότι αφορά τα δικαιώματά τους. Έτσι επηρεάζεται αρνητικά το νοικοκυριό. Οι σύγχρονες κοινωνικές εξελίξεις καθώς και η κοινωνική διαφοροποίηση έχουν επιδράσει στην οικογένεια, δίδοντας της χαρακτηριστικά τα οποία σχετίζονται με την αποσταθεροποίηση και τη ρευστότητα. Ως εκ τούτου, η οικογένεια αντιμετωπίζει ορισμένες δυσκολίες αναφορικά με την προστασία και τη φροντίδα των μελών της (Χατζηβαρνάβα-Καζάση, 2004).

Η μεταβλητότητα και η πολυμορφία των σύγχρονων οικογενειών έχει έναν διττό ρόλο. Από τη μία πλευρά, αποτελεί έναν αντικατοπτρισμό της κρίσης την οποία υφίσταται ο θεσμός. Από την άλλη, τα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά αποτελούν το στοιχείο διαφοροποίησης της κάθε οικογένειας και συνεπώς συμβάλλουν στην προσαρμοστικότητα και την επιβίωση της σε ένα κοινωνικό περιβάλλον στο οποίο διεξάγονται συνεχείς αλλαγές. Συνεπώς, το κράτος πρόνοιας κατά τον σχεδιασμό της οικογενειακής πολιτικής πρέπει να εξετάζει δύο παράγοντες. Ο πρώτος από αυτούς είναι το εάν τα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά ενισχύουν ή αποδυναμώνουν την οικογένεια. Ο δεύτερος, οι επιπτώσεις που θα έχει μία πολιτική προσανατολισμένη στη σταθερότητα, η οποία πιθανώς να σταθεί εμπόδιο στην εξέλιξη της οικογένειας και την παροχή ευκαιριών προσωπικής επιλογής στα μέλη της (Μουσούρου, 2002).

Τα προβλήματα που υπάρχουν όσον αφορά τη βελτίωση της οικογενειακής πολιτικής υποδεικνύουν τη σημασία της χάραξης και οργάνωσης ενός δικτύου το οποίο θα έχει ως αντικείμενο του την οικογενειακή υποστήριξη. Το συγκεκριμένο δίκτυο θα επικεντρώνει στις οικογένειες οι οποίες βρίσκονται αντιμέτωπες με τον κοινωνικό αποκλεισμό. Ορισμένα σχετικά παραδείγματα τέτοιων οικογενειών είναι οι μονογονεϊκές οικογένειες καθώς και οι οικογένειες που περιλαμβάνουν παιδιά με ειδικές ανάγκες, οι οποίες επιμερίζονται σχεδόν μόνες τους την ευθύνη της ικανοποίησης τόσο των οικονομικών όσο και των ψυχοκοινωνικών αναγκών των

παιδιών τους (Κοτταρίδη, 2002, στις Βεργέτη, 2006, Στρατηγάκη, 2004, Χατζηβαρνάβα-Καζάση, 2004).

Η οικογενειακή πολιτική πρέπει να επικεντρώνει στην προσφορά κοινωνικών υπηρεσιών οι οποίες θα μπορούν να προσαρμοστούν σε όλες τις οικογένειες. Επίσης θα βρίσκονται σε θέση να στηρίζουν την οικογένεια όταν έχει την ανάγκη ιδιαίτερης μέριμνας. Η συγκεκριμένη πτυχή είναι ιδιαίτερος σημαντική σε ειδικές περιπτώσεις, όπως είναι οι οικογένειες που περιλαμβάνουν άτομα με ειδικές ανάγκες. Επίσης έχει ιδιαίτερη σημασία η παροχή στήριξης σε περιπτώσεις κοινωνικής ή πολιτικής κρίσης. Τότε η οικογένεια και ιδιαίτερα τα παιδιά έχουν ανάγκη από μεγαλύτερη προστασία. Γενικότερα, πρέπει να κατανεμηθούν ισομερώς τα έργα που θα επιτελέσουν το κράτος, η οικογένεια, αλλά και οι μη κυβερνητικές οργανώσεις. Με τον τρόπο αυτό θα στηριχθούν αποτελεσματικότερα οι οικογένειες, ενώ τα μέλη τους θα αυτονομηθούν και θα αναλάβουν τις ευθύνες που τους αναλογούν (Χατζηβαρνάβα-Καζάση, 2004).

Οι Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (ΜΚΟ) προσπαθούν να ωθήσουν το κράτος στην εφαρμογή μίας αποδοτικής οικογενειακής πολιτικής. Τα σημεία επικέντρωσης τους είναι η φορολογική και η στεγαστική πολιτική, η εκπαίδευση, η εργασιακή αγορά και η μετανάστευση. Είναι αναγκαία και η συνεργασία των τοπικών αρχών στις συγκεκριμένες δράσεις, καθώς αυτές έχουν τις απαραίτητες γνώσεις σχετικά με τη δομή και τις ανάγκες της κοινωνίας τους. Επίσης έχει ιδιαίτερη σημασία η ανάπτυξη ενός ενισχυτικού προγράμματος για τις οικογένειες, το οποίο θα σχεδιαστεί με μακροπρόθεσμη προοπτική. Θα αποτελείται από διάφορες δράσεις και παροχές οι οποίες θα παρέχουν βοήθεια στις οικογένειες (τέτοιες θα μπορούσαν να είναι οι συμβουλευτικές υπηρεσίες, η κατ'οίκον παροχή βοήθειας, τα εκπαιδευτικά σεμινάρια για τους γονείς, τα προγράμματα στήριξης των γονέων παιδιών με ειδικές ανάγκες, η προσοχή των παιδιών κατά τη διάρκεια του καθημερινού εργασιμού χρόνου κ.α.) (Στρατηγάκη, 2004, Χατζηβαρνάβα-Καζάση, 2004). Γενικότερα, η κοινωνική πολιτική γίνεται αποτελεσματική όταν αναλαμβάνουν την εποπτεία και εκτέλεση της οι τοπικές αρχές. Σύμφωνα με τον Esping-Andersen (2002), η κοινωνική πολιτική πρέπει να δίδει έμφαση στα παιδιά και τους νέους, καθώς έτσι θα μειωθούν τα προβλήματα ευημερίας των μελλοντικών γενεών.

1.2.2 Κοινωνική πολιτική και αλληλεγγύη για το παιδί στην Ελλάδα

Ο νόμος Ν.2646/1998 «Περί Ανάπτυξης του Εθνικού Συστήματος Κοινωνικής Φροντίδας και άλλες διατάξεις» καθορίζει το πλαίσιο της κοινωνικής φροντίδας των παιδιών στην Ελλάδα. Σύμφωνα με τον συγκεκριμένο νόμο, το κράτος αναλαμβάνει την ευθύνη της παροχής κοινωνικής φροντίδας σε όλα τα παιδιά που κατοικούν εντός της Ελλάδας και έχουν ανάγκη. Οι σχετικές υπηρεσίες παρέχονται σε κάθε παιδί εξατομικευμένα. Γνώμονας είναι οι προσωπικές, οικονομικές και κοινωνικές ανάγκες της οικογένειας του, εντός των πλαισίων του ενιαίου, αποκεντρωμένου Εθνικού Συστήματος Κοινωνικής Φροντίδας. Το σύστημα αυτό είναι δομημένο βάσει των κατευθύνσεων αυτού του νόμου. Εντός του περιεχομένου της κοινωνικής φροντίδας εμπίπτει και η φροντίδα των παιδιών προσχολικής ηλικίας από δομές οι οποίες έχουν ως αντικείμενο τους τη φύλαξη βρεφών, νηπίων και παιδιών (βρεφικοί, βρεφονηπιακοί και παιδικοί σταθμοί) καθώς και η δημιουργική απασχόληση των παιδιών και των εφήβων (μέσα από τα κέντρα δημιουργικής απασχόλησης παιδιών και παιδιών με αναπηρία) (Βεργέτη, 2006).

Οι πολιτικές που αφορούν το παιδί στην Ελλάδα εκσυγχρονίστηκαν σε σημαντικό βαθμό κατά τα τελευταία τριάντα χρόνια λόγω της επίδρασης που είχε η είσοδος της χώρας στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Η χώρα υιοθέτησε τις σημαντικότερες διεθνείς συμβάσεις, ενώ ενσωμάτωσε και ορισμένες σύγχρονες πολιτικές (ψυχιατρική αποασυλοποίηση, ευ ζην, ποιότητα και αξιολόγηση αποτελεσματικότητας παρεχομένων υπηρεσιών). Υιοθετήθηκε η άδεια στις λεχώνες κατά τον πρώτο χρόνο της ζωής του βρέφους, μέτρο το οποίο εφαρμόστηκε αρχικά στις σκανδιναβικές χώρες. Πάντως δεν υιοθετήθηκε και η στήριξη της μητέρας στο σπίτι και την κοινότητα, ενώ το μέτρο εφαρμόζεται μόνο για τις γυναίκες που εργάζονται στον δημόσιο τομέα (Καλλινικάκη, 2009).

Η κρατική παρέμβαση που αφορά την πρόληψη και προστασία των δικαιωμάτων του παιδιού στην Ελλάδα θεωρείται αδύναμη. Οι πολιτικές και το δίκτυο υπηρεσιών που σχετίζονται με την πρόληψη των κοινωνικών κινδύνων που αντιμετωπίζουν τα παιδιά καθώς και την αποκατάσταση όσων έχουν υποστεί βλάβες επίσης δεν μπορούν να θεωρηθούν επαρκή. Γενικότερα, το μεγαλύτερο μέρος της ευθύνης της φροντίδας των παιδιών αναλαμβάνουν η οικογένεια και το στενό συγγενικό περιβάλλον, ενώ η κοινωνική στήριξη που τους παρέχεται είναι ανεπαρκής. Ως κυριότερες αδυναμίες

έχουν προσδιοριστεί ελλείψεις που σχετίζονται με τον συστηματικό και συνεχή σχεδιασμό της διερεύνησης των σχετικών αναγκών και της ανάπτυξης προγραμμάτων πρόληψης, την ανάπτυξη μηχανισμών έγκαιρης ανίχνευσης και παρέμβασης σε καταστάσεις κινδύνου και κρίσης, καθώς και ενός πλήρους δικτύου υπηρεσιών κοινωνικής φροντίδας (Αλτάνης και Οικονόμου, 2009).

Ο σημαντικός ρόλος που επιτελεί η οικογένεια όσον αφορά τη φροντίδα των αδύναμων μελών της έχει ως αποτέλεσμα να εξαντλεί τους πόρους της προς αυτή την κατεύθυνση και έτσι να παραμελεί ή να συσκοτίζει τις πραγματικές της ανάγκες. Επίσης το συγκεκριμένο φαινόμενο λειτουργεί ενθαρρυντικά στην αναβολή της αυτονομίας των παιδιών, την ανάπτυξη της υπερπροστατευτικότητας εντός της οικογένειας, ενώ συμβάλλει στην ενίσχυση της ευέλικτης απασχόλησης, της ανεργίας και της οικονομικής ανέχειας των γονέων (Καλλινικάκη, 2009).

Η ελληνική νομοθεσία δεν έχει διατυπώσει κάποιο ενιαίο νομοθέτημα το οποίο αναγνωρίζει την παιδική ηλικία ως αυτοτελές έννομο αγαθό. Δεν υπάρχει κάποιο συγκεκριμένο κεφάλαιο στον Ελληνικό Ποινικό Κώδικα το οποίο να αναφέρει τα εγκλήματα εναντίον των παιδιών, αλλά αυτά βρίσκονται διασκορπισμένα σε διάφορες διάσπαρτες διατάξεις. Ο σημαντικότερος νόμος για την πρόληψη και καταπολέμηση της κακοποίησης και της αμέλειας των ανηλίκων είναι ο Ν.3500/2006, ο οποίος αναφέρει την ενδοοικογενειακή βία και τη σωματική βία εναντίον των ανηλίκων (ως μέσο σωφρονισμού) ως αξιόποινες πράξεις (Βεργέτη, 2006). Η παιδική προστασία παρέχεται εκτός φυσικής οικογένειας μέσω του ιδρυματισμού, ενώ παραγνωρίζονται οι νέες μορφές κακομεταχείρισης και εκμετάλλευσης (παιδική πορνεία, παιδική εργασία – επαιτεία) και ευάλωτων παιδιών (ασυνόδευτα παιδιά, παιδιά των αιτούντων άσυλο και των μεταναστών) (Καλλινικάκη, 2009).

Το ελλειμματικό ελληνικό νομοθετικό πλαίσιο της παιδικής προστασίας, καθώς και η έλλειψη συνοχής και οργάνωσης στην οικογενειακή πολιτική της χώρας υποδεικνύουν την απουσία μίας πλήρους δομής παιδικής προστασίας. Εάν λάβουμε υπόψη μας την κρίση αξιών η οποία διέπει τη σημερινή κοινωνία, καθώς και τους έντονους κινδύνους που υπάρχουν σε αυτήν, μπορούμε να συμπεράνουμε τη σημασία της αναβάθμισης τους.

1.3: Συμπεράσματα κεφαλαίου

Η οικογενειακή πολιτική αποτελεί έναν κλάδο της κοινωνικής προστασίας, ο οποίος έχει ως αντικείμενο του την παροχή στήριξης στην οικογένεια. Μπορεί να λάβει είτε άμεση είτε έμμεση μορφή. Υπάρχουν δύο κύριες προσεγγίσεις σχετικά με την ανάπτυξη της, η παραδοσιακή και η προσέγγιση της υποστήριξης διπλού εισοδήματος. Στην Ελλάδα η εφαρμοζόμενη οικογενειακή πολιτική έχει περισσότερα κοινά στοιχεία με τη δεύτερη προσέγγιση, κάτι λογικό εάν αναλογιστούμε ότι επηρεάστηκε από την οικογενειακή πολιτική των σκανδιναβικών χωρών, οι οποίες έχουν παράδοση στη συγκεκριμένη πολιτική. Όσον αφορά τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, παρατηρείται ένα εύρος διαφορετικών προσεγγίσεων. Κύριο στοιχείο ενδιαφέροντος είναι οι σχετικές με την ανατροφή των παιδιών συμπεριφορές, αν και επηρεάζονται και άλλες πτυχές του βίου, όπως είναι η εργασιακή συμπεριφορά, η φροντίδα των παιδιών καθώς και η ενσωμάτωση των γυναικών στην αγορά εργασίας. Επίσης υπάρχουν παρεμβάσεις τόσο για την καταπολέμηση της φτώχειας όσο και για την παροχή ίσων ευκαιριών σε όλα τα παιδιά. Το ιστορικό υπόβαθρο της κάθε χώρας ασκεί σημαντική επίδραση στην οικογενειακή πολιτική που θα εφαρμοστεί.

Η ελληνική οικογενειακή πολιτική αποσκοπεί στην αύξηση της γεννητικότητας της χώρας, ενώ θα μπορούσε να χαρακτηριστεί μάλλον ελλιπής και αποσπασματική. Γενικότερα, το νομοθετικό πλαίσιο δεν είναι σαφώς ορισμένο, ενώ η οικογένεια διαδραματίζει έναν ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο, επιτελώντας εργασίες τις οποίες στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες αναλαμβάνει το κράτος πρόνοιας. Το συγκεκριμένο γεγονός δημιουργεί αρκετά προβλήματα. Επίσης, αναφορικά με την παιδική προστασία, υπάρχει τόσο έλλειψη ενός σαφώς καθορισμένου σχετικού νομικού πλαισίου, όσο και αντιμετώπισης των νέων μορφών κακομεταχείρισης και εκμετάλλευσης. Γενικότερα, είναι αναγκαία η όλη αναβάθμιση της, σύμφωνα και με τις βέλτιστες ευρωπαϊκές πρακτικές. Τα συγκεκριμένα ζητήματα θα εξεταστούν στα επόμενα κεφάλαια, όπου θα εμβαθύνουμε στην περίπτωση των ανηλίκων από τους γονείς των οποίων έχει αφαιρεθεί η επιμέλεια και η γονική μέριμνα.

Κεφάλαιο 2: Παιδική Προστασία – Εννοιολογικές οριοθετήσεις των δικαιωμάτων των παιδιών

2.1: Παιδική προστασία

2.1.1 Ορισμός της παιδικής προστασίας

Ο όρος «παιδική προστασία» περιλαμβάνει τις ενέργειες οι οποίες αποσκοπούν στην προστασία των παιδιών από τον κίνδυνο κακοποίησης τον οποίο ενδέχεται να αντιμετωπίσουν στο οικογενειακό περιβάλλον (children at risk) (Κανδυλάκη, 2008). Σύμφωνα με το Dictionary of Social Work ως προστασία ορίζεται το σύνολο των ενεργειών που επιτελούν οι κοινωνικοί λειτουργοί ή άλλοι επαγγελματίες για την περιφρούρηση ή προστασία των παιδιών από σκόπιμη βλάβη ή από αμέλεια (Thomas, 1995).

Η παιδική προστασία αποτελεί τον σημαντικότερο κλάδο της κοινωνικής προστασίας. Αποσκοπεί στη διασφάλιση των δικαιωμάτων των παιδιών όσον αφορά την προστασία τους από την κακοποίηση, την αμέλεια, τη βία και την εκμετάλλευση τους, περιστατικά τα οποία υποδεικνύουν παθολογία της οικογένειας. Τα συστήματα παιδικής προστασίας έχουν σημαντικές διαφορές ανά χώρα. Αξιοσημείωτο είναι όμως το γεγονός του ότι οι δραστηριότητες των διεθνών οργανισμών στις ανεπτυγμένες χώρες εστιάζουν στην πρόληψη και την καταστολή των παραπάνω φαινομένων. Στις υποανάπτυκτες χώρες επικεντρώνουν στην υγειονομική περίθαλψη, στην εκπαίδευση, στη σίτιση και στην απαγόρευση της παιδικής στράτευσης (ISPCAN, 2004, στον Αλτάνη και Οικονόμου, 2009).

2.1.2 Επίπεδα της παιδικής προστασίας

Η παιδική προστασία μπορεί να διαχωριστεί σε τρία επίπεδα (Αλτάνης και Οικονόμου, 2009):

- *Μικρο-επίπεδο*, όπου ο επαγγελματίας, η οικογένεια και το παιδί συνεργάζονται. Αντικείμενο του είναι η προστασία των κακοποιημένων και παραμελημένων παιδιών, καθώς και ο εντοπισμός πιθανών κρουσμάτων

θυματοποίησης παιδιών. Πραγματοποιούνται εκπαιδευτικά σεμινάρια για όλους τους εμπλεκόμενους φορείς.

- *Μέσο-επίπεδο*, όπου εμπλέκονται οι κοινωνικές υπηρεσίες. Στο συγκεκριμένο επίπεδο εφαρμόζεται το εθνικό πρωτόκολλο διερεύνησης - διάγνωσης και διαχείρισης ύποπτων ή αναφερόμενων κρουσμάτων κακοποίησης και παραμέλησης των παιδιών από επαγγελματίες.
- *Μάκρο-επίπεδο*, όπου εφαρμόζονται προγράμματα εποπτείας στην κοινότητα. Παράλληλα όμως εφαρμόζονται και εναλλακτικές μορφές φροντίδας, όπως είναι η ανάδοχη οικογένεια, η υιοθεσία και ο ιδρυματισμός.

2.2: Εννοιολογικές οριοθετήσεις των δικαιωμάτων του παιδιού

2.2.1 Τα δικαιώματα του παιδιού

Οι έννοιες της δημοκρατίας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων συνδέονται σε απόλυτο βαθμό. Συνεπώς, η αποδοχή και ο σεβασμός τους όσον αφορά την εφαρμογή τους στα παιδιά αποτελεί τον θεμέλιο λίθο μίας υγιούς και δημοκρατικής κοινωνίας. Η Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού (1990) αποτελεί την αναγνώριση των δικαιωμάτων των ανηλίκων.

Η προάσπιση και η προαγωγή των δικαιωμάτων του παιδιού έχει αναδειχθεί κατά τις τελευταίες δεκαετίες σε πεδίο κομβικής σημασίας για τη χώρα μας κυρίως ως συνέχεια διεθνών διακηρύξεων, κατευθυντηρίων γραμμών και διεθνών κανόνων μετά και την υπογραφή από την Ελλάδα της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού (ν. 2101/1992). Ιδιαίτερη σημασία και πρακτική αξία είχε η αλλαγή που σημειώθηκε τα τελευταία χρόνια στον τρόπο αντιμετώπισης των ανηλίκων, που προσεγγίζονται πλέον ως υποκείμενα δικαιωμάτων και όχι ως αντικείμενα προστασίας.

2.2.2 Ιστορική επισκόπηση του φαινομένου

Μία ιστορική επισκόπηση του φαινομένου αποδεικνύει την ανάγκη της εισαγωγής των παιδικών δικαιωμάτων. Στην αρχαιότητα δεν υπήρχε καμία προστασία για το

παιδί. Το παιδί θεωρούνταν αντιπαραγωγικό και καθόλου χρήσιμο για την οικογένεια και την κοινότητα. Μάλιστα τα άρρωστα παιδιά ή τα παιδιά με ειδικές ανάγκες θανατώνονταν γιατί θεωρούνταν βάρος. Στον Μεσαίωνα τα παιδιά θεωρούνταν μικροί ενήλικες (Φασουλής, 2015).

Τον 18^ο και τον 19^ο αιώνα έγιναν οι πρώτες σημαντικές αναφορές σχετικά με τα δικαιώματα των ανηλίκων (Φασουλής, 2015). Εισήχθησαν νόμοι για την προστασία των παιδιών στους εργασιακούς χώρους, για την εκπαίδευση τους, ενώ δόθηκε ιδιαίτερη σημασία στις σχέσεις μεταξύ των γονέων και του παιδιού. Η Γαλλική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη θεωρείται ως το θεμέλιο της διατύπωσης των δικαιωμάτων του παιδιού. Τον 20^ο αιώνα, ξεκινώντας από τη Γαλλία, η παιδική προστασία επεκτάθηκε και στην υπόλοιπη Ευρώπη, ενώ διευρύνθηκε στον ιατρικό, δικαστικό και κοινωνικό τομέα. Το 1919 η Διεθνής Κοινότητα (σήμερα ΟΗΕ) ορίζει επιτροπή περί προστασίας των παιδιών. Το 1924 η Κοινωνία των Εθνών εγκρίνει τη διακήρυξη των δικαιωμάτων του παιδιού.

Ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος και οι ανθρώπινες απώλειες του οδήγησαν χιλιάδες παιδιά στο να έρθουν αντιμέτωπα με σημαντικές δυσκολίες. Το Ταμείο των Ηνωμένων Εθνών για τα παιδιά ιδρύθηκε το 1947, ενώ αργότερα εξελίχθηκε στη UNICEF. Η UNICEF αρχικά βοηθούσε τα παιδιά που ήταν θύματα του 2ου Παγκοσμίου Πολέμου (δίδοντας έμφαση κατά κύριο λόγο στα παιδιά της Ευρώπης). Στις 10 Δεκεμβρίου 1948 η Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου αναγνωρίζει τη σημασία της προστασίας της μητρότητας και της παιδικής ηλικίας.

Το 1959 υιοθετείται από τη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ η Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Παιδιού, η οποία περιγράφει δέκα αρχές των παιδικών δικαιωμάτων. Τονίστηκε η ανάγκη για παιδική προστασία και φροντίδα λόγω του ότι τα παιδιά δεν έχουν πλήρη ωριμότητα. Μετά την υιοθέτηση της Οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, ο ΟΗΕ θέλησε να εισάγει έναν Χάρτη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου ο οποίος θα μπορούσε να εφαρμοστεί, ενώ θα υποχρέωνε τα κράτη να τον σέβονται. Το έτος 1979 κηρύχθηκε Διεθνές Έτος του Παιδιού του ΟΗΕ. Η Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού υιοθετήθηκε ομόφωνα από τη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών στις 20 Νοεμβρίου 1989. Τα 54

άρθρα της περιγράφουν τα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δικαιώματα των παιδιών.

Τον Μάιο του 2000, το προαιρετικό πρωτόκολλο στη Διεθνή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Παιδιού αναφορικά με τη συμμετοχή των παιδιών σε ένοπλες συγκρούσεις επικυρώνεται και τίθεται σε ισχύ το 2002 (Μάστακας, 2016). Μέχρι σήμερα, η Διεθνής Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Παιδιού έχει υπογραφεί από 190 κράτη από τα 192 μέλη του ΟΗΕ, ακόμα και αν υπάρχουν κάποιες επιφυλάξεις σχετικά με ορισμένα τμήματα του κειμένου. Μόνο οι ΗΠΑ και η Σομαλία την έχουν υπογράψει αλλά δεν την έχουν επικυρώσει.

Σύμφωνα με τον Verhellen (2006), η Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού μπορεί να χωριστεί σε τρεις κατηγορίες:

- *Προστασία (protection)*: Οι ενήλικες οφείλουν να προστατεύουν τα παιδιά λόγω του ότι αυτά είναι ευάλωτα και επομένως εξαρτημένα από εκείνους μέχρι την ενηλικίωση τους. Η έννοια της προστασίας περιλαμβάνει την επιβίωση του παιδιού, καθώς και την προστασία του από οποιοδήποτε περιστατικό βίας, αμέλειας, κακοποίησης και εκμετάλλευσης.
- *Πρόνοια (provision)*: Τα παιδιά έχουν το δικαίωμα της ενημέρωσης, της κοινωνικής ασφάλειας, της υγείας και της εκπαίδευσης.
- *Συμμετοχή (participation)*: Το παιδί έχει το δικαίωμα της λήψης αποφάσεων από μόνο του καθώς και της συμμετοχής σε διάλογο.

2.2.3 Το θεσμικό πλαίσιο για τα δικαιώματα και την προστασία των παιδιών σε εθνικό επίπεδο

Όπως αναφέρθηκε, η Ελλάδα έχει κυρώσει τη Διεθνή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού (με τον νόμο 2101/1992) και υποχρεούται να εφαρμόζει τους κανόνες της. Επιπλέον υποχρεούται να καταθέσει στην Επιτροπή Δικαιωμάτων του Παιδιού του ΟΗΕ έκθεση σχετικά με την εφαρμογή της.

Η Επιτροπή κρίνει ως αναγκαία την αποδοχή ενός Εθνικού Σχεδίου Δράσης για τα Δικαιώματα του Παιδιού το οποίο θα περιλαμβάνει συγκεκριμένα χρονοδιαγράμματα και μετρήσιμους σκοπούς και στόχους. Σκοπός είναι η εφαρμογή συνεκτικών και περιεκτικών πολιτικών για τα παιδιά σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο (Δασκαλάκης, 2014). Με αυτόν τον τρόπο θα παρακολουθείται αποτελεσματικά το κατά πόσο τα παιδιά απολαμβάνουν τα δικαιώματά τους καθολικά σε όλη τη χώρα.

Η Επιτροπή σημειωτέον τονίζει ότι η Σύμβαση είναι μέρος του εθνικού νομοθετικού πλαισίου, συνεπώς υπερισχύει της εσωτερικής νομοθεσίας της χώρας (Αλτάνης και Οικονόμου, 2009). Επιτάσσει τη δημιουργία ενός Εθνικού Παρατηρητηρίου για τα δικαιώματα των Παιδιών για την επίβλεψη και υλοποίηση της Σύμβασης. Το Παρατηρητήριο προστατεύει όλα τα παιδιά έως και την ηλικία των 18 ετών. Εστιάζει σε παιδιά που τα δικαιώματά τους παραβιάζονται, καθώς και περιπτώσεις όπως :

- Παιδιά που στερούνται της φυσικής τους οικογένειας.
- Παιδιά θύματα βίας και εκμετάλλευσης μέσα και έξω από την οικογένεια.
- Παιδιά με σωματική, νοητική ή ψυχική αναπηρία.
- Παιδιά που στερούνται την ελευθερία τους.
- Παιδιά οικονομικοί ή πολιτικοί πρόσφυγες / μετανάστες.
- Παιδιά που ζουν σε συνθήκες ακραίας φτώχειας.
- Ανήκουν σε μειονοτικούς πληθυσμούς.

Η Επιτροπή έχει εκφράσει την ανησυχία της σχετικά με την ασυμβατότητα της ελληνικής νομοθεσίας και των αρχών και διατάξεων της Σύμβασης, ενώ έχει προτείνει τη συνεργασία κράτους και ΜΚΟ ούτως ώστε να επιτευχθεί η υλοποίηση της. Ιδιαίτερη έμφαση δίδεται σε ΜΚΟ οι οποίες υπερασπίζονται τα δικαιώματα του παιδιού πέρα από διαφορετικές εθνικές, θρησκευτικές, γλωσσικές και πολιτισμικές προκαταλήψεις (Αλτάνης και Οικονόμου, 2009).

Η Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΕΔΑ) συστάθηκε με το ν. 2667/1998 (ΦΕΚ Α' 281, 18.12.1998). Σύμφωνα με αυτόν, η ΕΕΔΑ αποτελεί συμβουλευτικό όργανο της Πολιτείας σε θέματα προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου (και συνεπώς και των δικαιωμάτων του παιδιού).

Ο *Συνήγορος του Πολίτη* είναι ανεξάρτητη αρχή κατοχυρωμένη στο Σύνταγμα. Ξεκίνησε τη λειτουργία του την 1η Οκτωβρίου του 1998. Αποστολή του είναι η διαμεσολάβηση μεταξύ της δημόσιας διοίκησης και των πολιτών για την προστασία των δικαιωμάτων τους, την καταπολέμηση της κακοδιοίκησης και την τήρηση της νομιμότητας.

Ο *Συνήγορος του Παιδιού* έχει ως κύριο αντικείμενο την υπεράσπιση των δικαιωμάτων του παιδιού. Η λειτουργία του καθορίζεται στον Νόμο 3094/2003 (με τον οποίο δημιουργήθηκε και ο Κύκλος Δικαιωμάτων του Παιδιού) και στον Κανονισμό Λειτουργίας του ΠΔ 273/1999, εντός του πλαισίου που θέτουν οι διατάξεις του Συντάγματος.

Ξεκίνησε τη λειτουργία του τον Ιούλιο του 2003 έχοντας ως αντικείμενο την προάσπιση και προαγωγή των δικαιωμάτων του παιδιού το οποίο δεν έχει συμπληρώσει το 18ο έτος της ηλικίας του. Λειτουργεί σύμφωνα με τα πρότυπα του διεθνώς καταξιωμένου θεσμού του Συνηγόρου του Παιδιού. Ο θεσμός του Συνηγόρου του Παιδιού λειτουργεί ήδη σε 24 χώρες από τα 47 κράτη - μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης.

2.2.4 Το θεσμικό πλαίσιο για τα δικαιώματα και την προστασία των παιδιών σε ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο

Η ευρωπαϊκή νομοθεσία για τα δικαιώματα του παιδιού περιλαμβάνει κυρίως νόμους, συμβάσεις, συνθήκες καθώς και δευτερογενές δίκαιο του Συμβουλίου της Ευρώπης και της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η ευρωπαϊκή νομολογία επηρεάζεται σε μεγάλο βαθμό από περιπτώσεις που εκδικάζονται μετά από την προσφυγή γονέων ή άλλων νομίμων εκπροσώπων των παιδιών, λόγω του ότι τα παιδιά δεν έχουν την ικανότητα της δικαιοπραξίας (FRA, 2015).

Τα σημαντικότερα κείμενα για τα δικαιώματα του παιδιού είναι:

- Σύμβαση της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας (ΟΕ, άρ.138) περί του κατωτάτου ορίου ηλικίας εισόδου στην απασχόληση (Ν. 1182/1981 ΦΕΚ Α'193).
- Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την άσκηση των δικαιωμάτων των Παιδιών (Ν.2502/1997, ΦΕΚ Α' 103)
- Σύμβαση ΟΕ (άρ. 182) για την απαγόρευση των χειρότερων μορφών εργασίας των παιδιών και την άμεση δράση με σκοπό την εξάλειψή τους (Ν.2918/2001, ΦΕΚ Α'119).
- Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για την προστασία των παιδιών από σεξουαλική εκμετάλλευση – κακοποίηση (Lanzarote, Ν.3727/2008, ΦΕΚ Α'257)
- Σύμβαση για τη διεθνή δικαιοδοσία, το εφαρμοστέο δίκαιο, την αναγνώριση, την εκτέλεση και τη συνεργασία ως προς τη γονική ευθύνη και τα μέτρα προστασίας των παιδιών (Ν. 4020/2011)
- Ευρωπαϊκή Οδηγία 2011/93/ΕΕ σχετικά με την καταπολέμηση της σεξουαλικής κακοποίησης και εκμετάλλευσης παιδιών και της παιδικής πορνογραφίας (Ν.4267/2014)

2.2.5 Διατάξεις της Διεθνούς Σύμβασης σε σχέση με την παιδική προστασία

Η Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού των Η.Ε. αποτελεί έναν σημαντικό οδηγό για όλα τα εμπλεκόμενα μέρη σε ζητήματα που αφορούν την παιδική προστασία. Συγκεκριμένα, μία από τις σημαντικότερες παραμέτρους που θέτει σχετικά με το πλαίσιο παιδικής προστασίας που κάθε κράτος καλείται να εφαρμόσει είναι τα τρία άρθρα (19, 34, 39) της Δ.Σ.Δ.Π που σχετίζονται με την παιδική προστασία και προστατεύουν τα παιδιά από τη θυματοποίηση.

Το άρθρο 19 προβλέπει ότι τα κράτη θα λαμβάνουν όλα τα απαραίτητα (νομοθετικά, διοικητικά, κοινωνικά, εκπαιδευτικά) μέτρα για την προστασία του παιδιού από κάθε μορφής σωματική ή πνευματική βία και προσβολή, εγκατάλειψη ή παραμέληση, κακή

μεταχείριση ή εκμετάλλευση, συμπεριλαμβανομένης της σεξουαλικής βίας, κατά τον χρόνο που βρίσκεται υπό την επιμέλεια των γονέων του, του νόμιμου εκπροσώπου του ή οποιουδήποτε άλλου προσώπου.

Στο άρθρο 34 της Σύμβασης γίνεται ειδική αναφορά στην υποχρέωση του κράτους να προστατεύει το παιδί από κάθε μορφή σεξουαλικής βίας και εκμετάλλευσης. Συγκεκριμένα, για τη σεξουαλική κακοποίηση ή εκμετάλλευση η Ελλάδα δεσμεύεται και από το προαναφερθέν 2ο Προαιρετικό Πρωτόκολλο της Σύμβασης για τα δικαιώματα του Παιδιού (2002). Το πρωτόκολλο αυτό αφορά την πώληση παιδιών, καθώς και την παιδική πορνεία και παιδική πορνογραφία, ενώ υπογράφηκε και κυρώθηκε με τον νόμο 3625/2007. Επίσης δεσμεύεται και από τη Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για την προστασία των παιδιών από τη σεξουαλική εκμετάλλευση και κακοποίηση (Lanzarote, 2007), η οποία κυρώθηκε με τον νόμο 3727/2008.

Με το άρθρο 39 θεσπίζεται η υποχρέωση των κρατών για τη λήψη των κατάλληλων μέτρων τα οποία θα διευκολύνουν τη σωματική και ψυχολογική ανάρρωση και την κοινωνική επανένταξη κάθε παιδιού θύματος. Αξιοσημείωτο ως προς την ουσία της προστασίας είναι το ότι απαιτείται αυτή να πληρεί ορισμένες ελάχιστες προϋποθέσεις (κατάλληλα μέτρα, επομένως αποτελεσματικότητα, ανάρρωση και επανένταξη σε ένα περιβάλλον το οποίο ευνοεί την υγεία, τον αυτοσεβασμό και την αξιοπρέπεια του παιδιού).

2.3 Το νομικό πλαίσιο για την αφαίρεση της επιμέλειας και της γονικής μέριμνας τέκνων στην Ελλάδα και την Ευρώπη

2.3.1 Το νομικό πλαίσιο στην Ελλάδα

Σύμφωνα με το ελληνικό νομικό πλαίσιο, όσον αφορά την αφαίρεση της γονικής μέριμνας υπάρχει μία διάκριση ανάμεσα στην παύση και την αδράνεια της. Υπό τον όρο της παύσης εννοείται η ολοσχερής κατάργηση του συγκεκριμένου δικαιώματος, Υπό το καθεστώς της αδράνειας η γονική μέριμνα καθίσταται για ένα διάστημα ανενεργή, αλλά μπορεί να ασκηθεί και πάλι εάν εκλείψουν οι αιτίες για τις οποίες εφαρμόστηκε η αδράνεια. Οι κυριότερες αιτίες για τις οποίες μπορεί να αδρανήσει η γονική μέριμνα είναι οι παρακάτω (Χατζημηνά, 2015):

- Ύπαρξη αδυναμίας άσκησης της λόγω πραγματικών ή νομικών αιτιών (άρθρο 1510, παράγραφος 3 ΑΚ).
- Ανάθεση της στον άλλο γονέα με δικαστική απόφαση στις περιπτώσεις του διαζυγίου ή της διακοπής της συμβίωσης (άρθρα 1513, 1514 ΑΚ).
- Η περίπτωση κατά την οποία ο πατέρας μέσα από την αναγνώριση του τέκνου γίνεται φορέας της γονικής μέριμνας, αλλά δεν την ασκεί (άρθρο 1515 ΑΚ).
- Σύγκρουση συμφερόντων των γονέων και του παιδιού (άρθρο 1517 ΑΚ).
- Αφαίρεση της γονικής μέριμνας σύμφωνα με το άρθρο 1532 ΑΚ περί κακής άσκησης της γονικής μέριμνας.
- Στην περίπτωση τελεσίδικης καταδίκης του γονέα σε ποινή φυλάκισης τουλάχιστον ενός μηνός λόγω διάπραξης αδικήματος από δόλο το οποίο αφορά το τέκνο το δικαστήριο έχει τη δυνατότητα αφαίρεσης της γονικής μέριμνας και των υπόλοιπων τέκνων (άρθρο 1537 ΑΚ), μετά από αίτηση του άλλου γονέα, των συγγενών ή του εισαγγελέα. Επίσης αυτοδίκαια ο γονέας χάνει τη γονική μέριμνα του τέκνου προς το οποίο διέπραξε το αδίκημα.

Σύμφωνα με το άρθρο 1532 ΑΚ διατυπώνονται τρεις περιπτώσεις κακής άσκησης της γονικής μέριμνας, οι οποίες δίδουν στο δικαστήριο τη δυνατότητα αφαίρεσης της. Αυτές είναι η παράβαση των καθηκόντων που έχουν οι γονείς σχετικά με την επιμέλεια, τη διοίκηση της περιουσίας και την εκπροσώπηση του παιδιού, η καταχρηστική άσκηση του λειτουργήματος της γονικής μέριμνας και η περίπτωση στην οποία ο γονέας αδυνατεί να ανταπεξέλθει στα καθήκοντα του εξαιτίας πραγματικών ή νομικών λόγων (Χατζημηνά, 2015).

Αναφορικά με την παράβαση των καθηκόντων, η οποιαδήποτε παραβίαση του συμφέροντος του παιδιού μπορεί να αποτελέσει και παράβαση των καθηκόντων του ασκούντα τη γονική μέριμνα. Αναφορικά με την επιμέλεια του ανηλίκου, τα καθήκοντα των γονέων συνοψίζονται στο άρθρο 1518 ΑΚ. Το συγκεκριμένο άρθρο αναφέρει τις πράξεις ή παραλείψεις οι οποίες σχετίζονται με την ανατροφή του παιδιού, την υπέρβαση του επιτρεπτού μέτρου και των ορίων του κατά τον σωφρονισμό του, την ελλιπή ή ασφυκτική επίβλεψη του, καθώς και την παραμέληση

της μόρφωσης και εκπαίδευσης του. Επίσης αναφέρονται και λεπτομέρειες σχετικά με την επιλογή του τύπου διαμονής, την ονοματοδοσία και την επιλογή θρησκείας (Σαλκιτζόγλου, 1993).

Στην παράγραφο 3 του άρθρου 1511 ΑΚ αναφέρεται ότι το παιδί αποτελεί μία αυτόνομη προσωπικότητα και οι γονείς του οφείλουν να ζητούν και να συνεκτιμούν τη γνώμη του κατά τη λήψη αποφάσεων οι οποίες το αφορούν, εφόσον εκείνο έχει την απαιτούμενη ωριμότητα. Η παράλειψη των παραπάνω ενδέχεται να αποτελέσει κακή άσκηση της γονικής μέριμνας (Κουμάντος, 1989).

Επίσης εντός των πλαισίων της επιμέλειας του τέκνου εμπίπτει και η διαμόρφωση ενός κατάλληλου περιβάλλοντος διαβίωσης για το παιδί, το οποίο θα συμβάλλει στην ομαλή ψυχοπνευματική του ανάπτυξη. Στο συγκεκριμένο περιβάλλον θα παρέχονται εκτός από τα απαραίτητα υλικά αγαθά και τα κατάλληλα ερεθίσματα. Σχετικά ζητήματα προκύπτουν όταν ο γονέας λόγω της προσωπικής του συμπεριφοράς δεν αποτελεί καλό πρότυπο για το παιδί του, αλλά και δεν στρέφεται εναντίον του (Χατζημηνά, 2015).

Σύμφωνα με τις παραγράφους 2 και 3 του άρθρου 1518 ΑΚ, στα πλαίσια της άσκησης της επιμέλειας, οι γονείς οφείλουν να ενισχύουν το τέκνο ούτως ώστε αυτό να αναπτύξει την προσωπικότητα του, χωρίς να κάνουν διακρίσεις βάσει του φύλου του. Επίσης οφείλουν να λαμβάνουν υπόψη τις κλίσεις και τις ικανότητες του. Η παράβαση των συγκεκριμένων υποχρεώσεων ενδέχεται σε ορισμένες περιπτώσεις να έχει ως αποτέλεσμα την αφαίρεση της γονικής μέριμνας (Παπαχρίστου, 2005).

Κακή άσκηση της επιμέλειας αποτελεί και η περίπτωση κατά την οποία τίθεται σε κίνδυνο η σωματική, πνευματική και ψυχική υγεία του παιδιού (Χατζημηνά, 2015). Σύμφωνα με το άρθρο 4 του Ν. 3500/2006 για την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας, στην περίπτωση της άσκησης σωματικής βίας σε βάρος ανηλίκου ως μέσου σωφρονισμού εφαρμόζεται το άρθρο 1532 ΑΚ. Επίσης υπάρχει η ρητή διευκρίνιση του ότι η σωματική τιμωρία δεν αποτελεί επιτρεπτό μέτρο σωφρονισμού του άρθρου 1518 ΑΚ και η χρήση της θεωρείται κακή άσκηση της γονικής μέριμνας. Η λεκτική βία αν και δεν αναφέρεται στο άρθρο 4 του Ν. 3500/2006, θεωρείται επίσης κακή άσκηση της γονικής μέριμνας. Σύμφωνα με το άρθρο 1532 ΑΚ απαγορεύεται η άσκηση οποιασδήποτε μορφής βίας. Σύμφωνα με το

συγκεκριμένο άρθρο ενδέχεται να αποτελέσει κακή άσκηση της γονικής μέριμνας και η μεταξύ άλλων μελών της οικογένειας λεκτική ή ελαφρά σωματική βία (Κουνουγέρη – Μανωλεδάκη, 2012).

Σύμφωνα με το άρθρο 1531 ΑΚ όσον αφορά τη διοίκηση της περιουσίας του παιδιού οι γονείς ευθύνονται σύμφωνα με το μέτρο της επιμέλειας που δείχνουν στις δικές τους υποθέσεις. Συνεπώς, η μη σύνταξη απογραφής ή η παράλειψη της λογοδοσίας ενδέχεται να επισύρουν τις συνέπειες του άρθρου 1532 ΑΚ (Χατζημηνά, 2015).

Σύμφωνα με το άρθρο 1539 ΑΚ εάν οι γονείς έχουν απωλέσει τη γονική μέριμνα ή το δικαίωμα της διοίκησης της περιουσίας του τέκνου τους, οφείλουν λογοδοσία σχετικά με το κεφάλαιο της καθώς και παράδοση της. Μέσω της συγκεκριμένης διάταξης διασφαλίζεται ο έλεγχος της διαχείρισης και η εξουσίαση της περιουσίας του τέκνου από τον νέο διαχειριστή (Χατζημηνά, 2015).

Το άρθρο 1517 ΑΚ προβλέπει τον διορισμό ειδικού επιτρόπου στην περίπτωση κατά την οποία υπάρχει σύγκρουση συμφερόντων του ανηλίκου και των γονέων του. Στην περίπτωση κατά την οποία ο γονέας δηλώσει ψευδή στοιχεία σχετικά με τα περιουσιακά στοιχεία του ανηλίκου παραβαίνει τα καθήκοντα της γονικής μέριμνας. Συνεπώς συντρέχει κακή άσκηση της, σύμφωνα με την παράγραφο 1 του άρθρου 1532 του ΑΚ (Χατζημηνά, 2015).

Όσον αφορά την εκπροσώπηση του παιδιού, συνιστά ένα ουσιώδες συστατικό του δικαιώματος της γονικής μέριμνας από τη στιγμή που οι ανήλικοι δεν έχουν δικαιοπρακτική ικανότητα. Ορισμένα σχετικά παραδείγματα μπορούν να βρεθούν στις περιπτώσεις κατά τις οποίες δεν ασκούνται οι απαραίτητες αγωγές ή εγκλήσεις για την προστασία των δικαιωμάτων του παιδιού σε αστικό και ποινικό επίπεδο, η αδιαφορία για την άσκηση ενδίκων μέσων υπέρ του ανηλίκου, καθώς και η παραμέληση των κληρονομικών δικαιωμάτων και φορολογικών υποχρεώσεων του. Για τα συγκεκριμένα περιστατικά, πέραν των μέτρων που προβλέπονται από το άρθρο 1532 ΑΚ μπορεί να στοιχειοθετηθεί και αξίωση του τέκνου για αποζημίωση, σύμφωνα με το άρθρο 914 ΑΚ. Η συγκεκριμένη αξίωση μπορεί να ασκηθεί από τον νόμιμο εκπρόσωπο του τέκνου ο οποίος διορίζεται μετά την αφαίρεση της γονικής μέριμνας από τον γονέα, τον ειδικό επίτροπο ή το ίδιο το τέκνο μετά την ενηλικίωση του και εφόσον δεν έχει παραγραφεί η αξίωση (Χατζημηνά, 2015).

Η καταχρηστική άσκηση της γονικής μέριμνας προσδιορίζεται σύμφωνα με το άρθρο 281 ΑΚ. Γενικότερα, η κάθε περίπτωση πρέπει να κρίνεται με γνώμονα το συμφέρον του τέκνου, καθώς τα όρια αναφορικά με το ποια συμπεριφορά θεωρείται καταχρηστική είναι ρευστά. Η σχετική κρίση δεν πρέπει να στηρίζεται σε μεμονωμένες πράξεις του γονέα, αλλά σε μία εκτίμηση της συνολικής του συμπεριφοράς απέναντι στο παιδί, εκτός εάν μία μεμονωμένη πράξη μπορεί να στοιχειοθετήσει μία γενική αρνητική κρίση. Ορισμένα στοιχεία που πρέπει να λαμβάνονται υπόψη ούτως ώστε να εξεταστεί το εάν υπάρχει καταχρηστική άσκηση της γονικής μέριμνας είναι τα παρακάτω (Σαλκιτζόγλου, 1993):

1. Έλεγχος της σκοπιμότητας της γονικής μέριμνας, δηλαδή του εάν η κάθε πράξη βρίσκεται σε συμφωνία με το συμφέρον του τέκνου.
2. Ο βιολογικός δεσμός του φορέα της γονικής μέριμνας και του παιδιού. Η συμπεριφορά του γονέα πρέπει να κρίνεται με μεγαλύτερη επιείκεια σε σχέση με τη συμπεριφορά ενός τρίτου. Σύμφωνα με τον νομοθέτη όταν δεν υπάρχει βιολογικός δεσμός πρέπει να υπάρχει και μικρότερη εμπιστοσύνη.
3. Η κρίση πρέπει να γίνεται μεμονωμένα για το καθένα από τα δικαιώματα τα οποία αποτελούν τη γονική μέριμνα. Η συνολική αφαίρεση της γονικής μέριμνας στην περίπτωση κατά την οποία ο γονέας ασκεί καταχρηστικά μόνο ένα από τα δικαιώματα της μπορεί να δικαιολογηθεί μόνο εάν προκύπτει κίνδυνος για το παιδί από τη γενικότερη συμπεριφορά του γονέα.
4. Η καταχρηστική άσκηση της γονικής μέριμνας συνοδεύεται από δόλο ή αμέλεια.

Καταχρηστική άσκηση της επιμέλειας προκύπτει στην περίπτωση κατά την οποία ο γονέας παραβαίνει τα καθήκοντα του και έτσι προκύπτει κίνδυνος βλαβών στην ψυχική ή σωματική ανάπτυξη του παιδιού (Χατζημηνά, 2015). Τέτοιες περιπτώσεις είναι η παρεμπόδιση της επικοινωνίας ή η καλλιέργεια αρνητικών συναισθημάτων για τον άλλο γονέα, οπότε και μπορεί να αφαιρεθεί η επιμέλεια (άρθρο 1532 ΑΚ).

Εντός της καταχρηστικής άσκησης του δικαιώματος του σωφρονισμού εμπίπτει και η περίπτωση κατά την οποία δεν ασκείται επίπληξη στον ανήλικο ο οποίος παρουσιάζει παραβατική συμπεριφορά (Σαλκιτζόγλου, 1993). Το συγκεκριμένο γεγονός μπορεί να εξηγηθεί από το ότι ο γονέας έχει το καθήκον της σωστής διαπαιδαγώγησης του ανηλίκου.

Όσον αφορά την περίπτωση της αδυναμίας ανταπόκρισης του γονέα στα καθήκοντα του, γίνεται αναπλήρωση από τον άλλο γονέα σύμφωνα με την παράγραφο 3 του άρθρου 1510 ΑΚ. Στην περίπτωση που πρέπει να κατοχυρωθεί δικαστικά η συγκεκριμένη απόφαση υπάρχει και η δυνατότητα της προσφυγής στο άρθρο 1532 ΑΚ. Στην αδυναμία ανταπόκρισης δεν υφίσταται υπαιτιότητα του γονέα, καθώς για την άσκηση της γονικής μέριμνας εκ των πραγμάτων απαιτείται η ικανότητα του γονέα να εξυπηρετεί τις καθημερινές ανάγκες του τέκνου. Ειδικότερα για την περίπτωση κατά την οποία αδυνατούν και οι δύο γονείς να ανταποκριθούν στα καθήκοντα τους τότε δεν προβλέπεται η αυτοδίκαιη αναπλήρωση, αλλά είναι απαραίτητη η προσφυγή στο άρθρο 1532 ΑΚ. Με τον τρόπο αυτό η αδυναμία θα διαπιστωθεί από το δικαστήριο και θα ανατεθεί η γονική μέριμνα σε κάποιο τρίτο πρόσωπο (Χατζημηνά, 2015).

Ορισμένοι πραγματικοί λόγοι αδυναμίας άσκησης της γονικής μέριμνας είναι ο εγκλεισμός του γονέα στη φυλακή, η ψυχική νόσος του γονέα, ενώ η κήρυξη σε δικαστική συμπαράσταση αποτελεί νομικό λόγο (Χατζημηνά, 2015). Ορισμένες ενδείξεις οι οποίες υποδεικνύουν την αδυναμία του γονέα να ανταποκριθεί στα καθήκοντα του είναι η καθυστέρηση στη σωματική και πνευματική ανάπτυξη του παιδιού, η συναισθηματική ψυχρότητα απέναντι του, η παραβίαση της υποχρέωσης προς τη διατροφή καθώς και η ανωριμότητα του γονέα.

2.3.2 Το νομικό πλαίσιο στην Ευρώπη

Στις περισσότερες χώρες – μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης οι αρμόδιες κοινωνικές υπηρεσίες αναλαμβάνουν την αρχική απόφαση που αφορά την αφαίρεση της γονικής μέριμνας και της επιμέλειας ενός παιδιού από την οικογένεια του (κυρίως σε επείγουσες καταστάσεις κατά τις οποίες το παιδί θεωρείται ότι βρίσκεται σε άμεσο κίνδυνο) ή αιτούνται στο αρμόδιο δικαστήριο να λάβει τη σχετική απόφαση. Στην πλειοψηφία των κρατών – μελών η απόφαση λαμβάνεται όταν θεωρηθεί ότι το παιδί βρίσκεται σε κίνδυνο να υποστεί σημαντική βλάβη. Υπό τον συγκεκριμένο όρο νοείται η φυσική, σεξουαλική ή ψυχολογική κακοποίηση ή η παραμέληση σε σημαντικό βαθμό.

Ο αριθμός των παιδιών που λαμβάνουν φροντίδα ποικίλει ανά χώρα, όπως και το ποσοστό των παιδιών τα οποία αργότερα επανενώνονται με την οικογένεια τους. Οι

περισσότερες χώρες τοποθετούν τα παιδιά μαζί με συγγενείς, θετές οικογένειες, σε δημόσια ή ιδιωτικά ιδρύματα ή – περισσότερο σπάνια – τα δίδουν για υιοθεσία (και πάλι με ποικίλα ποσοστά).

Σύμφωνα με την παράγραφο 2 του άρθρου 24 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ε.Ε. κάθε παιδί έχει το δικαίωμα του να διατηρεί μία προσωπική σχέση και μία άμεση επαφή με τους γονείς του σε μία τακτική βάση, εκτός εάν αυτό είναι αντίθετο προς τα συμφέροντα του (Borzona, 2015). Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων θεωρεί ότι παρατηρείται μία ευρεία ομοφωνία σχετικά με το ότι όσον αφορά αποφάσεις σχετικές με τα παιδιά υπέρτατο κριτήριο πρέπει να είναι το βέλτιστο συμφέρον τους. Η έννοια του «βέλτιστου συμφέροντος» είχε τη σημαντικότερη επίδραση σε όλες τις διεθνείς και ευρωπαϊκές συνθήκες και συστάσεις. Όμως η πρακτική εφαρμογή της έχει αποτελέσει μία πηγή ανησυχίας, όπως αναφέρει συχνά η επιτροπή των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού στις αναφορές της. Επίσης συχνά σημειώνεται κατάχρηση της, γεγονός το οποίο οδήγησε την επιτροπή στο να εκδώσει το Γενικό σχόλιο Αριθ. 14 (2013) αναφορικά με το δικαίωμα του παιδιού να λαμβάνεται το βέλτιστο συμφέρον του ως πρωταρχικό κριτήριο (Borzona, 2015).

Η εθνική νομοθεσία στις περισσότερες χώρες – μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης συμμορφώνεται με το διεθνές δίκαιο. Η διαδικασία της λήψης αποφάσεων συχνά ρυθμίζεται ελάχιστα από τη νομοθεσία (και τις κατευθυντήριες γραμμές της). Επομένως η απόφαση της απομάκρυνσης ενός παιδιού από την οικογένεια του συνήθως περιλαμβάνει την έννοια της σοβαρής βλάβης. Ο ορισμός του τι αποτελεί σοβαρή βλάβη ποικίλει από κράτος σε κράτος. Συχνά με το πέρας του χρόνου έχει εξελιχθεί στο να περιλαμβάνει όχι μόνο τη σωματική βλάβη αλλά και τη σεξουαλική, συναισθηματική ή ψυχολογική κακοποίηση. Ορισμένες χώρες προσθέτουν ορισμένα ακόμη πιθανά αίτια, όπως είναι η οικονομική ανέχεια, η διάπραξη ποινικών αδικημάτων ή η χρήση ναρκωτικών ή άλλων τοξικών ουσιών, καθώς και το να βρίσκεται ένα παιδί πέρα από τον γονικό έλεγχο (Borzona, 2015).

Σχεδόν σε όλες τις περιπτώσεις η τελική απόφαση αφαίρεσης της επιμέλειας ενός παιδιού λαμβάνεται έπειτα από δικαστική απόφαση. Στις περισσότερες χώρες μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης οι αρμόδιες κοινωνικές υπηρεσίες λαμβάνουν την αρχική απόφαση της απομάκρυνσης ενός παιδιού από την οικογένεια του (ειδικά σε

επείγουσες περιπτώσεις όπου κρίνεται ότι το παιδί βρίσκεται σε άμεσο κίνδυνο) ή αιτούνται στο αρμόδιο δικαστήριο να λάβει την αρχική απόφαση της απομάκρυνσης. Στις περισσότερες χώρες οι κοινωνικές υπηρεσίες και τα δικαστήρια συνεργάζονται ούτως ώστε να λάβουν τις αποφάσεις απομάκρυνσης, ενώ συχνά το εάν θα απαιτηθεί μία δικαστική απόφαση για την αρχική απομάκρυνση ή όχι εξαρτάται από τις συνθήκες της περίπτωσης, όπως το εάν οι γονείς συμφωνούν με την απομάκρυνση (Borzova, 2015).

Σε όλες τις χώρες λαμβάνεται και η γνώμη του παιδιού προτού ληφθεί η απόφαση της απομάκρυνσης. Οι περισσότερες χώρες λαμβάνουν υπόψη την ωριμότητα και ικανότητα διάκρισης του παιδιού, ενώ ορισμένες χώρες έχουν ηλικιακά όρια τα οποία ρυθμίζονται από τη νομοθεσία έπειτα από τα οποία θα ληφθεί υπόψη και η γνώμη του παιδιού. Στις περισσότερες χώρες τόσο τα παιδιά όσο και οι γονείς έχουν το δικαίωμα της ένστασης στα αρμόδια δικαστήρια. Τα παιδιά δεν έχουν το συγκεκριμένο δικαίωμα σε έξι περιπτώσεις: την Εσθονία, τη Γερμανία, τη Λιθουανία, την Ιταλία, την Πολωνία και τη Σερβία. Σε ορισμένες χώρες τα παιδιά (και ορισμένες φορές οι γονείς) μπορούν να απευθυνθούν σε άλλους θεσμούς αντί των δικαστηρίων, όπως είναι ένας επίτροπος για τα δικαιώματα των παιδιών (Borzova, 2015).

Οι περισσότερες χώρες τοποθετούν τα παιδιά μαζί με συγγενείς, ανάδοχες οικογένειες, σε ιδρύματα ή τα δίδουν για υιοθεσία (αν και αναφέρονται και άλλες εναλλακτικές, όπως έφηβοι οι οποίοι ζουν μόνοι τους). Τα ποσοστά των παιδιών που emπίπτουν στην κάθε κατηγορία ποικίλουν από χώρα σε χώρα. Επομένως, το ποσοστό των παιδιών που τοποθετούνται με συγγενείς κυμαίνεται από 3% (Φινλανδία) και 5% (Σουηδία, Ηνωμένο Βασίλειο) έως 63% στη Λετονία και 75% στην Πορτογαλία. Οι ανάδοχες οικογένειες λαμβάνουν το 0,5% των παιδιών στην Πορτογαλία, το 10% στην Εσθονία, αλλά παραπάνω από τα μισά στη Γαλλία και την Ισπανία, το 69% στη Νορβηγία και το 75% στο Ηνωμένο Βασίλειο. Τα ιδρύματα αναλαμβάνουν το 10% των παιδιών στη Νορβηγία, την Πορτογαλία και το Ηνωμένο Βασίλειο και ακριβώς πάνω από το 50% στην Ουγγαρία και τη Σουηδία (Borzova, 2015).

Τα ποσοστά των υιοθεσιών κυμαίνονται από 1,5% (Πορτογαλία) και 4% (Εσθονία) έως 5% (Ηνωμένο Βασίλειο), 9% (Κροατία και Ουγγαρία) και 20% (Ανδόρρα), στο σύνολο των παιδιών τα οποία απομακρύνονται από τους γονείς τους. Η υιοθεσία δεν είναι δυνατή μετά την απομάκρυνση ενός παιδιού από τους γονείς του στην Αυστρία,

ενώ δεν αναφέρθηκε καμία στη Φινλανδία (όπου η αφαίρεση των γονικών δικαιωμάτων είναι αδύνατη) και τη Λιθουανία. Στη Νορβηγία αναφέρεται ένας μικρός αριθμός υιοθεσιών (από ανάδοχους γονείς) (Borzona, 2015). Οι υιοθεσίες χωρίς τη συναίνεση των γονέων δεν είναι δυνατές στη Γαλλία, την Ελλάδα, το Λουξεμβούργο και την Ισπανία. Είναι σπάνιες (δηλαδή πραγματοποιούνται μόνο κατ'εξαίρεση) στον Καναδά, την Κύπρο, τη Λιθουανία, την Ολλανδία, τη Ρουμανία, τη Σερβία και την Ελβετία. Είναι δυνατές στην Ανδόρρα, την Κροατία, την Εσθονία, τη Γεωργία, τη Γερμανία (το 2010 250 παιδιά δόθηκαν για υιοθεσία χωρίς τη συναίνεση των γονέων), την Ουγγαρία, την Ιταλία, το Μαυροβούνιο, τη Νορβηγία, την Πολωνία, την Πορτογαλία, τη Σλοβενία, τη Σουηδία, την Τουρκία και το Ηνωμένο Βασίλειο (το 2013 3.020 παιδιά δόθηκαν για υιοθεσία χωρίς τη συναίνεση των γονέων) (Borzona, 2015).

Στην Εσθονία, το 10% των παιδιών που απομακρύνθηκαν από τις οικογένειες τους το 2012 επανενώθηκαν με αυτές μέσα στο ίδιο έτος. Στην Κροατία, ο αριθμός των επιτυχών επανενώσεων ανήλθε σε 18%, στη Γερμανία σε 53%, στην Ελλάδα σε 70%, στην Ανδόρρα σε 71% και στην Πορτογαλία σε πάνω από 90%. Στη Ρουμανία, περίπου 4.300 παιδιά επέστρεψαν στις οικογένειες τους κατά το 2012. Στην Αυστρία, από τα παιδιά που επέστρεψαν στις οικογένειες τους το 2012, το 60% βρίσκονταν υπό την ευθύνη της πρόνοιας για λιγότερο από 12 μήνες και το 10% για περισσότερο από πέντε χρόνια. Στη Ρωσία, ο αριθμός των γονέων στους οποίους επιστράφηκαν τα γονικά δικαιώματα αυξήθηκε κατά 1,4 φορές τα τελευταία πέντε χρόνια (Borzona, 2015).

Οι περισσότερες χώρες απαιτούν οι κοινωνικοί λειτουργοί που εργάζονται σε περιπτώσεις αφαίρεσης της επιμέλειας και της γονικής μέριμνας να έχουν ολοκληρώσει πανεπιστημιακές σπουδές διάρκειας 3 ή 4 χρόνων σε ένα σχετικό αντικείμενο, όπως είναι η κοινωνική εργασία, η κοινωνική εκπαίδευση, η κοινωνική πρόνοια ή η ψυχολογία. Η Γεωργία, η Ελλάδα, η Λιθουανία, η Σλοβενία και η Σουηδία απαιτούν επιπρόσθετα και τουλάχιστον έναν χρόνο εργασιακής εμπειρίας. Όσον αφορά την Ανδόρρα, την Ιταλία, το Λουξεμβούργο και το Ηνωμένο Βασίλειο τα συγκεκριμένα καθήκοντα αναλαμβάνουν διεπιστημονικές ομάδες (Borzona, 2015).

2.4: Συμπεράσματα κεφαλαίου

Η αφαίρεση της επιμέλειας και της γονικής μέριμνας από τους γονείς θα μπορούσαμε να πούμε ότι ανήκει στο μακρο-επίπεδο της παιδικής προστασίας. Αποτελεί ένα μέτρο το οποίο θα προστατεύσει το παιδί από την κακοποίηση και την παραβίαση των δικαιωμάτων του. Σχετικές προβλέψεις υπάρχουν σε όλα τα κράτη, με τη νομοθεσία που ρυθμίζει τις σχετικές περιπτώσεις να ποικίλει μεταξύ των χωρών.

Οι σχετικές προσεγγίσεις πηγάζουν από τη γενικότερη αντίληψη περί των δικαιωμάτων του παιδιού, η οποία επικυρώθηκε μέσα από τη Διεθνή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού. Κατά τα τελευταία χρόνια έχει κάνει βήματα προς τη συγκεκριμένη κατεύθυνση και η χώρα μας, μετά την υπογραφή της συγκεκριμένης σύμβασης καθώς και την υιοθέτηση διεθνών κατευθυντήριων γραμμών και κανόνων. Σημειώθηκε μία αναβάθμιση στην προσέγγιση των ανηλίκων, οι οποίοι πλέον αντιμετωπίζονται ως υποκείμενα δικαιωμάτων και όχι ως αντικείμενα προστασίας. Η προστασία των δικαιωμάτων των ανηλίκων στην Ελλάδα εποπτεύεται από τον Συνήγορο του Παιδιού (ένας θεσμός ο οποίος υπάρχει στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες), καθώς και από την Επιτροπή Δικαιωμάτων του Παιδιού του ΟΗΕ, στην οποία η χώρα υποβάλλει έκθεση σχετικά με την εφαρμογή της Διεθνούς Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Παιδιού.

Το ελληνικό νομοθετικό πλαίσιο κάνει διάκριση μεταξύ παύσης της γονικής μέριμνας (οπότε και αφαιρείται οριστικά) και αδράνειας (όπου αυτή μπορεί να επανέλθει εάν σταματήσουν να συντρέχουν οι αιτίες για τις οποίες αφαιρέθηκε), μία προσέγγιση η οποία ακολουθείται σε μία πλειάδα ευρωπαϊκών χωρών. Εν αντιθέσει με ορισμένες ευρωπαϊκές χώρες, στην Ελλάδα δεν προβλέπεται ακούσια αφαίρεση της γονικής μέριμνας λόγω οικονομικών αιτιών (δηλαδή φτώχειας).

Γενικά, το ελληνικό νομοθετικό πλαίσιο παρουσιάζει το κοινό στοιχείο σε σχέση με αυτά των υπολοίπων ευρωπαϊκών χωρών του ότι προβλέπει αφαίρεση της γονικής μέριμνας για αιτίες που σχετίζονται με την παραβίαση των συμφερόντων του παιδιού, τον σεβασμό της προσωπικότητάς του, τη μη παροχή σε αυτό ενός περιβάλλοντος το οποίο θα συμβάλλει στην ομαλή ανάπτυξη του, καθώς και πρακτικές αιτίες αδυναμίας άσκησης της (όπως είναι ο εγκλεισμός στη φυλακή ή τα ψυχικά νοσήματα). Υπό τα πλαίσια της παροχής σωστής διαπαιδαγώγησης στους γονείς

εμπίπτει και η άσκηση επίπληξης στην περίπτωση κατά την οποία διαπράττουν αδικήματα, τόσο στην Ελλάδα όσο και στην Ευρώπη. Εάν δεν πραγματοποιηθεί κάτι τέτοιο, ενδέχεται να στοιχειοθετηθεί αμέλεια, με την πιθανότητα αφαίρεσης της επιμέλειας να είναι ορατή.

Στην Ελλάδα, όπως και στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες, την απόφαση αφαίρεσης της επιμέλειας και γονικής μέριμνας λαμβάνουν τα δικαστήρια, σε συνεργασία με τις αρμόδιες κοινωνικές υπηρεσίες. Όπως και στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες, υπάρχουν οι προοπτικές της ανάθεσης της γονικής μέριμνας σε συγγενείς, ανάδοχες οικογένειες, ιδρύματα, καθώς και της υιοθεσίας. Η χώρα μας παρουσιάζει ένα από τα υψηλότερα ποσοστά επανένωσης παιδιών με τους γονείς τους. Το γεγονός αυτό ενδέχεται να υποδεικνύει κάποια ελαστικότητα στις αποφάσεις των δικαστών. Από την άλλη, εάν αναλογιστούμε ότι η απομάκρυνση ενός παιδιού από τους γονείς του πρέπει να αποτελεί την έσχατη λύση, το συγκεκριμένο γεγονός θα μπορούσε να θεωρηθεί θετικό στοιχείο.

Γενικότερα, πρέπει να ακολουθείται μία μέση προσέγγιση. Αφενός αρχικά θα πρέπει να διασφαλίζεται ότι οι γονείς έχουν λάβει τη μέγιστη δυνατή υποστήριξη από τις κοινωνικές υπηρεσίες προτού τους αφαιρεθεί η επιμέλεια και η γονική μέριμνα. Από την άλλη, τα παιδιά θα πρέπει να απομακρύνονται εγκαίρως από επιβλαβή οικογενειακά περιβάλλοντα, καθώς και να μην επιστρέφονται απερίσκεπτα σε ένα περιβάλλον όπου πιθανότατα θα υποστούν κακοποίηση ή θα παραμεληθούν. Οι συγκεκριμένες αποφάσεις αποτελούν παραβίαση των δικαιωμάτων του παιδιού, ενώ ενδέχεται να θέσουν σε κίνδυνο την υγεία ή ακόμα και τη ζωή του. Γενικότερα, το νομοθετικό πλαίσιο θα μπορούσε να θεωρηθεί επαρκές (στην Ελλάδα ίσως χρειάζεται μία περαιτέρω αποσαφήνιση του, αλλά γενικότερα μπορούμε να θεωρήσουμε ότι προσεγγίζονται οι πρακτικές των υπολοίπων χωρών). Το κύριο ζήτημα είναι η πρακτική του εφαρμογή, γεγονός το οποίο και θα εξετάσουμε στη συνέχεια της συγκεκριμένης εργασίας.

Κεφάλαιο 3: Η κοινωνική πολιτική για τα τέκνα από τους γονείς των οποίων έχει αφαιρεθεί η επιμέλεια και η γονική μέριμνα

3.1 Παιδική φροντίδα στην Ελλάδα

Στην Ελλάδα η φροντίδα που αφορά τα παιδιά οι γονείς των οποίων έχουν απολέσει την επιμέλεια και γονική μέριμνα παρέχεται από το κράτος. Οι φορείς που αναλαμβάνουν την παροχή της είναι οι προνοιακές υπηρεσίες και οι αποκεντρωμένες μονάδες κοινωνικής φροντίδας των υγειονομικών περιφερειών. Επίσης παρέχεται και μέσα από ορισμένα μη κερδοσκοπικά Νομικά Πρόσωπα Ιδιωτικού Δικαίου, εκκλησιαστικά ή φιλανθρωπικά, τα οποία εποπτεύονται από το κράτος. Γενικότερα, μπορεί να γίνει ένας διαχωρισμός μεταξύ ανοικτής και κλειστής φροντίδας. Η ανοικτή φροντίδα λαμβάνει χώρα εκτός ιδρυμάτων και επί της ουσίας έχουμε τρεις περιπτώσεις (την επιτροπεία, την αναδοχή και την υιοθεσία). Η κλειστή φροντίδα λαμβάνει χώρα εντός των ιδρυμάτων.

Ο θεσμός της *επιτροπείας ανηλίκου* ρυθμίζεται από τα άρθρα 1589-1654 του Αστικού Κώδικα, τα οποία αναθεωρήθηκαν σύμφωνα με τον νόμο 2447/96. Σκοπός της επιτροπείας είναι η προστασία των προσωπικών και περιουσιακών συμφερόντων του ανηλίκου όταν αφαιρείται η γονική μέριμνα. Η όλη διαδικασία διεξάγεται μέσα από δικαστική απόφαση και αποτελεί την έσχατη λύση στην περίπτωση κατά την οποία τα υπόλοιπα μέτρα κρίνονται ανεπαρκή για την προστασία του παιδιού. Η έκταση της γονικής μέριμνας που θα παραχωρηθεί στο τρίτο πρόσωπο καθώς και οι όροι της άσκησης της ορίζονται από το δικαστήριο έπειτα από αξιολόγηση του ήθους, των βιοτικών συνθηκών και της γενικότερης καταλληλότητας του. Απαιτείται και σχετική βεβαίωση από κοινωνική υπηρεσία. Η επιτροπεία αποτελείται από τρία όργανα (τον επίτροπο, το εποπτικό συμβούλιο και το δικαστήριο), ενώ έχει εξέχουσα σημασία και η κοινωνική υπηρεσία (Παντελίδου, 2007). Κεντρικό όργανο είναι ο επίτροπος, ο οποίος έχει την επιμέλεια του ανηλίκου, καθώς και τις ευθύνες της διοίκησης της περιουσίας του και της δικαστικής εκπροσώπησης του. Ο διοριζόμενος επίτροπος έχει το δικαίωμα της αποποίησης του διορισμού του ή της παραίτησης του. Την επιτροπεία μπορεί να αναλάβει και νομικό πρόσωπο. Επίσης υπάρχει και η δυνατότητα διορισμού συνεπιτρόπων.

Το εποπτικό συμβούλιο αποτελείται από τρία έως πέντε μέλη, τα οποία είναι συγγενείς του ανηλίκου ή φίλοι των γονέων του. Στην περίπτωση κατά την οποία δεν υπάρχουν κατάλληλοι συγγενείς ή φίλοι, διορίζεται ένα όργανο της κοινωνικής υπηρεσίας ως μέλος του συμβουλίου. Το συγκεκριμένο όργανο μπορεί να αναλάβει εξ'ολοκλήρου την τέλεση αυτού του έργου. Αντικείμενο του είναι η εποπτεία της δράσης του επιτρόπου (Παντελίδου, 2007).

Το δικαστήριο έχει την αρμοδιότητα του ελέγχου της επιτροπείας. Οι δημόσιοι και δημοτικοί υπάλληλοι, οι εισαγγελείς, οι αρμόδιες κοινωνικές υπηρεσίες και οι συγγενείς εξ' αίματος του ανηλίκου έως και τον τρίτο βαθμό οφείλουν να ενημερώνουν το δικαστήριο αναφορικά με περιπτώσεις οι οποίες συνεπάγονται τον διορισμό επιτρόπου αμέσως μόλις τις πληροφορούνται (Παντελίδου, 2007).

Ο επίτροπος, με τη σύμφωνη γνώμη και του δικαστηρίου, έχει τη δυνατότητα της ανάθεσης της διαβίωσης και της φροντίδας του ανηλίκου σε ανάδοχη οικογένεια ή εάν δεν βρεθεί κάποια τέτοια σε κατάλληλο ίδρυμα. Προκειμένου να δώσει τη συγκατάθεση του το δικαστήριο λαμβάνει υπόψη και τη γνώμη ειδικού επιστήμονα αλλά και της αρμόδιας κοινωνικής υπηρεσίας, ειδικά αναφορικά με την καταλληλότητα του ιδρύματος. Επίσης, το δικαστήριο έχει τη δυνατότητα ανάθεσης της διαβίωσης και φροντίδας του ανηλίκου σε οικογένεια ή ίδρυμα χωρίς αίτηση του επιτρόπου, μετά από σχετική γνωμάτευση του εποπτικού συμβουλίου, αυτεπάγγελα ή με αίτηση του αρμόδιου εισαγγελέα στην περίπτωση κατά την οποία διαπιστωθεί ότι ο επίτροπος δεν προάγει τη σωματική αγωγή ή την πνευματική ανάπτυξη του ανηλίκου (Παντελίδου, 2007).

Η *ανάδοχη* συνίσταται στην ανάληψη της φροντίδας ενός ανηλίκου έως και 16 ετών από μία ανάδοχη οικογένεια ή ένα ανάδοχο άτομο. Σκοπός της είναι η αναπλήρωση των κενών προστασίας τα οποία οφείλονται στην έλλειψη ή αδυναμία παραμονής του παιδιού σε ένα ακατάλληλο οικογενειακό περιβάλλον. Η ανάδοχη οικογένεια αναπληρώνει τη φυσική οικογένεια. Ικανοποιεί τις βιολογικές ανάγκες του ανηλίκου, του προσφέρει ασφάλεια και αγάπη και του δίδει τη δυνατότητα να μεγαλώσει, να αναπτύξει την ταυτότητα του και να αποκτήσει εμπειρίες και ερεθίσματα μέσα σε ένα υγιές περιβάλλον (Γεώργαρου, 2016). Όσοι επιθυμούν να γίνουν ανάδοχοι γονείς υποβάλλουν στον αρμόδιο φορέα σχετική αίτηση στην οποία αναφέρουν τα στοιχεία τους, την οικογενειακή και περιουσιακή τους κατάσταση, πιστοποιητικό υγείας, το

ποινικό τους μητρώο, υπεύθυνη δήλωση όπου αναφέρονται οι λόγοι για τους οποίους επιθυμούν να γίνουν ανάδοχοι γονείς, καθώς και οποιοδήποτε άλλο στοιχείο ζητηθεί από τον αρμόδιο κοινωνικό λειτουργό για την πιστοποίηση της καταλληλότητας τους. Την αρμοδιότητα της τοποθέτησης ενός ανηλίκου σε ανάδοχη οικογένεια έχουν οι Διευθύνσεις Υγείας και Πρόνοιας των Περιφερειακών Αυτοδιοικήσεων, καθώς και οι ακόλουθες μονάδες (Γεώργαρου, 2016):

- Οι μονάδες του πρώην Εθνικού Οργανισμού Πρόνοιας
- Το κέντρο βρεφών «ΜΗΤΕΡΑ»
- Οι μονάδες του πρώην ΠΙΚΠΑ

Ο φορέας που τοποθέτησε τον ανήλικο στην ανάδοχη οικογένεια έχει την υποχρέωση της τακτικής επίσκεψης σε αυτήν ούτως ώστε να εξακριβώνει τις συνθήκες διαβίωσης του ανηλίκου και να διακόπτει την αναδοχή όταν αυτό κριθεί αναγκαίο. Επίσης πρέπει να ληφθεί ειδική μέριμνα σχετικά με το εάν το παιδί θα μάθει το παρελθόν και τους λόγους της αναδοχής του, σε συνεργασία ανάδοχης οικογένειας και κοινωνικού λειτουργού. Πρέπει να υπάρχει συνεργασία κοινωνικού λειτουργού και φυσικών γονέων ούτως ώστε να διασφαλίζεται το δικαίωμα της επικοινωνίας με το παιδί τους, καθώς και με τους ανάδοχους γονείς ούτως ώστε να κατανοήσουν καλύτερα τον ρόλο τους (Γεώργαρου, 2016). Η αναδοχή μπορεί να τερματιστεί εάν το δικαστήριο κρίνει ότι δεν συντρέχουν οι αιτίες για τις οποίες είχε αφαιρεθεί η επιμέλεια από τους φυσικούς γονείς.

Η *υιοθεσία* στην Ελλάδα ρυθμίζεται από τα άρθρα 1542-1588 του Αστικού Κώδικα, σύμφωνα με τον Νόμο 2447/96. Είναι μία νομική πράξη η οποία καταλήγει στη μεταφορά όλων των γονεϊκών δικαιωμάτων και υποχρεώσεων από τους φυσικούς στους θετούς γονείς. Με την πράξη της υιοθεσίας το παιδί λαμβάνει το επώνυμο των θετών του γονέων (Βουκελάτου, 2013). Η υιοθεσία καταργεί όλους τους δεσμούς του ανηλίκου με τη βιολογική του οικογένεια, εκτός των κωλυμάτων γάμου.

Η υιοθεσία καθιστά το παιδί μόνιμο μέλος της θετής οικογένειας, εν αντιθέσει με την αναδοχή, όπου το παιδί διατηρεί το επώνυμο των φυσικών του γονέων, ενώ εξακολουθεί να είναι νόμιμο παιδί τους. Η ανάδοχη οικογένεια δεν αντικαθιστά τη φυσική οικογένεια, αλλά την αναπληρώνει σε προσωρινή βάση με απώτερο σκοπό την ομαλή αποκατάσταση και επιστροφή του παιδιού σε αυτήν.

Προκειμένου να υιοθετηθεί ένας ενήλικος χρειάζεται η συναίνεση των φυσικών του γονέων ενώπιον του δικαστηρίου, εκτός εάν έχει αφαιρεθεί και από τους δύο η γονική μέριμνα, οπότε αυτή αναπληρώνεται από δικαστική απόφαση. Επίσης έχει ιδιαίτερη σημασία η συναίνεση του ανηλίκου, από τη στιγμή που αυτός έχει συμπληρώσει τα 12 του χρόνια, εκτός εάν βρίσκεται σε κατάσταση ψυχικής ή διανοητικής διαταραχής η οποία επηρεάζει αποφασιστικά τη βούληση του. Σε όλες τις περιπτώσεις το δικαστήριο οφείλει να ακούει τη γνώμη του ανηλίκου, λαμβάνοντας υπόψη και την ωριμότητα του (Βουκελάτου, 2013). Πρέπει να έχει υπάρξει κοινωνική έρευνα από κοινωνική υπηρεσία ή ειδικευμένη στις υιοθεσίες κοινωνική οργάνωση πριν την υιοθεσία. Με τον τρόπο αυτό εξακριβώνεται το ότι η επικείμενη υιοθεσία είναι σύμφωνη με το συμφέρον του ανηλίκου.

Η υιοθεσία κρατείται μυστική. Η μυστικότητα διατηρείται και για τους φυσικούς γονείς του ανηλίκου. Ο υιοθετημένος έχει το δικαίωμα της πληροφόρησης σχετικά με τα στοιχεία των φυσικών του γονέων μετά την ενηλικίωση του (Βουκελάτου, 2013). Όσον αφορά την περίπτωση που εξετάζουμε, η υιοθεσία προβλέπεται για παιδιά τα οποία ζουν σε ιδρύματα και τελούν υπό την προστασία τους.

Ο ενδιαφερόμενος για να υιοθετήσει ένα παιδί πρέπει να υποβάλλει την αίτηση υιοθεσίας στα αρμόδια ιδρύματα. Στη συνέχεια διεξάγεται από την κοινωνική υπηρεσία μία ευρεία κοινωνική έρευνα, η οποία αποσκοπεί στην κατάθεση στο δικαστήριο έκθεσης η οποία τεκμηριώνει το εάν η υιοθεσία συμφέρει ή όχι το παιδί (Βουκελάτου, 2013).

Η διατυπωμένη νομοθεσία αποσκοπεί στη διασφάλιση του συμφέροντος του παιδιού καθώς και στο να υιοθετηθεί αυτό από τους κατάλληλους γονείς. Όμως έχουν ανακύψει διάφορα προβλήματα τα οποία μπορούν να αποδοθούν στη γραφειοκρατία και την υποστελέχωση των αρμόδιων υπηρεσιών (Δασκαλάκης, 2014). Τα κυριότερα από αυτά αποτελούνται από μεγάλες καθυστερήσεις κατά τη διεκπεραίωση των σχετικών διαδικασιών. Ως εκ τούτου περιορίζεται ο αριθμός των ανηλίκων που επωφελούνται από τον θεσμό. Γενικότερα, λοιπόν, μπορούμε να προσδιορίσουμε μία ανάγκη περιορισμού των γραφειοκρατικών διαδικασιών, ούτως ώστε να ενθαρρυνθούν περισσότερα άτομα να αναλάβουν τον ρόλο του θετού γονέα. Στα συγκεκριμένα προβλήματα θα μπορούσε να αποδοθεί ο χαμηλός αριθμός υιοθεσιών που παρατηρείται στην Ελλάδα, σύμφωνα με τα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ, όπως μπορεί

να δει κανείς στα ποσοτικά ιστορικά στοιχεία που παραθέτει για τις υιοθεσίες που πραγματοποιούνται ανά έτος στην Ελλάδα. Οι συγκεκριμένες καθυστερήσεις συμβάλλουν και στην παράταση της ιδρυματοποίησης των παιδιών για αρκετά χρόνια.

3.1.1 Δομές παιδικής προστασίας στην Ελλάδα

Τα *Κέντρα Προστασίας Παιδιού* είναι μονάδες κοινωνικής φροντίδας οι οποίες κατανέμονται ανά υγειονομική περιφέρεια. Αποσκοπούν στη σίτιση, ένδυση, πρωτοβάθμια ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, εκπαίδευση – επαγγελματική κατάρτιση, φροντιστηριακή βοήθεια, συναισθηματική και ψυχολογική στήριξη από ειδικούς επιστήμονες, ψυχαγωγία, δυνατότητες δημιουργικής αξιοποίησης του ελεύθερου χρόνου καθώς και την παροχή της οποιασδήποτε αναγκαίας φροντίδας στα παιδιά που αποδεδειγμένα είναι απροστάτευτα και δεν έχουν οικογενειακή φροντίδα. Ορισμένα από τα κέντρα έχουν υιοθετήσει και εναλλακτικές μορφές προστασίας, όπως είναι τα προγράμματα υιοθεσίας, ανάδοχων οικογενειών και φιλοξενίας των παιδιών σε οικογένειες τα σαββατοκύριακα, τις γιορτές και τους καλοκαιρινούς μήνες. Την αρμοδιότητα της εισαγωγής ενός παιδιού σε κέντρο έχει η τοπική Διεύθυνση Κοινωνικής Πρόνοιας.

Οι προϋποθέσεις εισαγωγής είναι οι εξής:

- Ηλικία από 5 έως και 16 έτη
- Ύπαρξη συγκεκριμένων αιτιών για την είσοδο του παιδιού στο κέντρο (κοινωνικά-οικονομικά προβλήματα, κακοποιητικό-παραβατικό οικογενειακό περιβάλλον, αδυναμία της οικογένειας να προστατέψει το παιδί).

Το *Κέντρο Βρεφών «ΜΗΤΕΡΑ»* είναι κρατικό Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου, μη κερδοσκοπικός οργανισμός, ενώ εποπτεύεται από το Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας. Σκοπός του είναι η προστασία του κάθε βρέφους και νηπίου το οποίο στερείται ενός ομαλού οικογενειακού περιβάλλοντος μέσα από την προσφορά εξειδικευμένων και εξατομικευμένων υπηρεσιών. Σύμφωνα με την προσέγγιση που ακολουθεί, υποστηρίζει την παροχή βοήθειας στους φυσικούς γονείς ούτως ώστε να αναλάβουν εκείνοι τη φροντίδα του παιδιού. Στην περίπτωση που οι γονείς δεν βρίσκονται σε θέση να

ανταποκριθούν στα καθήκοντα τους αναζητά εναλλακτικές λύσεις, όπως είναι οι ανάδοχοι και θετές οικογένειες. Προς αυτή την κατεύθυνση εφαρμόζει και εκτεταμένα προγράμματα αναδοχής και υιοθεσίας. Γενικότερα, καταβάλλει προσπάθειες ούτως ώστε τα παιδιά να μείνουν στο ίδρυμα το συντομότερο δυνατό χρονικό διάστημα και να εξασφαλίζεται για αυτά το βέλτιστο οικογενειακό περιβάλλον.

Το κέντρο παρέχει προστασία σε παιδιά ηλικίας 0-6 ετών, τα οποία στερούνται του οικογενειακού τους περιβάλλοντος ή κρίνεται αναγκαίο να απομακρυνθούν από αυτό προσωρινά ή μόνιμα. Τα παιδιά φιλοξενούνται σε περίπτερα χωρητικότητας 12 - 13 παιδιών, ενώ η συνολική δυναμικότητα του κέντρου ανέρχεται σε περίπου 100 θέσεις. Παρέχεται φροντίδα και αγωγή από βρεφονηπιοκόμους, καθώς και εποπτεία από παιδίατρους και ψυχολόγους.

Το κέντρο υλοποιεί και προγράμματα συμβουλευτικής και νομικής υποστήριξης σε γονείς οι οποίοι βιώνουν κρίσεις, με τον στόχο του να διατηρήσουν τα παιδιά τους, καθώς και σε γονείς των οποίων τα παιδιά έχουν απομακρυνθεί προσωρινά, αποσκοπώντας στη δημιουργία των κατάλληλων συνθηκών για την επιστροφή τους. Οι υπηρεσίες συνεχίζουν να προσφέρονται και έπειτα από την επιστροφή του παιδιού στη βιολογική του οικογένεια, σύμφωνα και με τις ανάγκες του.

Όσον αφορά τα προγράμματα αναδοχής, τα παιδιά που έχουν δοθεί σε ανάδοχη οικογένεια εξακολουθούν να βρίσκονται υπό την προστασία του κέντρου. Παρακολουθούνται από διεπιστημονική ομάδα κατά τη διάρκεια της αναδοχής τους ή ωστόσο αποκτήσουν κοινωνική και οικονομική αυτοδυναμία. Η ανάδοχη οικογένεια επιλέγεται ύστερα από ενδελεχή εξέταση της καταλληλότητας της. Έπειτα, λαμβάνει οικονομική και συμβουλευτική στήριξη, ενώ βρίσκεται σε συνεχή επικοινωνία με το κέντρο.

3.2 Παιδική φροντίδα στην Ευρώπη

Στην Ευρώπη, γενικότερα μπορούμε να προσδιορίσουμε τρεις τρόπους φροντίδας για τα παιδιά από τους γονείς των οποίων έχουν αφαιρεθεί η επιμέλεια και η γονική μέριμνα. Αυτοί είναι η τοποθέτηση του παιδιού σε μία ανάδοχη οικογένεια, η ομαδική φροντίδα σύμφωνα με το πρότυπο της οικογένειας, καθώς και η φροντίδα

που παρέχεται μέσα από ξενώνες φιλοξενίας (Huefneretal., 2010). Διασφαλίζεται και νοσοκομειακή ιατρική περίθαλψη για παιδιά τα οποία επιπρόσθετα επιδεικνύουν ψυχωτική ή αυτοκτονική συμπεριφορά (Curtis et al., 2001, Huefner et al., 2010). Στην ομαδική φροντίδα σύμφωνα με το πρότυπο της οικογένειας, τα παιδιά ζουν σε δομές παρόμοιες με σπίτια μαζί με κοινωνικούς λειτουργούς (Lee and Thompson, 2009). Το συγκεκριμένο είδος φροντίδας θα μπορούσε να θεωρηθεί μία ενδιάμεση δομή μεταξύ της αναδοχής και της φροντίδας που παρέχεται από ξενώνες (Barth, 2002, Huefneretal., 2010).

3.2.1 Τοποθέτηση σε ξενώνες και ιδρύματα φιλοξενίας

Όπως αναφέραμε και στην εισαγωγική παράγραφο, σε γενικές γραμμές η τοποθέτηση σε ξενώνες και ιδρύματα θεωρείται η βέλτιστη πρακτική για παιδιά τα οποία παρουσιάζουν ανάγκες ιδιαίτερης φροντίδας (Barberetal., 2001, ButlerandMcPherson, 2007, DeSwartetal., 2012, DoranandBerliner, 2001, HusseyandGuo, 2002, Scholte, 1997). Διαφορετικά, επιλέγεται ως η έσχατη λύση, καθώς θεωρείται ότι η παραμονή σε μεγάλα, απρόσωπα ιδρύματα μπορεί να προκαλέσει σημαντικά προβλήματα στη συναισθηματική ανάπτυξη του παιδιού λόγω των αναγκών που έχει αυτό για ασφαλή πρόσδεση σε ένα περιβάλλον καθώς και του να λαμβάνει ένα ευρύ ενδιαφέρον (Hart, LaValle, Holmes, 2015).

Η αναγνώριση αυτού του γεγονότος, σε συνδυασμό με ορισμένες αποκαλύψεις φυσικής, σεξουαλικής και συναισθηματικής κακοποίησης σε ορισμένους ξενώνες φιλοξενίας οδήγησε τους συμμετέχοντες στη δεύτερη Διεθνή Διάσκεψη Παιδικής και Ιδρυματικής Φροντίδας να συμφωνήσουν σε ορισμένες αρχές της Διακήρυξης της Στοκχόλμης (2003). Σύμφωνα με αυτές τις αρχές η ιδρυματική φροντίδα πρέπει να επιλέγεται ως η τελευταία οδός διαφυγής και να έχει προσωρινό χαρακτήρα. Η συγκεκριμένη προσέγγιση ενισχύθηκε και από το Συμβούλιο των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ, το οποίο το 2009 δημοσίευσε κατευθυντήριες γραμμές για την εναλλακτική φροντίδα των παιδιών (UN, 2009). Εκεί αναφέρεται ότι η φροντίδα στα παιδιά θα πρέπει να παρέχεται σε οικογενειακά περιβάλλοντα και ο ιδρυματισμός πρέπει να επιλέγεται μόνο σε επείγουσες περιπτώσεις και ελλείψει εναλλακτικών.

Οι παραπάνω διεθνείς διακηρύξεις δημιούργησαν μία ξεκάθαρη προσδοκία για το ότι οι κυβερνήσεις θα αντικαταστήσουν τις δομές ιδρυματικής φροντίδας με εναλλακτικές οι οποίες παρέχονται από οικογενειακά περιβάλλοντα. Η συγκεκριμένη προσέγγιση υιοθετήθηκε από τις περισσότερες αναπτυγμένες χώρες, με έναν σημαντικό περιορισμό των δομών φιλοξενίας και μία αντίστοιχη αύξηση των τοποθετήσεων σε οικογένειες, των αναδοχών και της συγγενικής φροντίδας. Η συγκεκριμένη προσέγγιση είναι συνήθως εμφανής από τα πλαίσια εθνικών πολιτικών. Για παράδειγμα, στην Ιταλία σύμφωνα με την Εθνική Νομοθεσία του 2001 προβλέπεται ότι η φροντίδα που παρέχεται από ιδρύματα αποτελεί την τελευταία λύση, ενώ στην περίπτωση κατά την οποία έχει προσωρινό χαρακτήρα, δεν μπορεί να διαρκεί περισσότερο από 24 μήνες εκτός και εάν το δικαστήριο αποφασίσει ότι διασφαλίζει το βέλτιστο συμφέρον του παιδιού (Carrà, 2014, Licursi et al., 2013). Μία παρόμοια προσέγγιση διατυπώθηκε και στην ισπανική νομοθεσία (Bravo and Del Valle, 2009). Σύμφωνα με μία συγκριτική ιστορική ανάλυση για την Αγγλία που διεξήχθη από τους Bullock και Blower (2013), μεταξύ του 1980 και του 2010 ο αριθμός των παιδιών που εισέρχονται σε ιδρύματα (ως ποσοστό του συνολικού αριθμού των παιδιών τα οποία εισέρχονταν υπό την αιγίδα των κοινωνικών υπηρεσιών) μειώθηκε από 46% σε 2%. Η συγκεκριμένη έρευνα καταλήγει στο συμπέρασμα του ότι πλέον η κυρίαρχη προσέγγιση στη συγκεκριμένη χώρα είναι ότι η ιδρυματική φροντίδα πρέπει να επιλέγεται μόνο έως ότου βρεθεί ένα κατάλληλο σπίτι για το παιδί.

Η συγκεκριμένη προσέγγιση βέβαια δεν είναι καθολική, καθώς ορισμένες ευρωπαϊκές χώρες, με κύρια παραδείγματα τη Φινλανδία, τη Γερμανία και τη Δανία, συνεχίζουν να χρησιμοποιούν την ιδρυματική φροντίδα σε αρκετές περιπτώσεις. Έχουν ερμηνεύσει το κάλεσμα της «αποϊδρυματοποίησης» ως μία μετακίνηση από μεγάλες, απρόσωπες σε μικρότερες ομαδικές δομές. Εκεί το παιδί μπορεί να λάβει ιδιαίτερη προσοχή και να τις αισθανθεί ως «σπίτι» του. Η συγκεκριμένη προσέγγιση αποτελεί την ομαδική φροντίδα σύμφωνα με το πρότυπο της οικογένειας (Hart, LaValle, Holmes, 2015).

Τα παραπάνω μπορούν να επιβεβαιωθούν και από τον επόμενο πίνακα, ο οποίος παρουσιάζει τα ποσοστά των παιδιών που έχουν ανατεθεί σε ανάδοχες οικογένειες και εκείνων τα οποία διαβιούν σε ιδρύματα. Όπως βλέπουμε, στις περισσότερες

ευρωπαϊκές χώρες (με τις εξαιρέσεις της Ιταλίας και της Γερμανίας) η πλειοψηφία των παιδιών που έχουν απομακρυνθεί από τις οικογένειες τους διαβιούν με ανάδοχες οικογένειες. Όσον αφορά τη Γερμανία, το ποσοστό των παιδιών που διαβιούν σε ιδρύματα μπορεί να τεκμηριωθεί από την προσέγγιση που έχει υιοθετήσει η συγκεκριμένη χώρα και τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνεται την αποϊδρυματοποίηση. Επίσης, παρατηρούμε ότι η ιδρυματική φροντίδα εξακολουθεί να κατέχει έναν σημαντικό ρόλο στην Ιταλία και την Ισπανία. Όσον αφορά την Ιταλία, εάν συνδυάσουμε τα αποτελέσματα δύο ερευνών για τη συγκεκριμένη χώρα (Carrà, 2014, Licursi et al., 2013), μπορούμε να το αποδώσουμε αφενός στο ότι στις φτωχότερες περιοχές της χώρας (όπως είναι η Καλαβρία) θεμελιώθηκαν πρόσφατα κοινωνικές υπηρεσίες οι οποίες είχαν ως αντικείμενο την εποπτεία της οικογενειακής ζωής, με αποτέλεσμα να αυξηθεί ο αριθμός των γονέων οι οποίοι χάνουν την επιμέλεια ή τη γονική μέριμνα. Από την άλλη, ενώ σημειώθηκε μία αύξηση του αριθμού των αναδοχών, δεν επαρκούσε για να καλύψει την αύξηση που σημειώθηκε στα παιδιά της συγκεκριμένης κατηγορίας και ως εκ τούτου εξακολουθεί να υφίσταται η ανάγκη ιδρυματικής φροντίδας στη συγκεκριμένη χώρα. Αναφορικά με την περίπτωση της Ισπανίας, παρά την πρόβλεψη στην εθνική νομοθεσία σχετικά με την ανάγκη αντικατάστασης της διαβίωσης σε ιδρύματα από την αναδοχή, σημειώθηκε μία αύξηση των παιδιών που έχουν ανάγκη η οποία μπορεί να αποδοθεί σε αιτίες παρόμοιες με την Ιταλία, ενώ επιβεβαιώθηκε και το γεγονός του ότι υπάρχουν παιδιά τα οποία αντιμετωπίζουν προβλήματα περισσότερο σύνθετα σε σχέση με εκείνα που μπορούν να αντιμετωπιστούν μέσα σε μία οικογενειακή δομή (Bravo&DelValle, 2009).

Table 1

Percentage of use of family foster care and residential care in different countries
(data from 2010-2012)

	Family Foster care	Residential care
Australia	91.0	5.0 ¹
Ireland	90.5	7.1
Norway	86.0	14.0
UK	80.4	10.8
New Zealand	79.3	16.7
USA	75.3	14.8
Sweden	71.7	28.3
Romania	62.8	37.2
Spain	60.4	43.9
Hungary	60.0	40.0
The Netherlands	56.7	43.3
France	53.3	38.6
Italy	49.6	50.4
Germany	44.0	56.0

Πίνακας3. 1 – Ποσοστά παιδιών που διαβιούν με ανάδοχες οικογένειες ή σε ιδρύματα σε διάφορες χώρες (DelValle, 2013)

3.2.2 Ομαδική φροντίδα σύμφωνα με το πρότυπο της οικογένειας

Οι συγκεκριμένες δομές αποτελούν μία νέα προσέγγιση (Farmer, Wagner, Burns&Richards, 2003, Harder, Zeller,Lopez, Köngeter&Knorth, 2013). Θα μπορούσε να οριστεί ως ένα πλαίσιο σύμφωνα με το οποίο τα παιδιά ζουν σε δομές παρόμοιες με σπίτια μαζί με τους «γονείς της ομάδας» (συντά ένα αντρόγυνο με κοινωνιο-παιδαγωγική εμπειρία και εκπαίδευση) (Lee&Thompson, 2008).Ένα σχετικό παράδειγμα αποτελούν τα Παιδικά Χωριά SOS.

Όσον αφορά την εφαρμογή τους στην Ολλανδία, συνήθως το κάθε σπίτι φιλοξενεί 3 ή 4 παιδιά, ενώ βρίσκεται σε κάποια γειτονιά μέσα στην πόλη και κατά τα άλλα είναι παρόμοιο με την οποιαδήποτε κατοικία. Η φροντίδα παρέχεται από γονείς

τουλάχιστον ο ένας εκ των οποίων πρέπει να εργάζεται σε έναν πάροχο φροντίδας ή σε μια σχετική εθνική οργάνωση.

Την ευθύνη των συγκεκριμένων δομών έχουν οι τοπικές περιφέρειες. Τα κέντρα αυτά προσφέρουν φροντίδα μέσα σε ένα ασφαλές περιβάλλον, ενώ δημιουργήθηκαν ως μία νέα δομή (Harder, Zeller, Lopez Lopez, Köngeter & Knorth, 2013). Στη Γερμανία η προσέγγιση που ακολουθείται είναι παρόμοια. Οι συγκεκριμένες χώρες, μαζί με τη Δανία και τη Φινλανδία έχουν υιοθετήσει το συγκεκριμένο πλαίσιο ούτως ώστε να προχωρήσουν στην αποϊδρυματοποίηση. Συνεπώς εδώ μπορούν να αποδοθούν τα υψηλά ποσοστά που παρουσιάζουν αναφορικά με τα παιδιά που διαβιούν σε «ιδρύματα» στον Πίνακα 1.

Η προσέγγιση των συγκεκριμένων χωρών ίσως θα μπορούσε να ερμηνευτεί από την παράδοση που έχουν η Γερμανία και η Ολλανδία στη σχολή της κοινωνικής παιδαγωγικής. Η κοινωνική παιδαγωγική αποτελεί μία προσέγγιση στις έννοιες της κοινωνικής εργασίας και της κοινωνικής επιμόρφωσης, η οποία ενδιαφέρεται για την προώθηση της κοινωνικότητας, βασίζεται στη διαπροσωπική σχέση και φροντίδα, ενώ προσανατολίζεται στην ομαδική και συνεργατική ζωή. Υπό την προσέγγιση της οι υπεύθυνοι γίνονται μέρος της ζωής των εμπλεκόμενων με αυτούς (Μυλωνάκου – Κεκέ, 2013).

3.2.3 Αναδοχή και υιοθεσία

Όπως αναφέραμε και στην παράγραφο 3.2.1, η συγκεκριμένη προοπτική θεωρείται η βέλτιστη αναφορικά με το συμφέρον του παιδιού (με την εξαίρεση ορισμένων χωρών, οι οποίες ακολουθούν την προσέγγιση που παρουσιάσαμε στην παράγραφο 3.3.2), σύμφωνα και με τις διεθνείς οδηγίες και πρακτικές για την αποϊδρυματοποίηση, εκτός εάν αναφερόμαστε σε παιδιά τα οποία έχουν ανάγκη από κάποια ειδική μεταχείριση. Προς αυτή την κατεύθυνση, έχει σημειωθεί ένας σημαντικός περιορισμός των παιδιών που διαβιούν σε ιδρύματα και μία αντίστοιχη αύξηση των αναδοχών στην Ιρλανδία, το Ηνωμένο Βασίλειο, τη Νορβηγία και τη Σουηδία. Από την άλλη πλευρά, ορισμένες χώρες (Γερμανία, Ολλανδία) ερμηνεύουν την αποϊδρυματοποίηση υπό ένα διαφορετικό πλαίσιο. Η Ισπανία και η Ιταλία, όπως αναφέρθηκε και στην παράγραφο 3.3.1, αντιμετωπίζουν ορισμένες δυσκολίες σχετικά με την υλοποίηση της, οι οποίες

μπορούν να αποδοθούν στην αύξηση των παιδιών από τους γονείς των οποίων αφαιρούνται η επιμέλεια και η γονική μέριμνα (Del Valle, 2013).

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει η περίπτωση της Γαλλίας, η οποία εφαρμόζει μία μορφή επαγγελματικής αναδοχής. Τα περισσότερα παιδιά των οποίων οι γονείς έχουν απολέσει την επιμέλεια διαμένουν σε ανάδοχες οικογένειες, στις οποίες τοποθετούνται έπειτα από δικαστική εντολή. Οι ανάδοχοι εγγράφονται σε ειδικό μητρώο, αφού πρώτα λάβουν αντίστοιχη επαγγελματική εκπαίδευση, ενώ υποστηρίζονται από κοινωνικές υπηρεσίες που είναι επιφορτισμένες με το συγκεκριμένο έργο. Έχει ιδιαίτερη σημασία η εργασία πάνω στους δεσμούς οικογένειας και βιολογικών γονέων, καθώς η πλειοψηφία των Γάλλων γονέων διατηρούν τη γονική μέριμνα. Γενικότερα, στη γαλλική παράδοση σημειώνεται μία μεγάλη απροθυμία για τη διακοπή των οικογενειακών δεσμών (Dumaret, 2005).

Όσον αφορά τον διαχωρισμό μεταξύ της αναδοχής σε συγγενείς ή σε τρίτους, εξετάζοντας τον επόμενο πίνακα βλέπουμε ότι με την εξαίρεση της Ισπανίας, στην Ευρώπη προτιμάται η αναδοχή σε τρίτους. Πέραν της Ισπανίας, η Ιταλία και η Ρουμανία παρουσιάζουν επίσης μεγάλα ποσοστά συγγενικής αναδοχής, γεγονός το οποίο μπορεί να ερμηνευτεί από την επίδραση των μεσογειακών παραδόσεων, οι οποίες περιλαμβάνουν τους στενούς συγγενικούς δεσμούς στις συγκεκριμένες χώρες. Αντιθέτως, στο Ηνωμένο Βασίλειο, την Ιρλανδία, τις σκανδιναβικές χώρες και την κεντρική Ευρώπη η συγγενική αναδοχή είναι περιορισμένη (Del Valle, 2013). Οι συγγενείς ανάδοχοι είναι συνήθως οι παππούδες του παιδιού, ενώ χρειάζονται ευρεία υποστήριξη. Προς τη συγκεκριμένη κατεύθυνση, λαμβάνουν οικονομική βοήθεια και συμβουλευτική στήριξη, ενώ στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες παρέχονται και δωρεάν ψυχαγωγικές δραστηριότητες στα παιδιά από διάφορες κοινωνικές υπηρεσίες και οργανισμούς (Samuel, 2013).

Table 2

Proportion of kinship foster care and non-relative foster care in different countries (data from 2010-2012)

	Non-relatives	Kinship
UK	80.3	19.7
Germany	78.0	22.0
Norway	77.4	22.6
Sweden	70.0	30.0
Ireland	67.9	32.1
The Netherlands	64.0	36.0
USA	63.5	36.5
Romania	59.6	40.4
Italy	56.0	44.0
Australia	47.3	52.7
New Zealand	44.0	56.0
Spain	25.0	75.0

Εικόνα 3. 2 – Ποσοστά αναδοχής σε συγγενείς και τρίτους (DelValle, 2013)

Αναφορικά με την υιοθεσία, υπάρχουν σημαντικές διαφοροποιήσεις μεταξύ των χωρών. Η υιοθεσία έχει τη βάση της σε μία προσέγγιση σύμφωνα με την οποία δίδεται έμφαση στο δικαίωμα του παιδιού να έχει μία σταθερή οικογένεια και η οποία ακολουθείται στο Ηνωμένο Βασίλειο. Από την άλλη πλευρά, στη Σουηδία και την Ολλανδία απαγορεύεται η υιοθεσία δίχως τη συγκατάθεση των γονέων του παιδιού, ενώ στη Νορβηγία, τη Γερμανία και την Ιρλανδία επιτρέπεται αλλά δεν προωθείται (DelValle, 2013).

3.3 Συμπεράσματα κεφαλαίου

Η σύγχρονη τάση στις περισσότερες χώρες μπορεί να συνοψιστεί από τον περιορισμό του ρόλου των ιδρυμάτων και την αντικατάστασή τους είτε από τον θεσμό της αναδοχής είτε από ομαδικές δομές οι οποίες παρουσιάζουν κάποια κοινά χαρακτηριστικά με την οικογένεια. Μπορούμε να διακρίνουμε ότι στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες πραγματοποιείται ένας γενικότερος εκσυγχρονισμός των σχετικών πολιτικών, ούτως ώστε να βρίσκονται σε συμφωνία με τις σύγχρονες επιστημονικές

προσεγγίσεις. Υπάρχει ένας γενικότερος στοχευμένος σχεδιασμός, ο οποίος διαφαίνεται και από την ενσωμάτωση των σχετικών προβλέψεων στις εθνικές νομοθεσίες. Επίσης παρέχεται σημαντική υλική και συμβουλευτική στήριξη στους ανάδοχους γονείς, ενώ μπορούμε να συμπεράνουμε ότι δίδεται ιδιαίτερη σημασία και στην ανάπτυξη των σχετικών κοινωνικών υπηρεσιών, εάν αναλογιστούμε τους ρόλους που επιτελούν.

Αναφορικά με την Ελλάδα, θα μπορούσαμε να συμπεράνουμε ότι σε γενικές γραμμές δεν έχει ακολουθήσει τις διεθνείς εξελίξεις. Ο αριθμός των αναδοχών και υιοθεσιών παραμένει σε χαμηλά επίπεδα εξαιτίας ενός σύνθετου γραφειοκρατικού πλαισίου, καθώς και των προβλημάτων υποστελέχωσης που αντιμετωπίζουν οι αρμόδιες υπηρεσίες. Επιπρόσθετα, από την επισκόπηση των δομών φιλοξενίας που πραγματοποιήσαμε, μπορούμε να συμπεράνουμε ότι ο αριθμός τους είναι μάλλον μικρός. Επίσης στη χάραξη της πολιτικής της η χώρα δεν έχει ενσωματώσει ούτε την πρακτική που παρατηρείται σε ορισμένες ευρωπαϊκές χώρες, με δομές οι οποίες προσεγγίζουν τη λειτουργία μίας οικογένειας. Συνεπώς, θα μπορούσαμε να χαρακτηρίσουμε την ελληνική κοινωνική πολιτική που αφορά τα συγκεκριμένα ζητήματα ως ελλιπή, κάτι το οποίο θα εξετάσουμε περισσότερο στο επόμενο κεφάλαιο.

Κεφάλαιο 4: Η τρέχουσα κατάσταση στην Ελλάδα

4.1 Η σημερινή κατάσταση της ελληνικής κοινωνικής πολιτικής

Η ελληνική κοινωνική πολιτική επηρεάστηκε σε καθοριστικό βαθμό από την οικονομική κρίση που βιώνει η χώρα μετά το 2009. Η χώρα διαχρονικά αντιμετώπιζε προβλήματα όσον αφορά τις συγκεκριμένες δομές. Οι αιτίες του συγκεκριμένου προβλήματος θα μπορούσαν να αποδοθούν στη γενικότερη αναποτελεσματική κρατική λειτουργία, στην υποτυπώδη παρέμβαση μη κρατικών θεσμών (εκκλησία, φιλανθρωπία, εθελοντισμός), καθώς και στην έλλειψη διάθεσης όσον αφορά την πραγματοποίηση μεταρρυθμίσεων και εκσυγχρονιστικών δράσεων. Οι σχετικές κρατικές πολιτικές μπορεί να θεωρηθεί ότι ήταν ανέκαθεν προβληματικές και ελλιπείς, ενώ με τις πιέσεις που ασκήθηκαν από την οικονομική κρίση επαναπροσδιορίστηκαν με καθαρά οικονομικά κριτήρια (υπό το πρίσμα του περιορισμού των εξόδων) και όχι κοινωνικά (Βενιέρης, 2011).

Ο συγκεκριμένος επαναπροσδιορισμός αποτελεί απότοκο της διεθνούς προσέγγισης που επικρατεί μετά τη δεκαετία του 1970. Σύμφωνα με αυτήν, υιοθετήθηκε μία στρατηγική απελευθέρωσης, η οποία έθεσε στο επίκεντρο τις αγορές και τα οικονομικά της προσφοράς ως τις κύριες κατευθύνσεις οικονομικής και κοινωνικής πολιτικής. Υπό τη συγκεκριμένη στρατηγική έχουν δημιουργηθεί προϋποθέσεις εγκατάλειψης της κοινωνικής πολιτικής. Η επικέντρωση στην αυστηρή δημοσιονομική πειθαρχία οδηγεί σε αποκαθήλωση του κοινωνικού κράτους (Ρομπόλης, 2013).

Οι ελληνικές υπηρεσίες κοινωνικής βοήθειας και φροντίδας διαχρονικά λάμβαναν ελλιπή σημασία από το κράτος, με αποτέλεσμα να μην αναπτυχθούν ιδιαίτερος. Πριν την κρίση (κατά τη δεκαετία του 1990) και έπειτα από ενισχύσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης διεξήχθη μία προσπάθεια εκσυγχρονισμού των σχετικών δομών, χωρίς όμως ιδιαίτερα αποτελέσματα. Οι κοινωνικές υπηρεσίες (ανάμεσα τους και οι δομές φιλοξενίας παιδιών) ενισχύθηκαν εκείνη την περίοδο, αλλά η ενίσχυση εκείνη εξαρτιόταν από τους προσωρινής φύσεως ευρωπαϊκούς πόρους, ενώ και οι εργαζόμενοι δεν είχαν προσληφθεί σε μόνιμη βάση και διασφαλίστηκε κάποια πρόβλεψη για τη λειτουργία τους σε μακροπρόθεσμη βάση (Venieris, 2013).

Οι κοινωνικές δαπάνες σύμφωνα με τις επικρατούσες προσεγγίσεις θεωρούνται καταναλωτικές δαπάνες, επομένως υιοθετείται η μείωση τους. Το κοινωνικό κράτος αντιμετωπίζεται ως πηγή εξόδων, τα οποία πρέπει να περιοριστούν. Αναφορικά με την Ελλάδα, προκύπτουν σημαντικά ζητήματα λόγω της προσέγγισης που έχει υιοθετηθεί σχετικά με το κοινωνικό κράτος. Σύμφωνα με αυτήν, το σύστημα κοινωνικής προστασίας είναι κατακερματισμένο, εξαρτάται σε υπερβολικό βαθμό από το κράτος, ενώ οι παροχές του είναι μάλλον ανεπαρκείς τόσο από ποσοτικής όσο και από ποιοτικής απόψεως. Από θεσμικής απόψεως το Ελληνικό κοινωνικό κράτος δεν διέπεται από καθολικότητα, ενώ δεν υπάρχει προσανατολισμός προς την αναδιανομή του εισοδήματος, τη βελτίωση της ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών και της λειτουργικότητας του, ενώ δεν έχει υιοθετηθεί η προσέγγιση της από-εμπορευματοποίησης των δημοσίων αγαθών. Η απόσταση που υπάρχει μεταξύ του κοινωνικού κράτους και των αναγκών της κοινωνίας έχει ως αποτέλεσμα τη χαμηλή του ανάπτυξη, τη διεύρυνση της απόστασης μεταξύ προσδοκιών και αναγκών καθώς και τη μετατόπιση ενός σημαντικού μέρους των ρόλων του στον ιδιωτικό τομέα και την οικογένεια (Ρομπόλης, 2013).

Στην Ελλάδα η τοπική αυτοδιοίκηση έχει αναλάβει ένα σημαντικό μέρος της άσκησης κοινωνικής πολιτικής. Υπό τις σημερινές συνθήκες όμως η χρηματοδότηση της είναι εξαιρετικά δύσκολη. Για την επίλυση του συγκεκριμένου ζητήματος έχει προταθεί η μεταβίβαση του κόστους των συγκεκριμένων υπηρεσιών στους χρήστες τους, σύμφωνα και με την επικρατούσα φιλελεύθερη προσέγγιση (Τάτσος, 1993). Η συγκεκριμένη προσέγγιση βέβαια έρχεται σε πλήρη αντίθεση με τον αναδιανεμητικό χαρακτήρα της κοινωνικής πολιτικής, τον οποίο και εξετάσαμε στο πρώτο κεφάλαιο της παρούσας εργασίας.

Η κοινωνική προστασία της χώρας υπέστη ραγδαία μείωση της χρηματοδότησης της στα πλαίσια των δανειακών συμβάσεων που υπέγραψε η χώρα λόγω της οικονομικής κρίσης. Χαρακτηριστικά, το 2011 στα πλαίσια του Μεσοπρόθεσμου προγράμματος οικονομικής στήριξης σημειώθηκαν περικοπές δαπανών κατά 15% στην ασφάλιση, την περίθαλψη και την κοινωνική προστασία (Βενιέρης, 2011). Οι εξελίξεις αυτές σε συνδυασμό με τη γενικότερη σαθρή δομή του συστήματος κοινωνικής προστασίας της Ελλάδας δημιουργούν ένα εκρηκτικό περιβάλλον, το οποίο δέχεται σημαντικές

πιέσεις. Στις επόμενες παραγράφους αυτού του κεφαλαίου θα εξετάσουμε την κατάσταση που επικρατεί στη χώρα.

4.2 Η σημερινή κατάσταση των δομών υποστήριξης ανηλίκων

Σύμφωνα με έρευνα η οποία αφορούσε την κατάσταση των παιδιών τα οποία διαβιούν σε δομές φιλοξενίας και διεξήχθη το 2014 (Nanou, 2014) βρέθηκαν τα παρακάτω στοιχεία:

Τα ιδρύματα παραμένουν η κύρια μορφή φροντίδας στην Ελλάδα, ακόμα και για τα παιδιά πολύ μικρής ηλικίας. Κατά το 2014 εκτιμήθηκε ότι 2825 παιδιά διαβιούν σε ξενώνες φιλοξενίας, έναντι μόνο 309 παιδιών τα οποία ζούσαν σε ανάδοχες οικογένειες. Από τα ιδρύματα που εξετάστηκαν 4 φιλοξενούσαν περισσότερους από 100 ανηλίκους, ενώ μόνο 2 είχαν λιγότερους από 10. Τα περισσότερα ιδρύματα εκτιμάται ότι φιλοξενούν περίπου 30 ανηλίκους. Παρά το ότι οι διεθνείς πρακτικές αποθαρρύνουν την τοποθέτηση παιδιών κάτω των 3 ετών σε ιδρύματα, 182 παιδιά ήταν βρέφη και νήπια μεταξύ 0 και 3 ετών.

Τα ιδρύματα κατά κύριο λόγο λειτουργούνται από ιδιώτες, ενώ δεν υπάρχει κάποιος δημόσιος έλεγχος της ποιότητας τους.

Αν και η οικογενειακή επανένωση, η αναδοχή ή η υιοθεσία αποτελεί προτεραιότητα για ορισμένα ιδρύματα, αναμένεται ότι πολλά παιδιά θα περάσουν την υπόλοιπη παιδική τους ηλικία εντός αυτών. Κατά το 2014 αναφέρθηκε ότι 124 παιδιά αποχώρησαν από τις δομές φιλοξενίας για να επανενωθούν με τους βιολογικούς γονείς τους. Κατά την ίδια περίοδο υιοθετήθηκαν 84 παιδιά από 11 δημόσια ή ιδιωτικά ιδρύματα τα οποία εφάρμοζαν προγράμματα υιοθεσίας, ενώ μόνο 32 παιδιά τοποθετήθηκαν σε ανάδοχες οικογένειες. Το συγκεκριμένο γεγονός επιβεβαιώνεται και από έρευνα του 2009, σύμφωνα με την οποία η μέση διάρκεια παραμονής ενός ανηλίκου στο ίδρυμα ανέρχεται σε 7 χρόνια (ENOC, 2011).

Πολλά ιδρύματα βασίζονταν σε σημαντικό βαθμό στην ιδιωτική χρηματοδότηση και την εθελοντική εργασία. Η κύρια πηγή χρηματοδότησης τους ήταν οι δωρεές και ιδιωτικές χορηγίες. Επίσης αναφέρθηκε ότι τα περισσότερα ιδρύματα στηρίζονταν σε εθελοντές για την υποστήριξη των έμμισθους υπαλλήλων τους, με μία εκτίμηση κατά μέσο όρο 26 εθελοντών ανά ίδρυμα. Μάλιστα ορισμένα ιδρύματα λειτουργούσαν

σχεδόν αποκλειστικά με την υποστήριξη εθελοντών. Όταν εξετάστηκαν οι πλέον επείγουσες ανάγκες των ιδρυμάτων, οι περισσότεροι υπεύθυνοι ανέφεραν τις εργασίες συντήρησης ή αναβάθμισης των υφιστάμενων κτιρίων και υποδομών, αντί της πρόσληψης προσωπικού ή της επαγγελματικής εκπαίδευσης. Η παλαιότητα των κτιρίων καθώς και το γεγονός του ότι λόγω ανεπαρκών υποδομών αρκετά παιδιά αναγκάζονται να μοιραστούν ένα δωμάτιο αναφέρεται ως πρόβλημα και στην έρευνα του ENOC (2011).

Η υποστελέχωση και υποχρηματοδότηση των δομών φιλοξενίας είναι ένα εξίσου σημαντικό ζήτημα. Χαρακτηριστικό στοιχείο το οποίο αναδεικνύει το πρόβλημα είναι το ότι το 2010 ενώ υπήρχαν 258 κενές θέσεις στις δομές φιλοξενίας απορρίφθηκαν 69 εκκρεμείς αιτήσεις εισαγωγής λόγω του ότι δεν υπήρχε το αναγκαίο προσωπικό και οι απαραίτητοι πόροι για τα έξοδα διαβίωσης των παιδιών (ENOC, 2011).

Η υποστελέχωση των ιδρυμάτων δημιουργεί και ζητήματα τα οποία αφορούν την ψυχική υγεία των ανηλίκων που διαβιούν σε αυτά. Ορισμένα ιδρύματα απασχολούν ψυχολόγους, ούτως ώστε να παρέχουν συνεχή υποστήριξη στα παιδιά και να βελτιώσουν την ευημερία τους. Όμως, στις περισσότερες περιπτώσεις υπάρχει παντελής έλλειψη του αντίστοιχου προσωπικού (ENOC, 2011).

Ένα ακόμα ζήτημα το οποίο υποδεικνύει την έλλειψη σχεδιασμού σχετικά με τις δομές παιδικής προστασίας στην Ελλάδα είναι και η απουσία ειδικευμένων δομών για ανηλίκους οι οποίοι παρουσίασαν προβλήματα συμπεριφορικής ή συναισθηματικής φύσεως (ENOC, 2011). Όπως αναφέρθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο, στην Ευρώπη τα ιδρύματα θεωρούνται η βέλτιστη λύση για τις συγκεκριμένες περιπτώσεις, ενώ προφανώς υπάρχει ο σχετικός σχεδιασμός. Το συγκεκριμένο γεγονός αποτελεί ένα σημαντικότατο κενό, ειδικά εάν αναλογιστεί κανείς τη φροντίδα που χρειάζονται τα συγκεκριμένα παιδιά. Επίσης, έχει αναφερθεί ότι ορισμένα ιδρύματα αντιμετωπίζουν σοβαρά προβλήματα σχετικά με τη διαχείριση των αναγκών των συγκεκριμένων παιδιών, καθώς δεν διαθέτουν την αναγκαία εκπαίδευση και τις απαραίτητες δεξιότητες (ENOC, 2011).

Η αναδοχή στην Ελλάδα είναι περισσότερο διαδεδομένη στα μεγάλα αστικά κέντρα, ενώ βρίσκεται σε πολύ χαμηλότερα επίπεδα σε σχέση με τις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες. Τα αίτια για το γεγονός αυτό είναι η έλλειψη ενημέρωσης, δραστηριοποίησης

και ευαισθητοποίησης της κοινωνίας (Mylonakou-Keke, Alevizos, Salichos, Konstantopoulou, Grosdani, 2016, Μόσχος, 2012). Πρέπει να σημειώσουμε σε αυτό το σημείο ότι μόνο ένας περιορισμένος αριθμός ιδρυμάτων υλοποιεί προγράμματα αναδοχής. Τα ιδρύματα αυτά δεν έχουν το απαραίτητο προσωπικό και τους αναγκαίους πόρους για να αναπτύξουν τα προγράμματα τους, καθώς και να παρακολουθήσουν την πρόοδο του ανηλίκου που έχει τοποθετηθεί σε ανάδοχη οικογένεια. Άλλα προβλήματα σχετίζονται με τη σημαντική απουσία περιφερειακών κοινωνικών υπηρεσιών οι οποίες θα έχουν την ευθύνη της υποστήριξης των αναδόχων γονέων και της παρακολούθησης της προόδου των τοποθετήσεων, την έλλειψη της απαραίτητης ειδικευμένης εκπαίδευσης των κοινωνικών λειτουργών, καθώς και διαδικασιών οι οποίες θα έχουν ως αντικείμενο τους την εύρεση και την εκπαίδευση δυνητικών αναδόχων γονέων, αλλά και επαρκούς χρηματοδότησης (ENOC, 2011, Μόσχος, 2012).

Επί της ουσίας ο μόνος δημόσιος φορέας που εφαρμόζει προγράμματα αναδοχής στην Ελλάδα είναι το Κέντρο Βρεφών «Η ΜΗΤΕΡΑ», ενώ τα προγράμματα αφορούν μόνο παιδιά τα οποία ήδη βρίσκονται υπό την προστασία του κέντρου. Ο αριθμός των αναδοχών που υλοποιούνται από αυτό είναι εξαιρετικά μικρός. Γενικότερα, σημειώνεται σχεδόν παντελής απουσία σε υποδομές και μηχανισμούς για την εφαρμογή του συγκεκριμένου θεσμού. Η απουσία των σχετικών μηχανισμών οδηγεί σε εξαιρετικά χρονοβόρες διαδικασίες προκειμένου ένα παιδί να τοποθετηθεί σε κάποιο πρόγραμμα αναδοχής (Μόσχος, 2012).

Πέραν των γραφειοκρατικών προβλημάτων, το πρόβλημα σχετικά με την ελλιπή χρηματοδότηση των προγραμμάτων αναδοχής μπορεί να γίνει αντιληπτό και από το γεγονός του ότι κοινωνική λειτουργός ανέφερε σε εφημερίδα ότι το προσωπικό των αρμόδιων κοινωνικών υπηρεσιών δεν λαμβάνει ούτε καν τη χρηματοδότηση των εξόδων του στην περίπτωση κατά την οποία πρέπει να μεταβεί μακριά από την έδρα του για να επισκεφτεί ζευγάρια τα οποία υπέβαλαν αίτηση για να γίνουν ανάδοχοι γονείς (Giannarou, 2013). Στο συγκεκριμένο δημοσίευμα, όπως και σε αναφορά του Μόσχου (2012), έχει αναφερθεί επίσης ότι αν και προβλέπεται από τη νομοθεσία, στην πράξη οι ανάδοχοι γονείς δεν λαμβάνουν κάποια οικονομική ενίσχυση για τα έξοδα διαβίωσης του παιδιού. Ένα άλλο ζήτημα που προκύπτει και αναδεικνύει το ελλιπές ενδιαφέρον που έχει δοθεί από την πολιτεία για τη συγκεκριμένη προοπτική

είναι το ότι δεν υπάρχει κάποιο εθνικό μητρώο ανάδοχων γονέων, από όπου οι αρμόδιες αρχές θα μπορούν να επιλέξουν κάποια οικογένεια για το παιδί, εν αντιθέσει με τη συνήθη ευρωπαϊκή πρακτική (Μόσχος, 2012).

Ένα ακόμα εμπόδιο σχετικά με την αναδοχή είναι το ότι δεν προβλέπεται η άμεση τοποθέτηση σε ανάδοχη οικογένεια ενός παιδιού το οποίο πρέπει να απομακρυνθεί από το οικογενειακό του περιβάλλον, χωρίς να μεσολαβούν χρονοβόρες διαδικασίες και ιδρύματα παιδικής προστασίας. Επίσης, γενικότερα παρατηρείται μία αδιαφορία σχετικά με τη λήψη πρωτοβουλιών για την αναδοχή ή υιοθεσία από τις κοινωνικές υπηρεσίες και τα ιδρύματα παιδικής προστασίας (Μόσχος, 2012).

Το νομοθετικό πλαίσιο, που διέπεται από σημαντικό βαθμό γραφειοκρατίας σε συνδυασμό με την υποστελέχωση των αρμόδιων υπηρεσιών είναι οι κύριες αιτίες για τον χαμηλό αριθμό υιοθεσιών στην Ελλάδα, όπως είδαμε και στο τρίτο κεφάλαιο. Τα συγκεκριμένα ζητήματα έχουν ως αποτέλεσμα το να απαιτούνται ιδιαίτερα μεγάλα χρονικά διαστήματα αναμονής μέχρι τη διεκπεραίωση μίας υιοθεσίας, με αποτέλεσμα να αποθαρρύνονται δυνητικοί θετοί γονείς.

4.3 Συμπεράσματα κεφαλαίου

Η κατάσταση στην ελληνική κοινωνική πολιτική ανέκαθεν ήταν προβληματική, ενώ επιδεινώθηκε σε σημαντικό βαθμό από την οικονομική κρίση. Ο τομέας της φροντίδας των παιδιών από τους γονείς των οποίων έχει αφαιρεθεί η επιμέλεια και η γονική μέριμνα δυστυχώς δεν ξεφεύγει από τον συγκεκριμένο κανόνα. Ήταν πρόχειρα δομημένος, χωρίς να ακολουθεί τις διεθνείς εξελίξεις και χωρίς να υπάρχει

κάποιος συγκεκριμένος σχεδιασμός σε αυτόν. Μετά τις περικοπές που ακολούθησαν την οικονομική κρίση, σημαδεύτηκε και από σοβαρά προβλήματα υποστελέχωσης και υποχρηματοδότησης, τα οποία έχουν δημιουργήσει σοβαρά προβλήματα τόσο στη λειτουργία των δομών φιλοξενίας όσο και του θεσμού αναδοχής. Υπάρχει σημαντική εξάρτηση από τον εθελοντισμό και τις χορηγίες, ενώ οι κτιριακές υποδομές είναι σε έναν σημαντικό βαθμό απαρχαιωμένες. Επίσης σημειώνεται τόσο έλλειψη παροχής εκπαίδευσης στο προσωπικό όσο και έλλειψη σχεδιασμού για ειδικές κατηγορίες παιδιών (για παράδειγμα, εκείνα που παρουσιάζουν επιθετική συμπεριφορά). Η αναδοχή στη χώρα γενικότερα έχει γνωρίσει πολύ μικρή διάδοση, γεγονός το οποίο εκτός από την κακή λειτουργία των αρμόδιων υπηρεσιών μπορεί να αποδοθεί τόσο

στο νομικό πλαίσιο το οποίο χαρακτηρίζεται από υψηλό βαθμό γραφειοκρατίας και έχει ως αποτέλεσμα το να απαιτούνται σημαντικά χρονικά διαστήματα για την προώθηση των συγκεκριμένων διαδικασιών, όσο και στην έλλειψη ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης της κοινωνίας σχετικά με το συγκεκριμένο ζήτημα, αλλά και στο γεγονός του ότι μόνο ένα από τα δημόσια ιδρύματα φιλοξενίας παιδιών υλοποιεί σχετικά προγράμματα.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Τα στοιχεία που εξετάσαμε υποδεικνύουν ότι η ελληνική κοινωνική πολιτική που αφορά τέκνα η επιμέλεια και η γονική μέριμνα των οποίων έχει αφαιρεθεί από τους γονείς τους έχει επηρεαστεί σε σημαντικό βαθμό από την τρέχουσα οικονομική κρίση. Στο πλαίσιο της συγκεκριμένης εργασίας εξετάστηκε η συγκεκριμένη πολιτική της χώρας, σε συνδυασμό με την αντίστοιχη ευρωπαϊκή. Στόχος μας ήταν η διεξαγωγή ορισμένων συγκρίσεων, η εξέταση του κατά πόσο η χώρα μας ακολουθεί τις διεθνείς εξελίξεις, καθώς και ο εντοπισμός πιθανών προβλημάτων ούτως ώστε να καταγραφούν ορισμένες προτάσεις για τη βελτίωση της ελληνικής πολιτικής για τα συγκεκριμένα παιδιά.

Η οικογενειακή πολιτική αποτελεί ένα πεδίο της κοινωνικής πολιτικής της κάθε χώρας. Η κοινωνική πολιτική έχει αναδιανεμητικό χαρακτήρα, επικεντρώνοντας στη στήριξη των ατόμων τα οποία έχουν τις μεγαλύτερες ανάγκες. Υπάρχουν διαφορετικές προσεγγίσεις ανά χώρα, βάσει των τοπικών συνθηκών.

Η παιδική προστασία εμπίπτει εντός των πλαισίων της οικογενειακής πολιτικής. Στην Ελλάδα, χαρακτηρίζεται από την έλλειψη τόσο ενός σαφώς καθορισμένου νομικού πλαισίου όσο και αντιμετώπισης των νέων μορφών κακομεταχείρισης και εκμετάλλευσης. Το νομικό πλαίσιο θα πρέπει να καθοριστεί καλύτερα, ούτως ώστε να αντιμετωπιστούν οι σύγχρονες μορφές κακομεταχείρισης και εκμετάλλευσης. Γενικότερα, χρειάζεται αναβάθμιση σύμφωνα με τις βέλτιστες ευρωπαϊκές πρακτικές. Επίσης, το κράτος πρόνοιας πρέπει να αναπτυχθεί, καθώς η οικογένεια αναλαμβάνει να επιτελέσει διάφορες λειτουργίες τις οποίες στην υπόλοιπη Ευρώπη διεκπεραιώνει εκείνο.

Η αφαίρεση της επιμέλειας και της γονικής μέριμνας αποσκοπεί στην προστασία του παιδιού από την κακοποίηση και την παραβίαση των δικαιωμάτων του. Όσον αφορά τη σχετική νομοθεσία, τα τελευταία χρόνια πραγματοποιήθηκε κάποιος εκσυγχρονισμός, μετά την υπογραφή από την Ελλάδα της Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Παιδιού, ενώ ενσωματώθηκαν στη νομοθεσία τις χώρες ορισμένες διεθνείς κατευθυντήριες γραμμές και κανόνες. Σημειώθηκε μία αναβάθμιση στην προσέγγιση των ανηλίκων, οι οποίοι πλέον αντιμετωπίζονται ως υποκείμενα δικαιωμάτων και όχι ως αντικείμενα προστασίας. Γενικότερα, η σχετική ελληνική

νομοθεσία προσεγγίζει πλέον την αντίστοιχη ευρωπαϊκή. Το νομοθετικό πλαίσιο θα μπορούσε να χαρακτηριστεί επαρκές (μία αποσαφήνιση πάντως ίσως ήταν χρήσιμη).

Σημειώνεται μία διάκριση ανάμεσα στην παύση και την αδράνεια της γονικής μέριμνας (σε συμφωνία και με την υπόλοιπη Ευρώπη). Οι σχετικές αποφάσεις λαμβάνονται από τα δικαστήρια, σε συνεργασία με τις αρμόδιες κοινωνικές υπηρεσίες και με γνώμονα το βέλτιστο συμφέρον του παιδιού.

Στην Ελλάδα, όπως και στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες, την απόφαση αφαίρεσης της επιμέλειας και γονικής μέριμνας λαμβάνουν τα δικαστήρια, σε συνεργασία με τις αρμόδιες κοινωνικές υπηρεσίες. Η χώρα παρουσιάζει ένα από τα υψηλότερα ποσοστά επανένωσης παιδιών με τους γονείς τους, ένα γεγονός το οποίο ίσως υποδεικνύει κάποια ελαστικότητα στις αποφάσεις των δικαστών. Από την άλλη, εάν αναλογιστούμε ότι η απομάκρυνση ενός παιδιού από τους γονείς του πρέπει να αποτελεί την έσχατη λύση, το συγκεκριμένο γεγονός θα μπορούσε να θεωρηθεί θετικό στοιχείο. Γενικότερα, πρέπει να ακολουθείται μία μέση προσέγγιση. Αφενός αρχικά θα πρέπει να διασφαλίζεται ότι οι γονείς έχουν λάβει τη μέγιστη δυνατή υποστήριξη από τις κοινωνικές υπηρεσίες προτού τους αφαιρεθεί η επιμέλεια και η γονική μέριμνα. Από την άλλη, τα παιδιά θα πρέπει να απομακρύνονται εγκαίρως από επιβλαβή οικογενειακά περιβάλλοντα, καθώς και να μην επιστρέφονται απερίσκεπτα σε ένα περιβάλλον όπου πιθανότατα θα υποστούν κακοποίηση ή θα παραμεληθούν.

Εξετάζοντας τις σύγχρονες διεθνείς τάσεις, μπορούμε να παρατηρήσουμε ότι πλέον αντί της ιδρυματοποίησης προτιμάται η αναδοχή ή η τοποθέτηση σε ομάδες που προσομοιάζουν με την οικογένεια. Ενσωματώνονται και αντίστοιχες προβλέψεις στις εθνικές νομοθεσίες. Παρέχεται σημαντική υλική και συμβουλευτική στήριξη στους ανάδοχους γονείς, ενώ δίδεται ιδιαίτερη σημασία και στην ανάπτυξη των σχετικών κοινωνικών υπηρεσιών.

Αναφορικά με την Ελλάδα, θα μπορούσαμε να συμπεράνουμε ότι σε γενικές γραμμές έχει μείνει πίσω από τις διεθνείς εξελίξεις. Ο αριθμός των αναδοχών και υιοθεσιών παραμένει σε χαμηλά επίπεδα εξαιτίας ενός σύνθετου γραφειοκρατικού πλαισίου, καθώς και των προβλημάτων υποστελέχωσης που αντιμετωπίζουν οι αρμόδιες υπηρεσίες. Γενικότερα, θα μπορούσαμε να χαρακτηρίσουμε την ελληνική κοινωνική πολιτική που αφορά το συγκεκριμένο ζήτημα ως ελλιπή.

Εξετάζοντας το πλαίσιο λειτουργίας των σχετικών δομών, μπορούμε να συμπεράνουμε ότι από τη μία οι δομές φιλοξενίας των παιδιών αντιμετωπίζουν σοβαρότατα προβλήματα τα οποία σχετίζονται με τη χρηματοδότηση και τη στελέχωση τους, ενώ οι θεσμοί της αναδοχής και της υιοθεσίας ρυθμίζονται από ένα άκρως γραφειοκρατικό πλαίσιο, το οποίο έχει ως αποτέλεσμα τη δημιουργία τεράστιων καθυστερήσεων οι οποίες ενδέχεται να αποβούν επιζήμιες για το παιδί. Γενικότερα, είναι προφανές ότι ο συγκεκριμένος τομέας χρειάζεται έναν αριθμό αποφασιστικών παρεμβάσεων. Επίσης θα είχε ιδιαίτερο ενδιαφέρον να εξεταστεί η αντικατάσταση των παραδοσιακών ιδρυμάτων παιδικής φροντίδας με το μοντέλο της ομαδικής φροντίδας στο πρότυπο της οικογένειας, μία προσέγγιση η οποία έχει υιοθετηθεί από αρκετές ευρωπαϊκές χώρες.

Η βαθιά οικονομική κρίση που βιώνει η χώρα μας μετά το 2009, άφησε ανεξίτηλα τα σημάδια της και στον τομέα της παιδικής προστασίας. Όμως η κατάσταση στον συγκεκριμένο τομέα ήταν από πριν προβληματική. Διέπονταν από αναχρονιστικές προσεγγίσεις όσον αφορά τη λειτουργία της, ενώ θα μπορούσε να χαρακτηριστεί από την έλλειψη μίας στρατηγικά σχεδιασμένης πολιτικής.

Ως εκ τούτου, δεν μπόρεσε να ανταπεξέλθει στις πιέσεις που δέχθηκε από τις περικοπές δαπανών εξαιτίας της οικονομικής κρίσης. Στο σημείο αυτό πάντως, θα πρέπει να αναφέρουμε ότι οι συγκεκριμένες περικοπές ήταν καθοριστικής σημασίας, ενώ γενικότερα η αντιμετώπιση που δέχθηκε η ελληνική κοινωνική πολιτική στα πλαίσια των δανειακών συμβάσεων που υπέγραψε η χώρα ήταν αυτή μίας απλής πηγής εξόδων, η οποία έπρεπε να περιοριστεί βάσει οικονομικών κριτηρίων χωρίς να δοθεί η παραμικρή κοινωνική διάσταση.

Αυτή τη στιγμή ο τομέας της φιλοξενίας παιδιών σε δομές αντιμετωπίζει σοβαρά προβλήματα. Λόγω της υποστελέχωσης και της έλλειψης οικονομικών πόρων, τα ιδρύματα δεν μπορούν να καλύψουν όλες τις αιτήσεις εισαγωγής (αν και θεωρητικά υπάρχουν διαθέσιμοι χώροι). Επίσης υπάρχουν σοβαρά προβλήματα σε κτιριακές υποδομές και εγκαταστάσεις. Χαρακτηριστικό για το παραπάνω είναι το γεγονός του ότι υπάρχουν ακόμα ιδρύματα στα οποία δεν έχει το κάθε παιδί το δικό του ξεχωριστό δωμάτιο.

Επίσης παρατηρείται το φαινόμενο του να διαβιούν τα περισσότερα παιδιά που έχουν απομακρυνθεί από τους γονείς τους σε ιδρύματα. Η συγκεκριμένη πρακτική είναι εντελώς αναχρονιστική. Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός του ότι διαβιούν σε ιδρύματα ακόμα και παιδιά ηλικίας 0-3 ετών, κάτι το οποίο έχει εξαλειφθεί στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες. Επίσης ο μέσος όρος διαμονής ενός ανηλίκου σε ίδρυμα φτάνει τα 7 χρόνια. Στην Ευρώπη ο ιδρυματισμός έχει αντικατασταθεί από την αναδοχή και την υιοθεσία. Στην Ελλάδα όμως οι συγκεκριμένοι θεσμοί δεν έχουν γνωρίσει την αντίστοιχη διάδοση. Το συγκεκριμένο γεγονός μπορεί να αποδοθεί σε τρεις κύριες αιτίες. Αφενός, υπάρχει ένα αναχρονιστικό και άκρως γραφειοκρατικό θεσμικό πλαίσιο, το οποίο οδηγεί σε μεγάλες καθυστερήσεις για τη διεκπεραίωση των σχετικών διαδικασιών. Αφετέρου παρατηρείται μία έλλειψη ενημέρωσης σχετικά με τον θεσμό της αναδοχής, γεγονός το οποίο οδηγεί στην απουσία ευαισθητοποίησης και κινητοποίησης των κοινοτήτων. Επίσης θα μπορούσαμε να συμπεράνουμε πως ο όλος θεσμός αντιμετωπίζεται με αδιαφορία από την πλευρά της πολιτείας, καθώς μόνο μία από τις δημόσιες δομές φιλοξενίας υλοποιεί σχετικά προγράμματα. Επίσης σημειώνεται και εδώ μία σημαντική υποχρηματοδότηση, καθώς αναφέρθηκε ότι οι κοινωνικοί λειτουργοί καλύπτουν μόνοι τους τα έξοδα μετακίνησης τους εκτός έδρας για να επισκεφτούν υποψήφιους αναδόχους, ενώ δεν καταβάλλονται τα προβλεπόμενα οικονομικά βοηθήματα.

Για τη βελτίωση της κατάστασης, θα μπορούσε να ενισχυθεί περαιτέρω η τοπική αυτοδιοίκηση, από πλευράς χρηματοδότησης και στελέχωσης, καθώς έχει τον έλεγχο των Κέντρων Παιδικής Προστασίας μέσα από τις περιφερειακές διευθύνσεις πρόνοιας. Με τον τρόπο αυτό θα μπορούσαν να υλοποιηθούν και από αυτά τα κέντρα προγράμματα υιοθεσίας και αναδοχής, ούτως ώστε να προσεγγίσει η χώρα τις σύγχρονες πρακτικές. Επίσης θα μπορούσε να υλοποιήσει προγράμματα εκπαίδευσης, καθώς όπως είδαμε σημειώνεται μία έλλειψη και σε αυτά.

Φυσικά, πρέπει να ακολουθηθούν οι πρακτικές που εφαρμόζονται στις υπόλοιπες χώρες. Το γεγονός αυτό απαιτεί τόσο προσλήψεις προσωπικού στις υπάρχουσες δομές, όσο και εκτεταμένες διαδικασίες ανακαινίσεων των κτιριακών τους υποδομών, αναβάθμισης των εγκαταστάσεών τους, καθώς και τη δημιουργία νέων χώρων οι οποίοι θα ακολουθούν τα σύγχρονα πρότυπα. Επίσης θα πρέπει να υπάρξει και

ειδικός σχεδιασμός για τις ειδικές κατηγορίες ανηλίκων οι οποίοι έχουν απομακρυνθεί από τη βιολογική τους οικογένεια.

Όσον αφορά τους θεσμούς της αναδοχής και της υιοθεσίας προκύπτει επιτακτικά η ανάγκη της προώθησης τους. Θα πρέπει να υλοποιηθούν προγράμματα ενημέρωσης της κοινωνίας σχετικά με αυτούς, καθώς και εκπαιδευτικά προγράμματα για τους υποψήφιους θετούς γονείς. Επίσης θα πρέπει να αντιμετωπίζονται οι εργαζόμενοι στις κοινωνικές υπηρεσίες με τον σεβασμό που τους αντιστοιχεί, καθώς και να εφαρμόζεται το γράμμα του νόμου με ακρίβεια σε ότι αφορά τις καταβολές των ενισχύσεων στις ανάδοχες οικογένειες. Θα πρέπει ταυτόχρονα να εκσυγχρονιστεί το αντίστοιχο θεσμικό πλαίσιο, ούτως ώστε να επισπευτεί ο χρόνος διεκπεραίωσης των σχετικών διαδικασιών, καθώς κάτι τέτοιο αποτελεί το βέλτιστο συμφέρον του παιδιού. Επίσης θα πρέπει να υπάρξει μέριμνα ούτως ώστε να μην διαβιεί κανένα παιδί κάτω των τριών ετών σε ίδρυμα. Επίσης θα πρέπει να γίνει υποχρεωτική η υλοποίηση προγραμμάτων αναδοχής από όλες τις δομές φιλοξενίας. Φυσικά κάτι τέτοιο απαιτεί την κατάλληλη εκπαίδευση του προσωπικού τους, οπότε θα πρέπει να ληφθεί η σχετική μέριμνα.

Γενικότερα, θα πρέπει τόσο η κοινωνία όσο και η πολιτεία να συνειδητοποιήσουν τη σημασία που έχει ο θεσμός της κοινωνικής πολιτικής για τα παιδιά, ούτως ώστε αυτός να λάβει την αντιμετώπιση που πρέπει. Δυστυχώς, μέχρι τώρα δεν αντιμετωπίστηκε με τη δέουσα σοβαρότητα (αυτό ισχύει γενικότερα για την κοινωνική πολιτική της χώρας). Γενικότερα, θεωρούνταν μάλλον ως οικονομικό έξοδο παρά ως κοινωνική ανάγκη, εξού και η διαχρονική απουσία σχετικών στρατηγικών στόχων και πολιτικών παρακολούθησης των διεθνών εξελίξεων και τάσεων και εκσυγχρονισμού. Ειδικά με το ξέσπασμα της κρίσης, έπεσε θύμα σημαντικών περικοπών, φυσική απόρροια της διαχρονικής προσέγγισης που δίδονταν σε αυτόν. Συνεπώς προκειμένου να σημειωθεί κάποια βελτίωση στην όλη κατάσταση και κάποια προσέγγιση των ευρωπαϊκών προτύπων θα πρέπει να αλλάξει η γενικότερη νοοτροπία της πολιτείας όσον αφορά την αντιμετώπιση των συγκεκριμένων ζητημάτων.

Βιβλιογραφία

Adema, W. (2012). Setting the Scene: The Mix of Family Policy Objectives and packages across the OECD, *Children and Youth Services Review*, 34(3), pp. 487-498

Αλτάνης, Π., Οικονόμου, Χ. (2009). Σχέδιο Δράσης για την οριζόντια δικτύωση και τον συντονισμό των υπηρεσιών και φορέων Κοινωνικής Φροντίδας και Αλληλεγγύης για το Παιδί. Αθήνα: Υπουργείο Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης

Barber, J.G, Delfabbro, P.H., and Cooper, L.L. (2001). The predictors of unsuccessful transition to foster care. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 42(6), pp. 785-790

Barth, R.P. (2002). *Institutions vs. foster homes: The empirical base for the second century of debate*. Chapel Hill, NC: Annie E. Casey Foundation, University of North Carolina, School of Social Work, Jordan Institute for Families

Βενιέρης, Δ. (2011). Κρίση Οικονομίας, Απορρύθμιση Κοινωνικής Πολιτικής: Η νέα «Μικροελληνική» καταστροφή 2010 – 2011. Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών, 134, σελ. 101-131

Βενιέρης, Δ. (2015). *Κοινωνική Πολιτική. Έννοιες & Σχέσεις*. Αθήνα: Τόπος

Βεργέτη, Α. (2006). Κοινωνική εργασία με οικογένειες σε κρίση, Διδακτορική Διατριβή, Κομοτηνή: Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Borzova, O. (2015). *Social services in Europe: legislation and practice of the removal of children from their families in Council of Europe member States*, Report to the Committee on Social Affairs, Health and Sustainable Development of the Council of Europe.

Βουκελάτου, Γ.Π. (2013). Ο θεσμός της υιοθεσίας στην Ελλάδα : ψυχολογική - κοινωνική και νομική προσέγγιση, Διδακτορική Διατριβή, Αθήνα: Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Bradshaw, J., and Mayhew, E. (2006). Family benefit packages. In: J. Bradshaw and A. Hatland (Eds.), *Social Policy, Family Change and Employment in Comparative Perspective*. Cheltenham: Edward Elgar

Bravo, A., and Del Valle, J.F. (2009). Crisis and review of residential child care: Its role in child protection. *Papeles del Psicólogo*, 30 (1), pp. 42-52

Bullock, R., and Blower, S. (2013). Changes in the nature and sequence of placements experienced by children in care, 1980–2010. *Adoption and Fostering*, 37 (3), pp. 268-283

Butler, L.S., and McPherson, P.M. (2007). Is residential treatment misunderstood? *Journal of Child and Family Studies*, 16(4), pp. 465-472

Carrà, E. (2014). Residential care: An effective response to out-of-home children and young people? *Child & Family Social Work*, 19 (3), pp. 253-262.

Curtis, P.A., Alexander, G., and Lunghofer, L.A. (2001). A literature review comparing the outcomes of residential group care and therapeutic foster care. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 18(5), pp. 377-392

Δασκαλάκης, Δ. (2014). Η κατάσταση των παιδιών στην Ελλάδα, Αθήνα: Ελληνική Εθνική Επιτροπή UNICEF

De Swart, J.J.W., Van den Broek, H., Stams, G.J.J.M., Asscher, J.J., Van der Laan, P.H., Holsbrink-Engels, G.A., and Van der Helm, G.H.P. (2012). The effectiveness of institutional youth care over the past three decades: A meta-analysis. *Children and Youth Services Review*, 34(9), pp. 1818-1824

Del Valle, J.F. (2013). Out of home care in child protection: An international overview. *Psychosocial Intervention*, 22 (3), pp. 161-162

Doran, L., and Berliner, L. (2001). Placement decisions for children in long-term foster care: Innovative practices and literature review, Olympia: Washington State Institute for Public Policy

ENOC. (2011). *The rights of children living in institutions*. Report on a study of the European Network of Ombudspersons for Children (ENOC)

Esping-Andersen, G. (2002). *Why We Need a New Welfare State*. Oxford: Oxford University Press

Farmer, E. M. Z., Wagner, H. R., Burns, B. J., and Richards, J. T. (2003). *Treatment foster care in a system of care: Sequences and correlates of residential placements*, *Journal of Child and Family Studies*, 12(1), pp. 11–25

Φασουλής, Β. (2015). Τα δικαιώματα του παιδιού: Ιστορική διάσταση, σύγχρονη εξέλιξη και η διεθνής σύμβαση για τα δικαιώματα του παιδιού. Αθήνα: Παπαζήσης

Ferrarini, T. (2006). *Families, States and Labour Markets: Institutions, Causes and Consequences of Family Policy in Post-War Welfare States*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing

Flaquer, L. (2002). *Υπάρχει ιδιαίτερο πρότυπο οικογενειακής πολιτικής στη νότια Ευρώπη*. Στο Λ. Μαράντου -Αλιπράντη (Επιμ.), *Οικογένειες και κράτος πρόνοιας στην Ευρώπη. Τάσεις και προκλήσεις στον εικοστό πρώτο αιώνα* (σελ. 47-84). Αθήνα: Gutenberg.

FRA. (2015). *Εγχειρίδιο σχετικά με την ευρωπαϊκή νομοθεσία για τα δικαιώματα του παιδιού*. Λουξεμβούργο: FRA

Gauthier, A.H. (2002). Family policies in industrialized countries: Is there convergence?, *Population*, 57(2), pp. 447-474

Γεώργαρου, Ε.Γ. (2016). *Η αναδοχή ως θεσμός κοινωνικής προστασίας των ανηλίκων*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη

Giddens, A. (2002). *Κοινωνιολογία*. Αθήνα: Gutenberg

Gornick, J., Meyers, M., & Ross, K. (1997). Supporting the employment of mothers: Policy variation across fourteen welfare states, *Journal of European Social Policy*, 7(1), pp. 45-70

Hantrais, L. (2004). *Family Policy Matters: Responding to Family Change in Europe*. London: Policy Press

Harder, A., Zeller, M., Lopez Lopez, M., Köngeter, S., & Knorth, E. (2013). Different sizes, similar challenges: Out-of-home care for youth in Germany and the Netherlands. *Psychosocial Intervention*, 22(3), pp. 203–213

- Hart, D., La Valle, I., and Holmes, L. (2015). *The place of residential care in the English child welfare system*. Research report, Darlington: Department for Education
- Huefner, J.C., James, S., Ringle, J., Thompson, R.W., and Daly, D.L. (2010). Patterns of movement for youth within an integrated continuum of residential services. *Children and Youth Services Review*, 32(6), pp. 857-864
- Hussey, D.L., and Guo, S. (2002). Profile characteristics and behavioral change trajectories of young residential children. *Journal of Child and Family Studies*, 11(4), pp. 401-410
- Κανδυλάκη, Α. (2008). Η συμβουλευτική στην κοινωνική εργασία. Αθήνα: Τόπος
- Kaufmann, F.X., Kuijsten, A., Schulze, H.J., & Strohmeier, K.P. (Eds.). (2002). *Family Life and Family Policies in Europe (Vol. 2 Problems and Issues in Comparative Perspective)*. Oxford: Oxford University Press
- Korpi, W. (2000). Faces of Inequality: Gender, Class, and Patterns of Inequalities in Different Types of Welfare States, *Social Politics: International Studies in Gender, State & Society*, 7(2), pp. 127-191
- Κοτζαμάνης, Β., Σοφianoπούλου, Κ. (2009). Η γαμηλιότητα στην Ελλάδα, τάσεις και προοπτικές. Στο Β. Κοτζαμάνης, Η δημογραφική πρόκληση, γεγονότα και διακυβεύματα, Βόλος: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας
- Κουμάντος, Γ. (1989). Οικογενειακό Δίκαιο, Τόμος 2ος, Αθήνα: Π.Ν. Σάκκουλας
- Κουνουγέρη – Μανωλεδάκη, Ε. (2012). Οικογενειακό Δίκαιο, Τόμος ΙΙ, Αθήνα: Π.Ν. Σάκκουλας
- Kuronen, M. (2010). Research on Families and Family policies in Europe State of the Art, Family Platform
- Lee, B. R., and Thompson, R. (2008). Comparing outcomes for youth in treatment foster care and family-style group care. *Children and Youth Services Review*, 30(7), pp. 746–757.

Lee, B., and Thompson, R. (2009). Examining externalizing behavior trajectories of youth in group homes: is there evidence for peer contagion? *Journal for Abnormal Child Psychology*, 37(1), pp. 31-44

Licursi, S, Marcello, G, Pascuzzi, E. (2013). Children in need in the south of Italy: Features and distortions in the deinstitutionalisation of care. *Children&Society*, 27 (5), pp. 337-349

Μάστακας, Ε. (2016). Η Σημασία της Διάκρισης μεταξύ Διεθνών και Μη-Διεθνών Ένοπλων Συρράξεων για την Προστασία Προσώπων και τα Μέσα και Μεθόδους Διεξαγωγής των Στρατιωτικών Επιχειρήσεων, Διπλωματική Εργασία, Κομοτηνή: Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Μουσούρου, Α. (2002). Οικογένεια και κράτος πρόνοιας: Τάσεις και προοπτικές. Στο Α. Μαράντου-Αλιπράντη (Επιμ.), Οικογένειες και κράτος πρόνοιας στην Ευρώπη. Τάσεις και προκλήσεις στον εικοστό πρώτο αιώνα (σελ.. 23-33). Αθήνα: Gutenberg.

Μυλωνάκου-Γκέκε, Η. (2013). Κοινωνική Παιδαγωγική. Θεωρητικές, Επιστημολογικές και Μεθοδολογικές Διαστάσεις. Αθήνα: Διάδραση

Mylonakou-Keke, I., Alevizos, S., Salichos, P., Konstantopoulou, F., Grosdani, C. (2016). *Child Protection and Residential Care in Greece: An Illuminative Case Study*. In: T. Islam, L. Fulcher (Eds.), *Residential Child and Youth Care in a Developing World*, Cape Town: The CYC Net Press

N.2646/1998 «Περί Ανάπτυξης του Εθνικού Συστήματος Κοινωνικής Φροντίδας και άλλες διατάξεις»

N.3500/2006 «Για την αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας και άλλες διατάξεις»

Neyer, G. (2005). Family policies in Western Europe. Fertility policies at the intersection of gender, employment and care policies, *Österreichische Zeitschrift für Politikwissenschaft (ÖZP)*, 34(1), pp. 91-102

OECD. (2011). *Doing Better for Families*, Paris: OECD Publishing

OECD. (2013). *Progress Report on the Family Database & An Analysis of Trends in Family Outcomes and Policy*, Working Party on Social Policy, ELS/SPD

Παντελίδου, Κ. (2007). Η επιτροπεία ανηλίκων, Αθήνα: Π.Ν. Σάκκουλας

Παπαχρίστου, Α. (2005). Εγχειρίδιο Οικογενειακού Δικαίου, Αθήνα: Π.Ν. Σάκκουλας

Περιστέρα, Π. (2010). Πολιτικές για την οικογένεια στην Ελλάδα. Βόλος: Εργαστήριο Δημογραφικών και Κοινωνικών Αναλύσεων

Σαλκιτζόγλου, Π. (1993). Η κακή άσκηση της γονικής μέριμνας και η υποκατάσταση των γονέων από τρίτους, Αθήνα: Π.Ν. Σάκκουλας

Samuel, L. (2013). *Grandparents as Carers. Trends and Support Services in Europe*. Brussels: Eurochild

Saraceno, Ch., Lewis, J., & Leira, A. (2012). (Eds.). *Families and Family Policies*. Cheltenham: Edward Elgar

Sarikaki, A. (2001). *Greek family policy and institutional perspectives towards low fertility*. In: XXIV IUSSP General Conference, Salvador, Brazil

Scholte, E.M. (1997). Exploration of criteria for residential and foster care. *Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines*, 38(6), pp. 657-666

Spitz, R. (1946). Hospitalism; A follow-up report on investigation described in volume I, 1945. *The Psychoanalytic Study of the Child*, 2, pp. 113-117

Στρατηγάκη, Μ. (2004). Κρατικές παρεμβάσεις και ιδιωτική ζωή της οικογένειας: Προσδοκίες από την άσκηση οικογενειακής πολιτικής. Στο Α. Μ. Μουσούρου & Μ. Στρατηγάκη, Ζητήματα οικογενειακής πολιτικής. Θεωρητικές αναφορές και εμπειρικές διερευνήσεις (σ.93-328). Αθήνα: Gutenberg.

Τάτσος, Ν. (1993). Η Χρηματοδότηση του Κοινωνικού Κράτους. Στο: Π. Γετίμης, Δ. Γράβαρης, *Κοινωνικό κράτος και κοινωνική πολιτική, Η σύγχρονη προβληματική*, σελ. 130 – 131, Αθήνα: Θεμέλιο

Thévenon, O. (2011). Family policies in OECD countries: A Comparative Analysis, *Population and Development Review*, 37(2), pp. 57-87

Thomas, M. (1995). *Dictionary of Social Work*. Glasgow: Collins Educational

Venieris, D. (2013). *Crisis Social Policy and Social Justice: the case for Greece*. London: TheHellenicObservatory

Verhellen, E. (2006). Children's Rights and Education. In: A. Osler, (Ed.), *Citizenship and Democracy in Schools: diversity, identity, equality*, Stoke on Trent, UK: Trendham Books

Χατζηβαρνάβα-Καζάζη, Ε. (2004). Οικογένειες, οικογενειακές πολιτικές, κοινωνικός αποκλεισμός και ο ιδιαίτερος ρόλος προγραμμάτων οικογενειακής στήριξης. Στο Λ. Μ. Μουσούρου & Μ. Στρατηγάκη, *Ζητήματα οικογενειακής πολιτικής*. Θεωρητικές αναφορές και εμπειρικές διερευνήσεις (σσ. 251-291). Αθήνα: Gutenberg.

Χατζημηνά, Ε. (2015). Η αφαίρεση της επιμέλειας λόγω κακής άσκησης της κατ'άρθρο 1532 του Αστικού Κώδικα, *Διπλωματική Εργασία Μεταπτυχιακών Σπουδών*, Θεσσαλονίκη: ΑΠΘ

Διαδικτυακές Πηγές

Αστικός Κώδικας. Διαθέσιμο στο link:

<http://www.ministryofjustice.gr/site/kodikos/%CE%95%CF%85%CF%81%CE%B5%CF%84%CE%AE%CF%81%CE%B9%CE%BF/%CE%91%CE%A3%CE%A4%CE%99%CE%9A%CE%9F%CE%A3%CE%9A%CE%A9%CE%94%CE%99%CE%9A%CE%91%CE%A3/tabid/225/language/el-GR/Default.aspx> [Accessed 9 August 2017]

Dumaret, A.C. (2005). Adoption and child welfare protection in France. Διαθέσιμο στο link: https://halshs.archives-ouvertes.fr/inserm-00476402/file/inserm-00476402_edited.pdf [Accessed 11 July 2017]

Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών. (1948). *Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου*. Διαθέσιμο στο link: <https://www.amnesty.gr/universal-declaration-of-human-rights> [accessed 5 July 2017]

Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών. (1990). Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού. Διαθέσιμο στο link: <http://www.0-18.gr/gia-megaloyis/dsdp> [Accessed 1 September 2017]

Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου. Διαθέσιμο στο link: <http://www.nchr.gr/> [accessed 5 August 2017]

Giannarou, L. (2013). Greek foster care system failing children. *Ekathimerini*. Διαθέσιμο στο link: <http://www.ekathimerini.com/155723/article/ekathimerini/community/greek-foster-care-system-failing-children> [Accessed 14 August 2017]

Καλλινικάκη, Θ. (2009). *Οικογένειες και παιδιά μειονοτήτων και αλλοδαπών στη σύγχρονη Ελλάδα*. Εισήγηση στην Ημερίδα του Συλλόγου «ΕΓΚΕΦΑΛΟΣ»: Οικογένεια: Προκλήσεις στη Σύγχρονη Ελληνική Κοινωνία, Διαθέσιμο στο link: <http://www.encephalos.gr/full/46-4-06g.html> [Accessed 11 August 2017]

Κέντρο Βρεφών «Η Μητέρα». Διαθέσιμο στο link: <http://kvmhtera.gr/> [accessed 9 August 2017]

Μόσχος, Γ. (2012). *Οργάνωση και λειτουργία του θεσμού της αναδοχής ανηλίκων*. Διαθέσιμο στο link: <https://www.synigoros.gr/resources/ek8esh-gia-anadoxh-2102012.pdf> [Accessed 11 July 2017]

Nanou, K. (2012). *Mapping institutional and residential care for children in Greece*. Διαθέσιμο στο link: Nanou, K. (2012). Διαθέσιμο στο link: http://www.openingdoors.eu/wp-content/uploads/2016/08/Data_institutionalised_children_Greece.pdf [Accessed 14 August 2017]

Neyer, G. (2003). Family policies and low fertility in Western Europe, Διαθέσιμο στο link: <http://www.demogr.mpg.de/papers/working/wp-2003-021.pdf> [Accessed 3 September 2017]

Νικολαΐδης, Γ. (2017). *Οικογένεια και οικογενειακή πολιτική – Κύκλος πρώτος: η οικογένεια ως θεσμός*. Σημειώσεις του μαθήματος Οικογένεια και Οικογενειακή Πολιτική, Τμήμα Κοινωνικής Πολιτικής, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Διαθέσιμο στο link: http://openeclass.panteion.gr/modules/document/file.php/TMG115/Family%20and%20social%20policies%20for%20family%20G%20Nikolaidis%2009_03_2017.pdf [Accessed 1 September 2017]

Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών – UNICEF. (1959). *Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του παιδιού*. Διαθέσιμο στο link: https://el.wikisource.org/wiki/%CE%94%CE%B9%CE%B1%CE%BA%CE%AE%CF%81%CF%85%CE%BE%CE%B7_%CF%84%CF%89%CE%BD_%CE%B4%CE%B9%CE%BA%CE%B1%CE%B9%CF%89%CE%BC%CE%AC%CF%84%CF%89%CE%BD_%CF%84%CE%BF%CF%85_%CF%80%CE%B1%CE%B9%CE%B4%CE%B9%CE%BF%CF%8D [accessed 5 August 2017]

Παράρτημα Προστασίας Παιδιού Καβάλας. Διαθέσιμο στο link: <https://www.kkppamth.gr/parartima-prostasias-pediou-kavalas/> [Accessed 5 September 2017]

Ρομπόλης, Σ.Γ. (2013). Οικονομική Κρίση και Κοινωνικό Κράτος. Κοινωνική Πολιτική, 1, Διαθέσιμο στο link: http://eekp.gr/wp-content/uploads/2013/08/vol1_paper3.pdf

Σωματείο Φίλων Κέντρου Προστασίας Παιδιού Ηρακλείου, Διαθέσιμο στο link: <http://www.sofikeppah.gr/> [accessed 1 September 2017]

Stockholm Declaration. (2003). *Stockholm Declaration on Children and Residential Care*. Διαθέσιμο στο link: <https://resourcecentre.savethechildren.net/sites/default/files/documents/2584.pdf> [Accessed 5 September 2017]

Συνήγορος του Παιδιού. Διαθέσιμο στο link: <http://www.0-18.gr/> [accessed 14 July 2017]

Συνήγορος του Πολίτη. Διαθέσιμο στο link: <https://www.synigoros.gr/> [accessed 11 July 2017]

United Nations General Assembly. (2009). Guidelines for the alternative care of children. Διαθέσιμο στο link: https://www.unicef.org/protection/alternative_care_Guidelines-English.pdf [Accessed 9 August 2017]